

Regionalna konferencija o suđenjima za ratne zločine

Beograd, 16. septembar 2011.

Hotel Zira

Program

Uvodne reči:

Nataša Kandić, izvršna direktorka Fonda za humanitarno pravo

Thomas Gnocchi, prvi sekretar i šef Odeljenja za politička pitanja Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji

Ruth Van-Rhijn, šefica Odeljenja za vladavinu zakona i ljudska prava, Misija OEBS u Srbiji

Romana Schweiger, regionalna koordinatorka projekta *War Crimes Justice*, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju - Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (OEBS-ODIHR)

Domaća suđenja za ratne zločine – aktuelna pitanja i izazovi

Moderator: Dinko Gruhonjić, Nezavisno društvo novinara Vojvodine

- Iz ugla Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije (panelista: Bruno Vekarić, Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije)
- Iz ugla Tužiteljstva Bosne i Hercegovine/Posebni odjel za ratne zločine (panelista: Ibro Bulić, Tužiteljstvo BiH)
- Iz ugla Državnog odvjetništva Republike Hrvatske (panelista: Jasmina Domagić, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske)
- Iz ugla sudija (panelisti: Siniša Važić, Apelacioni sud u Beogradu i Jonathan Welford Carroll, EULEX sudija)
- Iz ugla organizacija za ljudska prava (panelisti: Elena Wasylew, *Amnesty International*, Zoran Pusić, Građanski odbor za ljudska prava (Hrvatska), Anisa Sućeška-Vekić, *Balkan Investigative Reporting Network* (BiH) i Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo (Srbija)
- **Diskusija**

Prenošenje znanja i nadležnosti MKSJ na domaća pravosuđa

Moderator: Ruth Van-Rhijn

- Nerma Jelačić, šefica *Outreach* programa i portparolka MKSJ
- Aleksandar Kontić, šef Tranzicionog tima i pravni savetnik pri Tužilaštvu MKSJ
- Romana Schweiger, Regionalna koordinatorka projekta *War Crimes Justice*, OEBS-ODIHR
- Jelena Vladisavljev, saradnica u Tužilaštvu za ratne zločine Republike Srbije
- Ružica Jovanović, saradnica u Odeljenju za ratne zločine Višeg suda u Beogradu
- **Diskusija**

Zaštita svedoka-oštećenih, svedoka saradnika i insajdera pred domaćim sudovima

Moderator: Nataša Kandić

- Iz ugla svedoka-oštećenih (panelisti: svedoci-oštećeni u domaćim suđenjima za ratne zločine)
- **Diskusija**

Rezidualni mehanizmi MKSJ

Moderator: Nerma Jelačić

- Iz ugla Sekretarijata MKSJ (panelista: Martin Petrov, Šef kancelarije, Sekretarijat MKSJ)
- *Diskusija*

Završne reči

Uvodne reči

Nataša Kandić: Dobar dan svima. Otvaram Regionalnu konferenciju o suđenjima za ratne zločine. U nekoliko reči ću pokušati da kažem koji je cilj ove konferencije i po čemu se ona razlikuje od poslednje konferencije na regionalnom nivou održane pre nekoliko godina. Cilj ove konferencije je da pozove javnost, vlade i državne institucije da podrže suđenja za ratne zločine pred nacionalnim sudovima kao najvažniji pravni instrument u suočavanju sa prošlošću. Nevladine organizacije za ljudska prava koje organizuju ovu konferenciju imaju poseban razlog da, u nedostatku regionalnih skupova na kojima javnost može više da sazna o suđenjima za ratne zločine, sa ovog mesta upozore i opomenu koliko je, zapravo, važna podrška javnosti suđenjima za ratne zločine. Ukoliko se suđenja odvijaju u zatvorenim zgradama sa malim brojem novinara i šturim izveštajima u medijima, neće biti podrške suđenjima za ratne zločine koja treba da doprinesu uspostavljanju pravde nakon teških povreda ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava. Bez te podrške, teško da će doći do uspostavljanja pravde. Ovom konferencijom hoćemo da skrenemo pažnju i na još jedan dodatni, vrlo važan razlog za podršku domaćim suđenjima. Svi znamo da neće biti novih optužnica i istraga pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju. Svi znamo da je u toku proces prenošenja znanja i nadležnosti sa Međunarodnog krivičnog tribunala na domaća pravosuđa. Svi, takođe, znamo da nekoliko godina prakse i iskustva pokazuju kako je regionalna saradnja među tužilaštvima veoma važna, kao što je važna i saradnja među sudovima i sudskim većima, uz učešće svedoka-oštećenih iz druge države. Sve to zajedno je veoma važno za jedno uspešno i dobro suđenje za ratne zločine. Hoćemo da istaknemo kako je zaštita svedoka veoma važna i koliko je važno ohrabriti svedoke-oštećene da učestvuju u suđenjima za ratne zločine. Ali ono što je najvažnije je ohrabrivanje građana, ohrabrivanje pripadnika policije i vojske da u suđenjima za ratne zločine svedoče o krivičnim delima počinjenim od strane pripadnika vojske i policije. Mi još uvek živimo u vreme zaštite visokih oficira policije i vojske. To vreme ne može beskonačno da traje, zato što suđenja za ratne zločine takođe imaju svoj ograničen vek. Ona veoma zavise od svedoka koji su, zapravo, najvažniji dokaz u ovom postupku utvrđivanja krivične odgovornosti za počinjene zločine. Još nešto što je vrlo važno: treba misliti na to da u jednom, vrlo skorom trenutku, Haški tribunal prestaje sa radom. Pitanje rezidualnih mehanizama - šta će sve biti rezidualni mehanizam i na koja pitanja će se odnositi - je veoma važno i ne tiče se samo Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, nego se tiče i svih postjugoslovenskih zemalja. O tome se mora veoma ozbiljno razgovarati, kao što se već sada mora misliti na korišćenje dokaza koji su utvrđeni u sudskim presudama, u predmetima pred nacionalnim sudovima. Danas imamo i jedno posebno pitanje, a to je da čujemo koliko se to prenošenje znanja već, da kažemo, odomaćilo, odnosno koliko ima dobrih rezultata. O tome ćemo čuti upravo od onih koji su stekli kvalitetno iskustvo u Haškom tribunalu, nakon čega su se vratili i sada se nalaze u tužilaštvima, sudskim većima... Najbolje je da od njih čujemo kako, zapravo, teče taj proces prenošenja znanja i uključivanja mladih pravnika u ovaj proces suđenja, odnosno procesuiranja ratnih zločina. Imam čast da je pored mene predstavnik Delegacije Evropske Unije u Srbiji, Thomas Gnocchi, koji je veoma dobro upoznat sa suđenjima, ne samo u Srbiji, nego u čitavoj regiji.

Naravno, s obzirom na njegovu poziciju, ja ću da ga zamolim da posebno ima u vidu situaciju u Srbiji. Pored mene je i Ruth Van-Rhijn, koja je jedna od najpozvanijih i, da kažem, najposvećenijih stranaca u regiji, upravo u oblasti uspostavljanja pravde i poštovanja ljudskih prava. Tu je i Romana Schweiger, koja vodi jedan poseban projekat. To je projekat koji se zove *War Crimes Justice* – pravda preko suđenja za ratne zločine – preko kojeg ODIHR, Organizacija za evropsku bezbednost, pokušava da što više znanja prenese iz Haškog tribunala u domaće sudove i tužilaštva. U tome vrlo važnu ulogu imaju, zapravo, mladi pravници. Ja ću zamoliti gospodina Thomasa Gnocchija da kaže nekoliko reči iz ugla Evropske komisije, koja u svojoj svakodnevnoj komunikaciji i uspostavljanju saradnje posmatra suđenja za ratne zločine kao jedan veoma važan elemenat u uspostavljanju evropskih integracija.

Thomas Gnocchi: Veliko hvala, Nataša – zahvaljujem se što ste nas pozvali da učestvujemo na ovom bitnom događaju o procesiranju ratnih zločina pred domaćim sudovima. Ova tema, kao i šira pitanja pune saradnje sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, jesu integralni deo procesa pridruživanja Evropskoj Uniji, i to ne samo kada je reč o Srbiji, nego i o ostalim zemljama regiona. Verujemo da je to zbog toga što bi privođenje ratnih zločinaca pravdi zaista doprinelo procesu pomirenja u regionu. Dok se Tribunal u Hagu bavio slučajevima ratnih zločina na višem nivou, domaći sudovi su imali zadatak da procesiraju osumnjičene na nižem stupnju i ovaj zadatak je, očigledno, jednako važan zbog toga što do pomirenja može da dođe jedino ukoliko svi kriminalci, bili oni na visokom ili niskom nivou, budu privedeni pred lice pravde. Takođe, u skladu sa ranije pomenutim uslovljavanjem na punu saradnju sa Tribunalom, Evropska Unija očekuje da procesiranje ratnih zločina pred domaćim sudovima ispunjava najviše profesionalne standarde efikasnosti, kompetentnosti i posvećenosti u ostvarivanju pravde u osetljivom polju ratnih zločina. Jasno je da politička podrška, koja je na najvišim nivoima već pokazana, a u pojedinim slučajevima i demonstrirana, treba neprekidno da bude prisutna na svim nivoima, i treba da uđe u sistem, kako bi se omogućilo da kompetentne institucije nacionalnih pravnih sistema, kao i ostali sistemi, mogu da ostvare najbolje moguće rezultate tako što će koordinirati svoje napore i akcije. U ovom pogledu, želeo bih da ponovim ono što je Nataša rekla o važnosti obezbeđivanja jakog i pouzdanog sistema za zaštitu svedoka u procesiranju ratnih zločina. Mislim da je ovo veoma važan element koji je potrebno još bolje sprovesti. Izvođenje ratnih zločinaca pred lice pravde je, kao što sam rekao, uslov procesa evropskih integracija, ali i deo Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Ovde nailazimo na jedan tehnički problem. Ipak, smatram da je glavna poruka ovde ta da se ovaj proces, ne uzimajući u obzir događaje od letos – hapšenje begunaca i transfer, što smo svakako toplo pozdravili – ne zaustavlja ovde. Za one koji su bolje upoznati sa procesom evropskih integracija, ova pitanja ratnih zločina će ostati aktuelna i kada pokrenemo pregovore o pristupanju Srbije Evropskoj Uniji, a mi se iskreno nadamo da će se to dogoditi uskoro. Akcenat će tada biti bačen na procesiranje ratnih zločina pred domaćim sudovima. O ovome će biti reči u čuvenom Poglavlju 23 o pravosuđu i osnovnim pravima. Poruka je da ovo nije kraj priče – nastavićemo da obraćamo pažnju na ovu oblast. Moraju biti postavljeni jasni standardi u pogledu mogućnosti Evropske Unije da sagleda na kom su nivou nacionalni sudovi, te zbog toga oni moraju da primene najviše standarde i metode, što je pre moguće. Zato ne gubite vreme. Nemojte da čekate da ovi pregovori počnu kako bi nastao verodostojan napredak u ovom polju. I dok se Tribunal u Hagu približava završetku svog mandata, nacionalni i lokalni tužioci i sudije igraju još važniju ulogu, jer će se suočavati sa novim izazovima – ne samo sa pristupom arhivima i dokumentaciji o događajima, već i sa budućim prenošenjem dokaza u slučajevima koji se tiču osumnjičenih lica na srednjem i nižem nivou. Svakako, ekspertiza i kapacitet koji su postignuti na nivou tribunala u Hagu mogu da doprinesu da se još više učvrste standardi i metodi nacionalnih sudova. Podržavamo ovo u praksi i mislim da će Romana reći par reči o ovome kasnije, kroz projekat pravde za žrtve ratnih zločina koji implementira ODIHR. U taj projekat smo uložili 4 miliona evra i u njegovom sklopu nameravamo da

ohtabrmo razmenu ekspertize, kao i razmenu saznanja između Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i nacionalnih sudova, a takođe i da poboljšamo kapacitet sudova kako bi se preostali procesi vezani za ratne zločine odigrali na što efikasniji i pravičniji način. Takođe verujemo da će ova razmena omogućiti da pravda nastavi da se sprovodi, jer je to preduslov za pomirenje u regionu i uspostavljanje održivog mira i bezbednosti u državama bivše Jugoslavije. Nadamo se da će proizvod ovog projekta trajati duže od 18 meseci i da će postojati trajna politička podrška i naponi profesionalaca iz svih zemalja regiona da se nastavi sa nadgledanjem i interesovanjem za budući napredak na ovom polju. Ovim bih želeo da zaključim: ostvarivanje pravde je naša obaveza prema žrtvama i njihovim porodicama. Takođe, svi počinioi, višeg ili nižeg ranga, moraju da preuzmu odgovornost za svoja dela i da potom budu kažnjeni. Evropska Unija, koja je izgrađena na principima ljudskih prava i tolerancije, međusobnog razumevanja i pomirenja, učila je iz sopstvene istorije i voleli bismo da vidimo da naši prijatelji, koji takođe imaju jasnu budućnost u Evropskoj Uniji, prate isti put, a mi im stojimo na raspolaganju da pomognemo koliko god to možemo. Hvala vam.

Nataša Kandić: Ruth, izvolite.

Ruth Van-Rhijn: Hvala, Nataša. Dame i gospodo, uvaženi gosti, zadovoljstvo mi je da vidim veliki broj poznatih lica u publici. Uz veliko zadovoljstvo bih želela da vam poželim dobrodošlicu. Takođe, želela bih da se zahvalim Fondu za humanitarno pravo i njegovoj izvršnoj direktorki Nataši Kandić za organizaciju današnje konferencije, kao i zbog toga što me je pozvala da kažem par reči. Po mom mišljenju, vreme organizovanja ove konferencije nije moglo da bude bolje. Preostali haški begunci su uhapšeni i njima se sudi u Hagu. Sada je trenutak da se naglasi značaj domaćih tužilaštva za ratne zločine, kao i da se naglasi izuzetno važna uloga koju u procesu pomirenja igraju domaći sudovi. Pitanje ratnih zločina neće i ne bi trebalo da se zatvori kada Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju završi svoj rad. Procesiranje ovih zločina mora da ostane jedan od prioriteta i domaćih sudova i međunarodne zajednice. U tom smislu, međunarodna zajednica, po meni, ima odgovornost da podržava nacionalne vlasti [u regionu] u njihovim naporima da zaustave nekažnjivost zločina i da zadovolje potrebu žrtava za pravdom. Izbegavanje [preuzimanja] odgovornosti za ratne zločine ne samo što može da kompromituje kredibilitet nacionalnih sudova, već takođe može da obezvredi čitav proces tranzicione pravde koji je pokrenut devedesetih godina prošlog veka stvaranjem Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Samim tim misija OEBS-a u Srbiji, a nadam se da u tome imamo i podršku ostalih evropskih institucija, ostaje posvećena pružanju podrške pravnim institucijama i civilnom društvu u ispunjavanju njihovog dela odgovornosti u suočavanju sa nasilnom prošlošću i dostizanju pomirenja. Nastavljamo da podržavamo različite aktivnosti informisanja usmerene ka podizanju svesti srpske javnosti o mandatu i radu tribunala u Hagu i nacionalnih sudova. Objektivno izveštavanje o procesiranju ratnih zločina i davanje preciznih objašnjenja odluka sudova su od suštinske važnosti za prihvatanje pravnih činjenica i priznavanja patnje žrtava. Pošto mediji igraju vodeću ulogu u formiranju javnog mnjenja, zadovoljstvo mi je da vidim da je današnji skup privukao značajnu pažnju medija. Jedan od osnovnih preduslova za ostvarenje našeg zajedničkog cilja, prestanka principa nekažnjivosti za ratne zločine, jeste ojačanje regionalne saradnje između domaćih sudova, kao i između Tribunala u Hagu i nacionalnih institucija, kako bi se omogućila nesmetana i efikasna primena prava. Zato pozdravljam neprekidnu posvećenost Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u razmeni informacija i saznanja sa pravnicima u regionu. Takođe, drago mi je što mogu da vidim da su na današnjoj konferenciji prisutni sudije i tužioi iz regiona, koji još jednom potvrđuju svoju posvećenost poboljšanju regionalne saradnje na polju pravne saradnje u procesiranju ratnih zločina. Ponosna sam što mogu da kažem da sam bila svedok naporima, sa dobrim rezultatima, poboljšanju takve regionalne saradnje. Takođe mislim da ta saradnja nikada

nije dovoljno uspešna, ali ako se vratimo nekoliko godina unazad, mislim da je pod okriljem OEBS-a taj proces započeo još 2004. godine. Smatram, takođe, da uspeha ne bi bilo bez neprestane podrške kao i napora ostalih, rizikujem da zaboravim nekoga, kao što su na primer Holandija, američko ministarstvo pravde, Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, Evropska Unija, civilno društvo i konačno sudije i tužioci kao i njihovi timovi iz regiona. Hvala vam puno i želim vam veoma plodnu diskusiju danas.

Nataša Kandić: Hvala, Ruth. Romana, izvoli.

Romana Schweiger: Hvala. Dame i gospodo, uvaženi gosti, draga Nataša... Projekat „Pravda i ratni zločini OEBS/ODIHR“ ima čast da podrži Fond za humanitarno pravo u organizovanju današnje konferencije i u isto vreme smo ponosni što danas možemo ovde da pozdravim veliki broj partnera ovog projekta, njegovih korisnika, prijatelja iz Srbije kao i iz inostranstva. Dopustite mi da izrazim zahvalnost našem donatoru Evropskoj Uniji, kao i misiji OEBS-a u Srbiji, koji nas podržavaju u implementaciji ovog projekta. Kao što mnogi od vas već znaju, projekat „Pravda i ratni zločini“ finansira Evropska Unija sa 4 miliona evra, a implementira ga Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) u partnerstvu sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, Međuregionalnim institutom Ujedinjenih nacija za istraživanje kriminaliteta i pravdu (UNICRI) kao i regionalnom kancelarijom OEBS-a. Podržavanje prenosa znanja i materijala sa MKSJ na nacionalne sudove jeste cilj ovog projekta. Cilj je da se nacionalni pravosudni sistemi u regionu što bolje opreme, kako bi mogli da procesiraju slučajeve ratnih zločina. U okviru projekta, biće im olakšan pristup specijalizovanoj ekspertizi Tribunala, kao i pristup dokaznom materijalu, dok će u isto vreme promovisati razmenu [podataka] između nacionalnih pravosudnih sistema. Naš cilj je da vam izađemo u susret i pomognemo u izazovima i odgovornostima kako biste pružili pravdu žrtvama i kaznili počinioce iz ratova koji su se dogodili na prostoru bivše Jugoslavije. Ovo je odgovornost i cilj koji nacionalne institucije dele sa MKSJ-om. To je proces u kom je vladavina nacionalnih pravosudnih sistema izuzetno važna. Poboljšani dijalog u regionu o preostalim ratnim zločinima, kao i o onim ratnim zločinima kojima pravosuđa tek treba da se bave, jeste preduslov kako bi se efikasno ostvario ovaj cilj. Još jedan razlog zbog kojeg projekat „Pravda i ratni zločini“ podržava današnju konferenciju jeste taj što su na nju pozvani učesnici sa raznih polja kako bi se uključili u ovaj regionalni dijalog. Komplementarnost naših aktivnosti u smislu dodavanja nacionalnih i međunarodnih inicijativa u ovoj oblasti jeste ključni stub ovog projekta. Današnji sastanak je ilustracija ove komplementarnosti. Glavna alatka ovog projekta jeste podržavanje regionalnog dijaloga o pitanjima ratnih zločina između kolega u struci, kroz organizovanje sastanaka na kojima bi učestvovali pravници iz regiona: sudije, tužioci, advokati odbrane kao i grupe za pružanje pomoć žrtvama, zajedno sa kolegama iz MKSJ-a. Kako bi se obezbedila slobodna profesionalna razmena, ovi sastanci između kolega imaju strukturu sastanaka u manjim grupama koji bi bili otvoreni samo za kolege. Inicijativa Fonda za humanitarno pravo sada doprinosi ovim diskusijama radnih grupa tako što dovodi na isto mesto više aktera na otvorenoj konferenciji i mi vas sa zadovoljstvom podržavamo u organizovanju ovog skupa. Čitava jedna tribina današnje konferencije je posvećena prenosu znanja i odgovornosti sa MKSJ na nacionalne sudove. Ovo je srž našeg projekta. Do zaključivanja našeg rada koji je trajao 18 meseci na zvaničnoj ceremoniji zatvaranja u Sarajevu sledećeg meseca, projekat će iza sebe imati preko 60 obuka i događaja vezanih za izgradnju kapaciteta za preko 800 stručnjaka u svim sudskim sistemima u regionu; tokom implementacije projekta finansirali smo trideset troje mladih kvalifikovanih članova osoblja u nacionalnim institucijama i značajan broj ovih mladih ljudi će ostati da rade u ovim institucijama. Projekat će omogućiti pristup bogatom dokaznom i pravnom materijalu MKSJ-a. Među proizvodima našeg projekta za predaju nacionalnim stručnjacima i institucijama u kojima će se odvijati obuke jesu priručnici za advokate odbrane kao i program za humanitarno pravo, koji će

stalno biti ažuriran. Taj program je bio osnova za pilot-treninge na Pravosudnoj akademiji ovde u Beogradu i takođe će se koristiti na našim kursovima u Prištini i Sarajevu, kasnije u toku ovog meseca. Još jedan od primera naših aktivnosti, koji ne smem da zaboravim da spomenem u ovom kontekstu, jer je deo naše saradnje sa Fondom za humanitarno pravo, jeste poseta sledeće nedelje jednog od zaposlenih u Fondu za humanitarno pravo Kosovo sektoru za podršku žrtvama i svedocima u MKSJ, koja će trajati nedelju dana. Dok govorim o našoj saradnji sa Fondom za humanitarno pravo, i uzimajući u obzir da su se produkti i aktivnosti našeg projekta razvijali u bliskoj saradnji sa raznim lokalnim činiocima i korisnicima, dopustite mi da se zahvalim Nataši i njenom timu u Beogradu i Prištini za njihovu spremnost da podele svoju izuzetnu stručnost pre i tokom implementacije ovog projekta. Privilegija nam je da se nadovezujemo na ovaj dragocen doprinos Fonda za humanitarno pravo našem radu. Biću u prilici da govorim više o samom projektu kasnije u toku dana. Zaustaviću se ovde za sada i poželeti vam produktivan dan i interesantnu diskusiju. Hvala vam.

Nataša Kandić: Ja se zahvaljujem Ruth, Romani i Thomasu i sada molim paneliste i moderatora ove sesije da priđu stolu.

Domaća suđenja za ratne zločine – aktuelna pitanja i izazovi

Moderator: Dinko Gruhonjić

Dinko Gruhonjić: Ja bih vas zamolio da nastavimo, kako bismo, kako se to popularno kaže, ispoštovali agendu. Prva sesija danas je... Dakle, prva sesija nakon otvaranja konferencije su domaća suđenja za ratne zločine, aktuelna pitanja i izazovi. Može se reći da je u periodu od poslednje konferencije do danas došlo do poboljšanja regionalne saradnje između pravosudnih organa Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Ali su u domaćim pravosudnim sistemima ostali i brojni problemi s kojima se, dakle, suočavamo. Navedimo samo neke od njih. Često se dešava da suđenja traju dugo, istrage su katkad manjkave. Ponekad imamo selektivne optužnice. Ponekad se čini da su kazne za počinioce niske. Imamo, nažalost, i slučajeve pretnji svedocima, otkrivanja identiteta svedoka. Ponekad se u javnosti stiče utisak da je reč o političkim procesima protiv određenih ljudi. I, kao što je već rečeno u uvodu, do danas izostaju suđenja krupnim policijskim i vojnim ribama. Nažalost, region bivše Jugoslavije je i dalje region sa najviše ratnih zločinaca po kvadratnom metru i pretpostavljam da ne trebamo gajiti iluzije da će svi oni biti kažnjeni. Međutim, ono što meni, kao novinaru, upada u oči, kada smo mi mediji u pitanju, jeste činjenica da su žrtve ratnih zločina i dan-danas u javnosti u potpunom zapečku i u drugom planu, dok su, zapravo, pravi *celebrities*, ironično rečeno, i dalje oni koji su optuženi, pa čak i osuđeni za ratne zločine. Ja neću dužiti više, s obzirom da imamo veliki broj panelista a svega dva sata na raspolaganju za ovu sesiju. Zamoliću sve paneliste da budu što kraći i koncizniji, kako bismo ostavili mesta, naravno, i za diskusiju. Prvo ću zamoliti Bruna Vekarića iz Tužilaštva za ratne zločine Srbije da nam se obrati. Bruno, izvolite.

Bruno Vekarić: Dobar dan. Pozdravljam vas u ime Tužilaštva za ratne zločine, institucije koja, evo, postoji već osam godina i koja sa manje ili više uspeha pokušava da insistira na sprovođenju principa sprečavanja nekažnjivosti ratnih zločina, što bi trebalo da bude princip koji primenjujemo svi u regionu. Naš konačni cilj jeste da kroz institucionalno postupanje dođemo do pravosudne istine, dakle, jedine istine koja može na neki način doneti satisfakciju žrtvama, jer sve drugo što piše po novinama, što se govori sa merom, može samo da ih ohrabri. Ali jedina prava stvar jeste osuđujuća presuda naše institucije. Mi želimo upravo da ohrabrimo ovakav skup – da li ste mogli da zamislite da se devedesetih godina na jednom mestu nađu i predstavnici nevladinih

organizacija, institucija koje često različito misle i imaju nekada i različite stavove o određenim pitanjima... da li ste mogli da zamislite da na istom mestu sede predstavnici stranih ambasada, različitih ambasada, novinari koji diskutuju upravo o ratnim zločinima? Svakako to danas jeste posledica demokratije, i to je ono što je dobro u ovom društvu. Pre nešto više od 20 godina dogodili su se prvi ratni zločini. Sa jednakim entuzijazmom, pod znacima navoda, evo i danas govorimo o njima. Kroz naše sudnice je prošlo mnogo predmeta i mnogo optužnica. Ja ne bih želeo da vas zamaram brojkama, ali želeo bih da kažem da je Tužilaštvo do sada podiglo 143 optužnice i da napravim, ne u smislu diskvalifikacije ili hvale bilo koje strane, određenje sa Haškim tribunalom, koji je za osam godina optužio 161 lice. U statističkom smislu, to izgleda veoma snažno. Mnogo toga još treba da se uradi. Naravno, završili smo najveći posao tamo gde smo bili umešani u rad Tribunala, a to je izručenje haških begunaca, koji su se sve vreme rugali i pravdi i žrtvama, Haškom tribunalu, jedinom mestu gde oni mogu da kažu šta misle o zločinima za koje su osumnjičeni. I ostaje nam sada da se bavimo stvarima koje nas, evo, jednako tište i posle 20 godina – i ovde u Srbiji, ali i u regionu. Ja ću, kroz strategiju koju smo upravo napravili, pokušati kratko da kažem šta su naši prioriteti. U svakom slučaju, na prvom mestu jeste regionalna saradnja i evo, već danas u Beogradu se sklapa poslednji bitan segment tog mozaika. Tužioci iz Bosne i Hercegovine dolaze u naše Tužilaštvo i zatvaramo, odnosno, završavamo draft tog sporazuma o ustupanju dokaza, dakle, jednog od ključnih sporazuma u saradnji na predmetima ratnih zločina, kakve već imamo sa Crnom Gorom i Hrvatskom i koji će biti, kada uskladimo termine sa gospodinom Seržom Bramercem (Serge Brammertz) i američkim ambasadorom za ratne zločine, gospodinom Repom (Stephan J. Rapp), potpisan u Hagu tokom sledećeg meseca. Time smo zaokružili pravni okvir koji je važan za nas iz Tužilaštva kako bismo efikasnije mogli da procesuiramo počiniocima krivičnih dela ratnih zločina. Isto tako osvrnuo bih se i na Zakon o krivičnom postupku, o kome se juče raspravljalo u Parlamentu. On će uneti određene novine u naš rad. Pre svega, doneće tužilačku istragu koja je, kao što znate, inspirisana anglosaksonskim principom, te će ljudi iz evropskih zemalja verovatno imati određenu rezervu prema njoj. Ja ipak mislim da je to jako dobro, posebno ako naglasim da će se ova tužilačka istraga prvo primenjivati u Tužilaštvu za ratne zločine i u Tužilaštvu za organizovani kriminal, a potom će se ta znanja i iskustva prenositi na tužilaštvo opšte nadležnosti. Naravno, zakon je, po nama, zaista dobar. Međutim, taj zakon treba da prati nekoliko drugih veoma važnih stvari a to su, pre svega, finansije, pošto razne nadležnosti prelaze sa sudova na tužilaštva, i to će svakako morati da se isprati kroz druge zakonske akte. I to je ono na šta ovom prilikom posebno želim da skrenem pažnju predstavnicima međunarodne zajednice koji su danas ovde... Druga stvar su kadrovski kapaciteti u našem Tužilaštvu. Imamo razne probleme, ali pre svega je aktuelna tema koja će danas biti poseban predmet obrade, a to je zaštita svedoka. Moram da kažem da su naši kadrovski kapaciteti u ovom trenutku zaista nedovoljni da bismo apsorbirali i uradili sve ono što mislimo da bi trebalo da se uradi. Jako dobrim vidim upravo projekte kao što je ovaj o kojem je malopre govorila gospođa Romana i o kojem će opet kasnije biti reči, na kome su mladi ljudi koji imaju iskustva, već su radili u Tribunalu, radili su u pravosuđu, i faktički nose posao u našem Tužilaštvu u operativnom smislu. Verujte mi da jako teško mogu da zamislim naš rad ubuduće bez njih, iako taj projekat ističe sad, krajem oktobra. S druge strane, naravno, i kod nas u Tužilaštvu i u drugim pravosudnim institucijama ima različitih mišljenja po pitanju različitih stvari. I to je na neki način demokratija – na kolegijumima se donose odluke. Glavni tužilac na kraju donosi odluku da li će se i na koji način određeni predmet obrađivati, ko će ga obrađivati i tako dalje. Svakako da stoje primedbe da bi neke stvari mogle brže da se rade. Međutim, uvek će vam oni mudriji, možda i oprezniji tužioci reći: da, ali bolje je da zaista imam čvrste dokaze, da budem siguran da ću uspeti pred sudom da dokažem krivicu osumnjičenog, nego da brzo utrčim u predmet i da na taj način posle njega amnestiram kroz oslobađajuću presudu. Dobro bi bilo kad bi u našem Tužilaštvu svi mogli tako da razmišljaju, i dobro je da uopšte postoji takva diskusija. Vratću se samo na fenomen zaštite svedoka. I mi u Tužilaštvu imamo zaista velikih problema oko toga. Ne, ne želim da se

osvrćem sada na nedostatke, jer su oni čest predmet raznih sastanaka sa raznim međunarodnim subjektima i u našem Tužilaštvu. Ali svakako da bi se tu nešto trebalo uraditi. Dakle, svedok je dijamant u postupku, izrazio bih se figurativno, i za tužioca on je nešto posebno a za predmete ratnih zločina nešto izuzetno značajno. Mnogi materijali, mnogi pisani dokumenti su spaljeni namerno. Znači da su devedesetih godina zločini bili negirani, prikrivani, opravdavani, relativizovani. Tužilaštvo se bavi dokumentima koji su preostali, a njih je veoma malo i zato upravo svedok mora biti taj koji će, nažalost, nositi postupak. U ovakvim ambijentima, ne samo kod nas, gde postoji mogućnost da neko ko je osumnjičen za ratne zločine i treba da bude izručen, išeta preko granice... Kad izlazim iz zemlje, mene pitaju: „Izvinite, gospodine Vekariću, a gde idete?“ A kada Vučurević izađe, njega niko ne pita gde će a opet je bio uhapšen na granici zbog crvene Interpolove poternice, pa mi nije jasno kako ona svetli u jednom momentu a ne svetli u drugom momentu, i tako dalje. Ali to su sad stvari za nekog drugog. I mi svakako snosimo jedan deo odgovornosti za to. S druge strane, u nekim drugim zemljama se aplaudira osuđenima za ratne zločine. Smatramo da su to loše poruke koje obeshrabuju, ne samo svedoke koji treba da otvaraju složene slučajeve ratnih zločina, već i nas koji radimo na tim predmetima. Prosto, imam utisak da je politika opet mnogo jača nego, figurativno rečeno, ruka pravde koja bi trebala da se pokaže u sudnici. U svakom slučaju, što se tiče zaštite samih svedoka, želim da ukažem da taj Zakon o zaštiti svedoka podrazumeva određena prava i obaveze svedoka koji su u zaštiti, da su razne stvari koje se sada u poslednje vreme otvaraju uglavnom tačne ali da moramo i možemo naći rešenja za probleme koje imamo u zaštiti svedoka i pre svega... Evo, pošto mi je sada predsedavajući rekao da imam još dva minuta, želeo bih samo da kažem koja tri rešenja bi mogla da se primene u Srbiji po pitanju ovog fenomena. Svakako da bi Služba za zaštitu svedoka MUP-a trebala da pređe, po ugledu na američku maršalsku službu, na Ministarstvo pravde, i da bude organizovana na jedan potpuno drugačiji način od onog koji se sada odvija. S druge strane, da se promeni Zakon o zaštiti svedoka u mnogim segmentima. Američka ambasada organizuje poseban skup 20.10.2011. samo na tu temu, pa ćemo tu izneti konkretno svoje stavove šta sve treba promeniti. I konačno, mislim da je jako dobro da se napravi služba za podršku svedocima i unutar samog Tužilaštva. Jer najveći broj problema jeste upravo ta relacija između jedinice koja štiti svedoke i samih svedoka koji su u zaštiti ili bi trebalo da budu u zaštiti. Dakle, mi ne možemo i nemamo kapacitete da brinemo o tome da li je stan u koji svedok ide mali, da li ima ili nema struje, da li je teretana odgovarajuća ili nije, da li dobija na vreme novac. To nije posao za sedam zamenika tužioca koliko ih radi u našem Tužilaštvu. Ali svakako te probleme treba rešavati, jer mi ne možemo da budemo arbitar između svedoka i pripadnika policijske službe kojoj je posao da štiti tog svedoka. Takođe, nedostaje razgovor sa svedocima, priprema za suđenja. U sudu postoji služba za podršku svedocima, ali ima tehničku ulogu. To je nešto što naš zakon možda poznaje, ali se u praksi to ne primenjuje. Evo, sada bih završio, s obzirom da treba i drugi govornici nešto da kažu. Hvala vam.

Dinko Gruhonjić: Hvala, gospodine Vekariću. Zamoliću gospodina Ibru Bulića iz Tužiteljstva Bosne i Hercegovine, odnosno Posebnog odjela za ratne zločine, da iskoristi svojih deset minuta.

Ibro Bulić: Hvala. Poštovane dame i gospodo, želim prvo ljubaznim domaćinima zahvaliti što su omogućili da se ova konferencija odvija pod ugodnim uslovima. Želim zahvaliti organizatoru na pažljivo odabranoj temi za ovu konferenciju koja je vrlo aktualna i čija aktualnost ne prestaje kako godine teku od minulog rata na ovamo. Međunarodno humanitarno pravo je dobilo na svom značaju, posebno nakon završenog rata u Bosni i Hercegovini i drugim zemljama nastalim od bivše Jugoslavije, i ja moram reći da je Bosna i Hercegovina u tom pravcu, nažalost, dala najznačajniji doprinos razvoju međunarodnog humanitarnog prava, jer se najviše zločina upravo dogodilo na području te zemlje. Ja ovom prilikom ne bih da izvještajno nastupim, to jest ne bih da podnosim izvještaj, jer bi zaista zahtjevalo mnogo vremena da se iskaže bar glavnina onoga što je učinjeno do

sada u Bosni i Hercegovini na procesuiranju ratnih zločina. Ali možda samo da, naglaskom nekih pitanja, ukažem na to čime se pozabavilo pravosuđe Bosne i Hercegovine u dosadašnjem periodu, sa težištem na Sud i Tužilaštvo Bosne i Hercegovine. Više na Tužilaštvo nego na Sud, ali tema dodiruje podjednako i Sud i Tužilaštvo. Vrlo je važno da se između pravosudnih organa u regionu razmjenjuju pozitivna iskustva do kojih se došlo u procesuiranju krivičnih djela ratnih zločina. Tu se mora početi od uloge Međunarodnog tribunala, osnovanog za područje bivše Jugoslavije, koji se u procesuiranje ratnih zločina uključio mnogo ranije nego što je to domaće pravosuđe, ali je i nastavio sa uspostavljanjem kontakata između Tribunala i regionalnih pravosudnih organa na području država sljednica Jugoslavije. U tome je značajan doprinos dao i OSCE, koji je na više načina i u čestim prilikama pomagao i podržavao te kontakte. Ja bih na početku ukazao na jedno, po meni, vrlo važno pitanje u procesuiranju ratnih zločina koje danas često predstavlja i problem a to je pitanje nadležnosti, odnosno jurisdikcije. Na tom polju se odlučuje *ad hoc*, bez da se zakonskim propisima reguliše pitanje takozvane univerzalne nadležnosti. Pribjegava se suđenjima za sve i svašta, tako da neki od regionalnih sudova sude po principu apsolutne univerzalne nadležnosti, bez obzira gdje se nalazi lice osumnjičeno za ratni zločin, čiji je on državljanin i bez obzira na druge kriterije. Kao što su to uradile Njemačka i Francuska, bilo bi poželjno da se i u zemljama regiona to pitanje reguliše na način što bi se zakonom propisali uslovi za procesuiranje ratnih zločina, naročito kada su u pitanju državljani drugih država. Francuska i Njemačka imaju veoma rigorozne, zakonom propisane uslove za procesuiranje ratnih zločina. Na primer, jedan od uslova je da država na čijoj je teritoriji zločin učinjen ne vrši svoju nadležnost, niti traži ekstradiciju osumnjičenog ili ako traži njegovu ekstradiciju, da je država čije državljanstvo ima počinilac ili očigledno nesposobna ili iz drugih razloga onemogućena da obezbijedi pravično, efikasno i ekspeditivno suđenje. Dodatni uslov je da osumnjičeni, ako je zvaničnik strane države, ne uživa lični imunitet od krivičnog gonjenja predviđen po međunarodnom pravu za određene visoke zvaničnike ili diplomate. Ako se taj imunitet ukine, bilo bi moguće usvojiti i različite kategorije univerzalne nadležnosti u pogledu zločina koje su učinili oficiri ili državni zvaničnici nižeg ranga, pa čak i civili. Kako ova lica nisu poznata i njihova putovanja u inostranstvo ne privlače pažnju medija, izdavanje naloga za hapšenje protiv ovih lica bi omogućilo njihovo brzo privođenje čim se nađu na teritoriji određene države. Drugo jedno pitanje je odnos između nacionalnih i međunarodnih krivičnih sudova. Po mom mišljenju je veoma važno da se uoči ovaj odnos, tako da nacionalni sudovi, kada vrše jurisdikciju u oblasti krivičnih djela ratnog zločina, imaju određene prednosti nad međunarodnim krivičnim sudovima, na primer mogućnost da cjelokupan državni aparat svoje zemlje iskoriste u prinudi. Time mogu efikasnije sprovoditi pravdu, za razliku od Međunarodnog krivičnog suda koji ipak ima nekoliko prednosti nad nacionalnim sudovima, posebno u poređenju sa okolnostima koje prate zločine izvršene na području bivše Jugoslavije. Tako ti međunarodni sudovi podstiču domaće sudove da proširuju svoju nadležnost ili da je bar vrše u skladu sa tradicionalnim principima. Poslije stupanja na snagu Ženevskih konvencija, nacionalni sudovi nisu vršili univerzalnu nadležnost kakvu danas vrše. Oni su počeli tu nadležnost da vrše tek poslije osnivanja dva Međunarodna krivična tribunala 1993. i 1994. godine. Međunarodni sudovi mogu zamjeniti nacionalne sudove kada su ovi onemogućeni ili nevoljni da vode pravičan efikasan krivični postupak. Oni se, takođe, mogu pokazati daleko nepristrasnijim od nacionalnih sudova, naročito tamo gdje društvene tenzije, netrepeljivost i uticaj javnog mnjenja, mogu ugroziti pravičnost suđenja. A uvjerali smo se da su međunarodni sudovi, kao što je MKSJ, u stanju da postupaju u nekim izuzetno složenim slučajevima zločina, posebno kada su u pitanju politički i vojni lideri, kao i onda kada su dokazi bili rasuti u više država kao što je bio slučaj na području bivše Jugoslavije. Moderator me upozorava da bih trebao malo voditi računa o vremenu, pa se bojim da neću izabrati nešto što bi bilo najpoželjnije čuti ovdje. Preskočiću dobar dio toga, pa ću se osvrnut na Tužiteljstvo Bosne i Hercegovine, koje je u periodu od 2005. do 2011. godine podiglo 113 optužnica protiv 200 osoba. Obavilo je saslušanje 3.490 svjedoka, i tako dalje. Dakle, učinjeno je

mного toga. Optuženi su se teretili za najteže vidove zločina, kao što su zločini protiv čovječnosti, ratni zločini protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika, a 25 osoba je bilo optuženo za genocid. Tužilaštvo Bosne i Hercegovine je iniciralo, a Sud Bosne i Hercegovine je razmatrao i presuđivao u nekoliko predmeta – oblik krivice je bio takozvani udruženi zločinački poduhvat koji se iskristalisao kao praksa u Sudu Bosne i Hercegovine, i tu imamo i pravomoćne presude gdje je i Sud Bosne i Hercegovine zauzeo stav po pitanju o standardima kakvi su primjenjeni u MKSJ-u. Zatim, pitanje komandne odgovornosti: takođe, na isti način, po istim principima, istim standardima po kojima je MKSJ prosuđivao komandnu odgovornost postupka i Tužilaštvo i Sud Bosne i Hercegovine, gdje se iz presude u presudu, kako vrijeme odmiče, sve više istančava taj osjećaj da se i ta institucija primjenjuje u punom značenju, kako to i zakon i međunarodno pravo nalažu. Karakteristika u radu i postupanju Tužilaštva Bosne i Hercegovine je oslanjanje na sporazumjevanje o uslovima priznanja krivnje. Ta institucija uveliko je u upotrebi kod Tužilaštva Bosne i Hercegovine i već od samog prvog susreta sa osumnjičenom osobom inicira se mogućnost zaključivanja sporazuma o priznanju krivnje. To se u desetinama postupaka do sada pokazalo vrlo efikasnim, pogotovo što se u uslovima priznanja krivnje od osumnjičene osobe dobija i obećanje ravno obavezi da svjedoči u drugim predmetima, tako da bih toplo preporučio kolegama u regionu da što više koriste ovu instituciju prava. Zahvaljujem se. Propustio sam mnogo toga, ali nastaviću drugom prilikom.

Dinko Gruhonjić: Ja se izvinjavam što moram da budem ovako rigorozan, ali imamo devet panelista, tako da svako ima po deset minuta, i to je već sat i po. Ostaće nam pola sata za diskusiju. Ali s druge strane, ovaj skup traje do iza 17.00 časova i imaćemo prilike da i u ostalim sesijama razgovaramo o specifičnim pitanjima.

Jasmina Dolmagić: Hvala vam lijepo. Štovane dame i gospodo, štovane kolegice i kolege, prije nego što počnem svoje izlaganje, ja bih se također željela zahvaliti organizatorima na organizaciji ove konferencije, ovakve razmjene iskustava, kako tijekom konferencije, tako i u neformalnim druženjima koja su uvijek korisna. Uvijek ima pitanja koja moramo raspraviti, koliko god se godina bavili ovim ratnim zločinima - uvijek ima nekih novih aktualnih pitanja o kojima možemo razgovarati i razmjenjivati iskustva. Kada govorimo o kaznenim djelima ratnih zločina i naravno, o svim ovim drugim kaznenim djelima za koje se kazneni progon poduzima po službenoj dužnosti, uvodno bih samo željela naglasiti da je osnovna misao-vodilja to da je, što se tiče Državnog odvjetništva, a pretpostavljam i svih drugih kolega koji rade na ovim predmetima u regionu, osnovno da se istraže i procesuiraju svi zločini, bez obzira na nacionalnost, političku ili ideološku orijentaciju počinitelja tog kaznenog djela, a isto tako i žrtve tog kaznenog djela. Osnovni kriterij kojim se koristi Državno odvjetništvo kod procesuiranja ovih kaznenih djela je postojanje dovoljno činjenica ili dokaza koji ukazuju da je neka osoba počinila neko kazneno djelo. Osnovno opredjeljenje Državnog odvjetništva je to da niti jedan zločin ne može ostati nekažnjen, a isto tako da niti jedna osoba ne treba biti izložena kaznenom progonu za ratni zločin ako ne postoji osnovana sumnja, dakle, onaj dovoljni fundus dokaza da je ona taj zločin doista počinila ili naredila. Tema je bila dosta općenita: aktualna pitanja i izazovi. U tom djelu ja ću reći ono što je sa stajališta Državnog odvjetništva bilo najaktuelnije u posljednjih par godina i čime smo se najviše bavili. A moje je mišljenje da smo u zadnjih desetak godina postigli velike pomake u istraživanju i procesuiranju ovih kaznenih djela, a isto tako i u kvaliteti rada, kako Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, tako, naravno, i državnih odvjetništava na terenu, koji se u prvom stupnju bave ovim predmetima. Prvo što je napravljeno u zadnjih par godina je takozvana revizija predmeta ratnih zločina. Naime, u jednom trenutku postali smo svjesni činjenice kako se širokim pokretanjem kaznenih postupaka i njihovim provođenjem u odsutnosti ne ostvaruju ciljevi progona, i zbog toga smo krenuli u takozvanu

reviziju svih predmeta ratnih zločina. To je praktično značilo preispitivanje odluka donesenih nekim predmetima, dodatno prikupljanje podataka i dokaza i, na temelju toga, ocjena pravilnosti do tada donesenih odluka. To je rezultiralo odustankom od progona u značajnom broju predmeta. Značajnu ulogu u tome imalo je Državno odvjetništvo Republike Hrvatske koje je koordiniralo rad nižih državnih odvjetništava. Isto tako, radi uočenih propusta i usklađivanja sa evropskom praksom, Državno odvjetništvo usprotivilo se vođenju postupaka u odsutnosti okrivljenika, što je u jednom razdoblju bila praksa. U svezi toga donijet je naputak o postupanju nižih državnih odvjetništava i niz drugih naputaka koji su pomogli u reviziji i tih postupaka. To je, naravno, učinjeno iz razloga što je djelo ratnog zločina složeno kazneno djelo. Sastoji se iz više elemenata. I da bi se to kazneno djelo procesuiralo, potrebno je da svi ti elementi budu ispunjeni. Zbog toga su propisani standardi progona kaznenih djela ratnih zločina, a radi otklanjanja i prigovora međunarodne zajednice o nepostojanju jasnih i objektivnih kriterija za progon ratnih zločina. Ti kriteriji su, naravno, prije svega, da radnja, odnosno, činjenični opis, koji se konkretnoj osobi stavlja na teret, mora sadržavati bitna obilježja kaznenog djela ratnog zločina i da mora postojati osnovana sumnja da je upravo ta prijavljena, odnosno, optužena osoba počinila to kazneno djelo. U tom dijelu, kada se govori o suđenjima u odsutnosti, također želim reći da je Državno odvjetništvo sudjelovalo i u izmjenama Zakona o kaznenom postupku, zalažući se za odredbu koja je unijeta u zakon i stupila je na snagu a dopustila je obnovu kaznenog postupka i bez prisutnosti okrivljenika. Rezultat te odredbe je bio da je od ukupno 464 osobe koje su osuđene u odsutnosti, za 94 osobe, dakle, govorim o odsutnim osobama, podnesen zahtjev za obnovu postupka. Za 34 osobe postupak je vraćen u fazu istrage. Protiv 44 osobe postupak je u stadiju glavne rasprave, a za još 11 osoba čekamo odluku suda. Ono što je isto tako učinjeno u zadnjih pet godina, odnosno, prije pet-šest godina, je da su potpisani sporazumi i memorandumima o suradnji sa tužiteljstvima u regiji – sve, naravno, zato da bi se kaznena djela ratnih zločina mogla istražiti i procesuirati. Osnovno je da se prikupe dokazi koji govore o krivnji određene osobe da je počinila kazneno djelo. Da bi u tome bili učinkoviti, bili su nam neophodni ovi sporazumi i memorandumima i protokoli o suradnji, jer je svima nama koji se bavimo ovim predmetima poznato da je, u progonu kaznenih djela ratnih zločina, vrlo često prisutna ova takozvana regionalna dimenzija a to je da se dokazi mogu nalaziti u jednoj, a počinitelji ili oštećenici u drugoj državi. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske u istom tom cilju potpisalo je i sporazum o suradnji s Haškim tužiteljstvom o pretraživanju baze podataka koju ima Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju. Naravno, takve sporazume imaju i druga tužiteljstva. Mi te podatke koje dobijemo pretraživanjem te baze podataka ugrađujemo u naše akte Državnog odvjetništva i u nekim predmetima su nam doista bili od velike koristi, obzirom na podatke koje smo imali. Isto tako, nakon što smo napravili cjelovitu inventuru svih predmeta ratnih zločina radi daljnjeg postupanja u ovim složenim predmetima i zbog komunikacije i suradnje s drugim tužiteljskim uredima u regiji, u Državnom odvjetništvu je osmišljena i realizirana baza podataka ratnih zločina. Ta baza sadrži sistematizirane podatke o svim zločinima. Dakle, ne samo o ratnim zločinima koji su počinjeni na teritoriju Republike Hrvatske, već o svim zločinima u kojima su žrtve hrvatski građani a počinjeni su na teritoriju drugih država. Uz te zločine, tako kako se nalaze u bazi – a pristup toj bazi imaju svi tužitelji koji rade na predmetima ratnih zločina – povezane su kolekcije dokaza kojima se za pojedini zločin raspolaže. Postoje svi raspoloživi podaci o počiniteljima, o žrtvama, dakle svi materijali predmeta u elektronskom obliku sa svim odlukama, kako Državnog odvjetništva, tako i sudova i protiv poznatih i nepoznatih počinitelja. Naravno, postoje i alati za pretraživanje po raznim kriterijima. Ta baza podataka donijela nam je mogućnost sagledavanja svih predmeta ratnih zločina, povezivanja predmeta počinitelja, žrtava koje je moguće povezati po vremenskom razdoblju, lokaciji na kojoj su se ti zločini dogodili, što je u određenim konkretnim slučajevima omogućilo procesuiranje nekih predmeta po zapovjednoj odgovornosti, koji obuhvaćaju različite postupke koji se i dan-danas vode protiv nepoznatih počinitelja. U ovom drugom djelu... vidim da moje vrijeme isto ide kraju... dakle, preostaje samo

da kažem šta su izazovi u postupanju u predmetima ratnih zločina. Moje je osobno mišljenje – a to je i stajalište Državnog odvjetništva Republike Hrvatske – prvo je potrebno osigurati provođenje pravičnih i djelotvornih sudskih postupaka, uz osiguravanje kapaciteta i resursa za takve postupke. To je više nešto što se tiče suda, ali naravno i na Državnom odvjetništvu je da pomogne u tome. A ono što se tiče isključivo Državnog odvjetništva, prioritet je svakako rješavanje i procesuiranje predmeta u kojima počinitelji kaznenih djela, obzirom na poteškoće poznate svima nama koji se bavimo ovim predmetima, kao što je protok vremena i usljed toga teško prikupljanje dokaza, još nisu otkriveni. Dakle, procesuiranje predmeta i otkrivanje počinitelja kaznenih djela za one zločine u kojima to još nismo postigli. Kad govorimo o tim predmetima, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske je prije godinu dana od županijskih državnih odvjetništava nadležnih za rad na ovim predmetima, zatražilo sastavljanje liste prioriteta svih ovih predmeta. Nakon toga je u Državnom odvjetništvu načinjen materijal koji je objedinio sva ta izvješća. Odabrani su prioritetni predmeti. Određeni su prioriteti na nacionalnom državnom nivou, a isto tako i predmeti koji su na regionalnom nivou od prioritetnog značaja. Naravno, to ne znači da se na ostalim predmetima ne radi, ali ovo su ipak prioriteti u ovom trenutku. Ta lista prioriteta dostavljena je Ravnateljstvu policije. Formirani su zajednički istražni timovi policije i Državnog odvjetništva. Održavaju se redovni koordinacijski sastanci, usuglašene su te liste prioriteta i već imamo i prve rezultate toga, a to je da je od nekih desetak zločina, koji su određeni kao državni, nacionalni prioriteti, jedno pet predmeta procesuirano i nalaze se u fazi istrage. A što se tiče ovih predmeta, odnosno, zločina - više od 100 su određeni kao prioriteti, a nekih desetak posto je riješeno. Nadzor nad kvalitetom i dinamikom rada tih istražnih timova vrši i Državno odvjetništvo Republike Hrvatske i Ravnateljstvo policije. Dodatni naponi su ipak urodili plodom, ali nastavljamo pojačani napor da se ti predmeti riješe i da otkrijemo počinitelje kaznenih djela. Dakle, u okviru pristupnih pregovora Republike Hrvatske s Evropskom Unijom i zatvaranja poglavlja 23 koje je Republici Hrvatskoj bilo vrlo važno i teško u ovim pregovorima, jedno važno mjerilo je bilo poglavlje ratnih zločina. U Republici Hrvatskoj su nedavno donesene određene zakonodavne izmjene u kojima je određeno da su za suđenja za ratne zločine isključivo nadležna četiri suda a to su Zagreb, Osijek, Split i Rijeka, s time da je određeno da će se ovi predmeti, koji se vode na ovim drugim sudovima i već su u tijeku, riješiti po ovim dosadašnjim propisima. S tim u vezi bile su određene zakonodavne izmjene poslovnika sudskog i poslovnika Državnog odvjetništva na način da su u ova četiri suda oformljeni posebni odjeli za ratne zločine - isto tako, naravno, i u Državnom odvjetništvu - koji su ekipirani sa ljudima koji već imaju stručnost i iskustvo u radu na ovim predmetima. To bi manje-više bilo to što sam vam htjela reći, čime smo se bavili u zadnjih par godina. Zaključno bih samo htjela reći da će Državno odvjetništvo, kao i do sada, nastojati postupati na jednak i nepristran način, bez obzira ko je počinitelj kaznenog djela, ko je žrtva, gdje je ko od njih zemljopisno, jer nam to omogućuju memorandumi i sporazumi o kojim sam govorila, i nastojati doprinjeti okončanju postupaka koji su u tjeku, kao i prikupiti dokaze u odnosu na zločine čiji počinitelji još nisu otkriveni. Naravno da smo pri tome svjesni činjenice da naš trud u okvirima formalnih postupaka i te kako pridonosi utvrđivanju istine. A isto tako tom složenom procesu tu nije kraj. Kazneni postupci zbog kaznenih djela ratnih zločina nisu samo puko utvrđivanje istine u pojedinom konkretnom predmetu, već i ostvarivanje cilja koji ide i preko toga, a to je uspostava pomirenja među stranama i povrat dostojanstva žrtava. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Hvala vama, gospođo Dolmagić. Čuli smo tužioce iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske, a sada da čujemo sudije. Prvi panelista je gospodin Siniša Važić, Apelacioni sud u Beogradu.

Siniša Važić: Hvala. Kolega Vekarić je već dosta toga rekao vezano za suđenja za ratne zločine, i u tom delu mogu eventualno nešto da dopunim, imajući u vidu i poziciju Suda koji je već po svojoj

poziciji, dakle, kao učesnik u krivičnom postupku reaktivni organ, jer reaguje na zahteve ili na postupke stranaka, Tužilaštva, pa i Odbrane, tako da je u tom delu naša pozicija unekoliko drugačija. Što se tiče samog zakonodavnog okvira, on je, vezano za Republiku Srbiju, ja bih rekao, solidan. Dakle, uz već postojeći Zakonik o krivičnom postupku imamo i budući, koji takođe pokazuje dosta dobrih rešenja, kao i ostale akcesorne zakone. Najpre, imamo naš organizaciono-sistemske zakon koji se zove Zakon o organizaciji nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, a zatim i druge akcesorne zakone, kao što je Zakon o zaštiti učesnika u krivičnom postupku, sve do Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, čiji se takođe deo jedan može primeniti, dakle, implementirati i na na pravosnažno osuđena lica za ratne zločine, i sve do Zakonika o izvršenju krivičnih sankcija. Sve je to jedan dobar zakonodavni okvir koji nama u ovom trenutku daje sasvim pristojne pravne okvire da radimo svoj posao. Naravno, uz to su ovi već pomenuti, da se ne bih ponavljao, različiti međunarodni, dakle, multilateralni ili bilateralni sporazumi i ugovori koje smo potpisali na nivou država, na nivou određenih pravosudnih organa. Sledeće što bih pomenuo, a to je jako važno, je dobro uspostavljena komunikacija između pravosudnih organa različitih nivoa među državama u regionu, jer nas, nažalost, muči ista muka, odnosno, rešavamo iste probleme. Imam smelosti da kažem da su se neka rešenja, koja smo među prvima mi implementirali u našem pravosudnom sistemu, kada smo postupke za ratne zločine fokusirali u jednom gradu, u jednom sudu, u jednom tužilaštvu, pokazala kao dobra rešenja prosto zato što je potrebno da se imaju sudije i tužioci koji su dobro edukovani i koji su, uslovno rečeno, specijalizovani za postupke za ratne zločine. Prosto, imali smo od početka stav da ti postupci ne mogu da se, iz razloga koji su višestruko, da tako kažem, objašnjivi, procesuiraju u svakom mestu, bez obzira što bi bilo dobro da se postupci vode tamo gde su se zločini desili, ali pragmatični razlozi ukazuju na druga rešenja. Nadalje, neka dokazna sredstva koja su se među prvima implementirala u suđenjima za ratne zločine –od različitih načina prikupljanja i korišćenja dokaznih sredstava, izvođenja dokaza, video-konferencijske veze, uvođenja institucije svedoka-saradnika, zaštićenog svedoka – sve to je među prvim postupcima koji su vođeni u Republici Srbiji posle demokratskih promena implementirano ovde, u postupcima za ratne zločine. Kasnije su se ta dokazna sredstva, naravno, koristila i u postupcima za organizovani kriminal i kasnije su se polako širila kapilarno ka, da tako kažem, ovim normalnim ili redovnim postupcima, jer su se pokazala kao dobra rešenja. To upravo govori da su ti postupci, uz svu tu nesreću kojom su se bavili, imali neka dobra rešenja koja su se pokazala, da tako kažem, pametna i praktična i za druge. Veseli nas da su i neke druge države prepoznale da je lakše suditi u postupcima za ratne zločine na jednom mestu ili na manje mesta. U svakom slučaju, ne na svakom mestu, što je na tragu našeg rešenja, koje je u početku čak i kritikovano. Te kritike su možda i bile osnovane u tom trenutku, ali kasnije su se pokazale suvišnim. Ono što sam hteo da iznesem kao moju ličnu impresiju, vezano za postupke za ratne zločine jeste da smo mi u ovom trenutku već poprilično odmakli u tim postupcima za ratne zločine, izašli smo iz tih nekih dečijih bolesti. I sad se već postavlja pitanje dokle će ti postupci da traju, koliko i da li su potrebni, ne u smislu da li su potrebni, već da li ima mesta njihovom, da tako kažem, intenziviranju ili nekoj blagoj stagnaciji sa tendencijom ka njihovom zaključivanju – s obzirom da je toliko vremena prošlo, rane su zacelile ili zaceljaju i nastupa smirivanje strasti. Tome doprinosi situacija da političke prilike, uz sve uspone i padove i amplitude koje postoje u regionu, ipak idu ka jednoj dobroj progresiji, ka jednom umerenom političkom i svakom drugom ekonomskom rastu, što za posledicu može da ima da bi možda sudski postupci za ratne zločine eventualno mogli da poremete, između ostalih stvari, i tu situaciju. Upravo suprotno: ja mislim da u sledećih tri do pet godina postupci za ratne zločine - a to je, naravno, potpuno moje, javno i privatno mišljenje - treba da se intenziviraju. Razloge ću vam reći u jednoj rečenici: u žalbenom postupku pred Apelacionim sudom u Beogradu - nisu važni optuženi ali važna je situacija u kojoj zaštićeni svedok pita jednog koji je učinilac izvesnog krivičnog dela, i koji je odveo, zajedno sa grupom istih takvih kao i on, više stotina ljudi - umesto na razmenu, kako je bilo rečeno, i zbog

čega su se ti ljudi svojevolutno prijavili da idu na razmenu, oni su pobijeni. A rečeno im je da idu na razmenu. I taj svedok pita tog čoveka: "Pa, čekaj, jeste li ih razmenili? Što ih niste razmenili?" On odgovara: "Razmenili smo ih za one iz 1941. godine." Strašna rečenica. Zato što postupci za ratne zločine nisu tada rađeni kako treba i gde treba, učinioci krivičnih dela se nisu prepoznali, nisu se javno prepoznale žrtve, nisu se prepoznala mesta gde su se dešavali ratni zločini, i sve to za posledicu ima da je u kolektivnoj svesti, manje-više svih naroda, ostalo... Ja sad neću ništa da insinuiram ili bilo šta drugo, već hoću da kažem: potrebno je da se ti postupci prepoznaju, da se procesuiraju i da se utvrdi ko je učinio, šta je učinio i kada je učinio. Zašto je to važno? Zato što će se, prvo, s jedne strane, sa sigurnošću utvrditi činjenice. Znači, neće ostati u predanju, u kolektivnom sećanju, u priči koju je nekom neko pričao, pa se to smanjilo, uvećalo, dodalo, izmenilo, već će se tačno utvrditi ko je učinio, šta je učinio i gde je učinio. Tačno će se znati ime i prezime i žrtve i učinioca krivičnog dela. Zatim, tim presudama za ratne zločine se na neki način deklariraju javni stav države. Sud je državni organ. On sudi u ime naroda. U ime države. U ime republike. Koja god je država u pitanju, to je suština. Deklariraju se jedan jasan i argumentovan stav o tome i jasno se osuđuju ratni zločini i sve što je s njima u vezi. Zatim, kao što je već pomenula koleginica iz Hrvatske, njima se vraća i dostojanstvo žrtvama. I one na kraju dobijaju jednu pismenu presudu u kojoj tačno piše šta je ko kome učinio i šta se desilo. Te presude i ti postupci za ratne zločine su i dobra pretpostavka - ne samo za pomirenje, već i za kolektivnu promenu svesti i svih onih predrasuda koje smo svi mi baštinili od naših prethodnika u ratnim zločinima ili od onog što se dešavalo, recimo, u Drugom svetskom ratu ili posle njega. Time će se doći do nekog drugačijeg i izmenjenog sistema vrednosti, pa možda i nekih istorijskih činjenica koje smo mi u svojoj svesti držali za nepromenljive. I na kraju, neće se desiti ono što smo doživeli sada u ova dva poslednja predmeta - u *Predmetu Egner* (Peter Egner) i u *Predmetu Kepiro* (Šandor Kepiro) - gde ti ljudi nisu dobili pravosnažnu odluku, nezavisno kakva će ta odluka biti, da li su krivi za ratni zločin ili nisu. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Hvala, gospodine Važiću. Molim gospodina Jonathana Welforda Carrolla, EULEX sudiju sa Kosova, da nam se obrati.

Jonathan Welford Carroll: Dobro jutro i hvala Fondu za humanitarno pravo zbog toga što su me pozvali da govorim na ovoj konferenciji. Zovem se Džonatan Velford Kerol, ja sam britanski krivični sudija Kraljevskog suda, što je naš ekvivalent okružnim sudovima u evropskom sistemu. Od avgusta 2010. godine sam sudija Euleksa na Kosovu; od nedavno sudim u Mitrovici/Mitrovicë u Okružnom sudu, ali ću uskoro da se preselim u Okružni sud u Prštini. Zbog mog iskustva, imam dosta podataka koje bih sada želeo da podelim sa vama. Želeo bih, ako mi vreme to dopusti, da govorim o tri teme. Prvo ću vam dati samo širok prikaz - šta je to što čini ratni zločin. Druga tema bi bila efekat prekograničnih krivičnih dela i treća tema, koju bih predstavio veoma kratko jer će o njoj biti reči kasnije popodne, jeste pitanje zaštite svedoka. Kada govorim o prvoj temi, šta je to što čini ratni zločin, naravno, obraćam se publici u kojoj sede advokati i novinari koje ova tema interesuje, tako da neću govoriti o Ženevskoj konvenciji i o zakonima o običajima rata, zato što svi ovde razumemo šta to tačno znači. Ono što imam na umu kada postavim pitanje „šta je to što konstituiše ratni zločin“ jeste šta ratni zločin znači raznim ljudima koji čine zajednice u nacijama ovog regiona. Naravno, nije na meni da dajem komentare o konfliktima koji su se odigrali, ali nadam se da ćemo se složiti u jednom, a to je da u većini, ako ne u svim konfliktima, sukobljene strane veruju da je njihov cilj pravedan i opravdan. Ali, neizbežno, to ne znači i ne može da znači da svaka akcija koju pojedinac u tom konfliktu preduzme jeste pravedna i opravdana. To je, naravno, čitava poenta zakona o običajima rata. Ovde imamo publiku koja razume to suptilnu ali značajnu razliku koja se ne reflektuje uvek u ostatku zajednica iz kojih dolazimo. Naročito ne kod onih koji su trpeli traume efekata rata i konflikta - naravno, to su ljudi čija srca treba da pridobijemo kako

bismo dobili podršku za posao koji obavljamo svi zajedno, a to je procesiranje tužbi za ratne zločine. Ovo ima veoma značajan i praktičan uticaj, po mom mišljenju, na naš rad. Svaka strana ima prirodnu tendenciju da gleda na akcije druge strane kao one koje dovode do ratnih zločina, dok u isto vreme nije voljna da suštinski prihvati da slične ili identične akcije koje preuzima njihova strana predstavljaju ratne zločine. Na primer, u slučaju koji sam nedavno sudio na Kosovu - slučaj protiv petorice albanskih vojnika OVK koji su bili optuženi za ratne zločine u skladu sa članom 3. Ženevske konvencije - ono što se suštinski događalo jeste da su ti vojnici vršili otmice drugih Albanaca za koje su smatrali da su bili saradnici srpskog režima i oni bi onda bili podvrgnuti zlostavljanju. Ono što je postalo izuzetno jasno, tokom trajanja suđenja, bilo je to da je značajan deo odbrane ili navodne odbrane koju su koristili okrivljeni, a što su podržavali njihovi advokati, bila tvrdnja da su ti ljudi dobili ono što su zaslužili, što naravno nikada ne može da bude bilo kakva odbrana od ovakve vrste optužbe. Ipak, okrivljeni su smatrali da su oni samo bili dobri vojnici koji su izvršavali zadatke neophodne za njihove ratne napore i da žrtve kršenja ljudskih prava nisu zaslužile zaštitu, koju su tražile u optužnici. U isto vreme, ovi vojnici i njihove pristalice bi gledale na drugu stranu konflikta i upućivali optužbe na račun druge strane za isto ili slično ponašanje, koje su optuženi smatrali ratnim zločinom. Ovo je naravno dvostruki aršin: ono što je prihvatljivo za jednu stranu, neprihvatljivo je za drugu. Ovde se vidi kakav uticaj u praksi ima posao koji obavljamo. Kroz taj posao, kroz uspostavljanje sudskih presuda i pravde, mi moramo zajedno da radimo kako bismo učinili da narodi i zajednice razumeju stanovišta i jedne i druge strane kako bi se došlo do pravičnosti i do onoga što bi dovelo do nepristrasne i otvorene pravde. Druga tema o kojoj bih želeo kratko da govorim jeste pitanje prekograničnih krivičnih dela. Ovo je problem koji će možda postati značajan dok se ovi slučajevi intenzivno budu prenosili na nacionalne sudove. O njima se kratko govorilo u davanju prikaza slučajeva pred MKSJ, ali do danas, koliko znam, nije bilo direktnih slučajeva koji su se bavili ovim problemom na tom nivou. Dopustite mi da ukratko obrazložim gde ja vidim da može da dođe do problema u slučajevima pred nacionalnim sudovima. Ponovo, koristeći slučaj u kom sam nedavno bio uključen, tokom sukoba na Kosovu, Albanci su napustili političku i geografsku teritoriju, kao i pravnu jurisdikciju na Kosovu. Kao što sam napomenuo, OVK je na sebe preuzela ulogu da pronađe navodne saradnike. Nakon toga, ovi ljudi su bili oteți i odvedeni preko granice u baze OVK u Albaniji, gde su držani u veoma lošim uslovima i bili su žrtve čestog nasilja. Postavlja se novi problem, a to je: da li su Kosovo i međunarodno pravo stopljeni u interni konflikt? Ukoliko se navodno krivično delo odigralo unutar suverene teritorije treće nacije, koja nije u ratu, može li se takvo ponašanje svrstati u ratni zločin? Ovo nije samo pitanje za neku interesantnu akademsku diskusiju, već ima značajan potencijalni uticaj, naročito u regionu u kom pojedine zemlje nemaju izlaz na more, imaju veliki broj granica među sobom a te granice su uglavnom slabo obezbeđene tako da ih ljudi mogu slobodno prelaziti. Ukoliko argument da prebacivanje sukoba u treću zemlju koja ne učestvuje u ratu podstiče takvo ponašanje, koje dovodi do ratnog zločina, onda to fundamentalno umanjuje značaj, po mom mišljenju, svrhu i svojstva oružanog sukoba i Ženevske konvencije. Dakle, koji je naš odgovor na ovaj problem? Gledali smo na krivični zakon koji je u to vreme važio za SR Jugoslaviju. Posmatrali smo zajednički Član 3, koji postavlja minimalne primenjive uslove i standarde, koji se primenjuju na oružani sukob koji nema međunarodni karakter. Jugoslovenski zakon je ponašanje koje dovodi do ratnih zločina protiv civilnog stanovništva krivično sankcionisao i taj isti zakon se odnosio na jugoslovenske državljane koji su počinili takve zločine u inostranstvu, a bili su uhvaćeni na teritoriji Jugoslavije. Tako smo došli do zaključka da imamo osnovni pravni okvir po kom možemo da procesiramo slučaj, iako se krivično delo odigralo na teritoriji treće države. Sličnu poentu je razmatrao MKSJ u pogledu krivičnih dela u Bosni. Nije se bavio problemima kada se neki događaj odigrao u trećoj zemlji, ali se bavio slučajevima kada se zločin odigrao u drugim opštinama koje nisu direktno bile uključene u rat (lokacije gde nije bilo oružanih sukoba). Naročito u slučaju Tadića, ako neko želi da proveriti o čemu govorim. Osnovni kriterijum koji je MKSJ uspostavio jeste taj da značaj nije na

lokaciji, već na lancu odgovornosti, vezi između zločina koji su pripisani optuženom i činjenici da se odigrao oružani sukob. Ovo se nama činilo kao dovoljna osnova do posmatramo tu vezu, radije nego da se bavimo geografijom, imajući sve vreme na umu zakone koji su prethodno bili na snazi u Saveznoj Republici Jugoslaviji. Primenjujući te opšte principe - a oni mogu da se identifikuju iz završenih sudskih procesa i otkrića da je postojala veza između navodnog krivičnog dela i samog sukoba - uzeli smo u obzir to da je ovo bio ispravan slučaj koji smo mogli da sudimo i da, u ovom slučaju, osudimo. Naravno, neizbežno, i dalje čekamo, po ovom predmetu da nam viši sud ili žalbeni sud saopšte da li smo bili u pravu u donošenju naše odluke. Poslednja poenta koju bih želeo nakratko da iznesem jeste pitanje zaštite svedoka. Uradiću to brzo i koncizno, pošto znam da će ovo pitanje biti na dnevnom redu kasnije popodne. U krivičnim predmetima svedok uživo daje dokaze o onome što je video i čuo. To je žila kucavica čitavog procesa. Bez dobrog, svrsishodnog i verodostojnog sistema zaštite svedoka, domaća suđenja za ratne zločine će se suočavati sa velikim hendikepom. Naravno, zaštita svedoka podrazumeva širok dijapazon stvari i to od punog nivoa zaštite, uključujući preseljenje, dodelu novih identiteta i slično. Ipak, mislim da u većini slučajeva taj nivo zaštite nije neophodan i relativno je redak. Mislim da svedoci u većini slučajeva zaista žele samo da se tokom njihovog kratkog pojavljivanja pred sudom i u periodu nakon suđenja osećaju bezbedno. Da ispričaju svoju priču, znajući da će biti tretirani pravično. Na taj način, „proces dovođenja svedoka“ znači da se mora obezbediti da se oni osećaju bezbedno, neugroženo dok su u sudnici, kao i nakon izlaska iz sudnice. Jednostavne mere, kao što su anonimnost, kabine u sudnici i video linkovi, kao i distorzije glasa i lica, jesu osnovne mere zaštite svedoka koje im mogu dati bezbednost koja im je potrebna, kako bi mogli da ispričaju svoje priče sudu, na osnovu kojih bi sud mogao da donese svoje odluke. Svestan sam toga da ima kritika koje dolaze iz OEBS-a i Saveta Evrope; kritika koje se tiču toga da li je zaštita svedoka obezbeđena ili ne u državama regiona. A to naravno dovodi do toga da se takvi problemi moraju odmah rešavati. No, kada pogledam suđenje koje se nedavno odigralo, vidim da je to ostvariv proces. U tom slučaju imali smo 18 nevoljnih svedoka, koje smo ubedili da istupe i daju svoja svedočenja pred sudom, jer su dobili uveravanja da će njihove anonimnost i bezbednost – od i do suda i dok su u sudu – biti poštovane. Ovi svedoci su dali iskaze koji su doveli do osuđujućih presuda. Dakle, ovo su teme koje sam želeo da podelim sa vama i nadam se da sam uspeo to da uradim u mojih deset minuta.

Dinko Gruhonjić: Puno hvala. A sada da čujemo predstavnike organizacija za ljudska prava na temu domaćih suđenja za ratne zločine, aktuelnih pitanja i izazova. Za početak, Elena Wasylew, iz *Amnesty Internationala*.

Elena Wasylew: Hvala vam što ste mi dali šansu da govorim na ovom veoma važnom sastanku u ime *Amnesty Internationala*. Tokom moje prezentacije trudiću se da u što kraćim crtama opišem rad *Amnesty Internationala* u regionu u kontekstu procesiranja zločina počinjenih u suprotnosti sa međunarodnim pravom pod domaćim sudstvom. Kao što rekoh, biću veoma kratka. Procesiranje zločina počinjenih tokom oružanog sukoba je glavni prioritet za *Amnesty International* na globalnom nivou. Na Balkanu već godinama pozivamo lokalne vlasti da preuzmu odgovornost za procesiranje ratnih zločina počinjenih devedesetih godina prošlog veka, i to ne samo u kontekstu okončavanja saradnje sa Tribunalom u Hagu. Jasno je iz našeg iskustva širom sveta da je rešavanje problema nekažnjivosti zločina od ključnog značaja za čitava društva, naročito u post-konfliktnom kontekstu, i naročito nakon velikih zloupotreba. Poverenje u pravni sistem jedino može da se povрати tako što će se razjasniti istina o onome šta se dogodilo i tako što će se utvrditi odgovornost za počinjene zločine. Za *Amnesty International*, žrtve kršenja ljudskih prava imaju najviši prioritet. Razgovaramo sa osobama koje su preživele zločine počinjene tokom rata; razgovaramo sa žrtvama silovanja, mučenja. Slušamo ono šta porodice nestalih i ubijenih imaju da kažu, a oni su ti koji nam govore šta princip nekažnjivosti znači za njih; kako im onemogućava da dobiju pravdu i na taj način

im po drugi put krši osnovna ljudska prava. I zbog toga se *Amnesty International* posvećuje radu na uklanjanju principa nekažnjivosti, i nastavićemo sa kampanjom protiv tog principa na Balkanu dokle god je to potrebno. U najnovijim izveštajima, cilj nam je bio da pokažemo do koje mere je sistem nekažnjivosti i dalje problem u regionu. Takođe, stalo nam je do toga da čujemo komentare ljudi koji su govorili pre mene i koji su govorili o tome koliki je napredak napravljen, što jeste istina. Međutim, pošto je *Amnesty International* jedna od najvećih organizacija koja se bave ljudskim pravima na svetu, nameravamo da podvučemo i naglasimo probleme i prepreke koje su i dalje tu. Kao što sam rekla, u prethodnom izveštaju, kao i u najnovijim izveštajima, pomenuli smo i podvukli ove probleme. Objavili smo izveštaj 2009. godine o nekažnjivosti zločina vezanih za nasilne otmice na Kosovu i u tim izveštajima smo sumirali deset godina opstrukcije pravde i odbijanja prava porodicama nestalih, kako od strane vlasti u Srbiji, tako i na Kosovu. U izveštaju iz 2010. godine, objavili smo iscrpan izveštaj o nekažnjavanju zločina silovanja koji su se dogodili tokom rata u Bosni i Hercegovini, u kom smo objasnili na koji način vlasti u BiH krše prava žrtvama silovanja, pre svih pravo na pravdu i pravo na reparaciju. Prošle godine izrazili smo zabrinutost u vezi sa nekažnjivošću za zločine koji su kršili međunarodno pravo, a koji su počinjeni tokom rata u Hrvatskoj od svih strana koje su učestvovala u sukobima. Posmatrajući stanje stvari danas, sa našeg stanovišta je očigledno da vlade u regionu nisu uspele da u praksi sprovedu svoje političke deklaracije o borbi protiv nekažnjivosti zločina. A prečesto čujemo izjave vlada koje osuđuju nekažnjivost za zločine počinjene po međunarodnom pravu, ali samo na retoričkom nivou i to često povodom pristupnih pregovora sa Evropskom Unijom. Sada ću samo ukratko spomenuti neke od izazova sa kojima se suočavamo tokom procesiranja zločina po međunarodnom pravu. Pod jedan, postoji veoma ograničen broj tužbi za zločine počinjene tokom sukoba, što znači da većina osumnjičenih za ratne zločine i dalje uspeva da izbegne ruku pravde, uključujući i visoko rangirane zvaničnike koji i dalje drže pozicije vlasti. Ono što je šokantno jeste to da zločinci često žive u istim zajednicama kao i njihove žrtve i kao što sam rekla, oni su često na visokim pozicijama moći. Govorimo ovde o hiljadama nerešenih slučajeva u čitavom regionu i najverovatnije o decenijama neminovnog izbegavanja kažnjavanja počinilaca ukoliko se stvari ne promene. Želela bih da govorim o još jednom problemu, veoma kratko, a to je činjenica da su pravni sistemi u svim zemljama i dalje previše slabi i da su oni često podložni političkim uticajima. Sudije i svedoci i dalje primaju pretnje u velikom broju država regiona, zaštitni mehanizmi za žrtve i svedoke, kao što je ranije napomenuto, su i dalje nedovoljni i sve zajedno to sprečava preživeli i njihove porodice da potraže pravdu. Etničke predrasude u pravosuđu su i dalje prisutne. Još jedno veoma ozbiljno pitanje iz perspektive *Amnesty Internationala* jeste činjenica da domaćim krivičnim zakonima nedostaje jasna definicija ključnih krivičnih koncepta, kao što je princip komandne odgovornosti, nasilnih seksualnih zločina i zločina protiv čovečnosti. I svi ti nedostaci krivičnih sistema jednostavno vode ka nekažnjivosti. Ipak, verovatno najozbiljniji problem jeste nedostatak političke volje. Svedoci smo stalnih verbalnih napada na pravosuđe kao i poricanja činjenica da je do kršenja međunarodnog prava zapravo i došlo. Takve izjave daju predstavnici vlada, kao i visoko rangirani političari, što dalje može da potceni napore za procesiranje ratnih zločina. Napadi na međunarodni pravni sistem i glorifikacija osuđenih ratnih zločinaca mogu da pošalju pogrešnu političku poruku. Mogu da obeshrabre pravosuđe od istraga i procesiranja zločina koji krše međunarodno pravo. Takve izjave takođe krše pravo žrtava na reparaciju. Šta bi onda trebalo da se dogodi da bi se princip nekažnjivosti zaustavio i popravio kvalitet života žrtava? *Amnesty International* veruje da, kako bi se to izbeglo, vlade moraju da ispune svoje obaveze da poštuju prava i da do kraja štite prava žrtava kršenja ljudskih prava. A ove obaveze podrazumevaju tri elementa: pravo na pravdu, pravo na reparaciju i pravo na istinu. Prvi element – pravda – bi trebalo da se zaštiti istraživanjem krivičnih dela i procesiranjem osumnjičenih počinilaca. Ukratko, potrebno je da se nastavi sa procesiranjem. Mora da se nastavi sa efikasnim, temeljnim, nezavisnim i nepristrasnim istragama u skladu sa međunarodnim standardima. Drugi element jeste efikasan pravni lek za žrtve kršenja

ljudskih prava, a to je reparacija. Reparacija ima pet tačaka: restitucija, kompenzacija, rehabilitacija, izricanje presuda koje zadovoljavaju žrtve kršenja ljudskih prava kao i garancije da se kršenja ljudskih prava neće ponoviti. Nažalost, ovaj element i dalje nije dovoljno razrađen u domaćim pravnim sistemima. Ipak, reparacija je od izuzetne važnosti zato što znači konkretne mere koje moraju da se preduzmu, kako bi se pažnja skrenula na patnju preživelih i žrtava, kako bi im se pomoglo da iznova izgrade svoje živote i kako bi se uklonilo što je više moguće posledica kršenja ljudskih prava i pomoglo ponovnom uspostavljanju situacije koja bi u najboljem slučaju postojala da se ti zločini nisu dogodili. Ukratko, radi se o obraćanju pažnje na patnju žrtava. Treći element za efikasno rešenje položaja žrtava povrede ljudskih prava jeste istina. Pravo na istinu znači utvrđivanje činjenica o stvarima koje su se dogodile, uključujući tu i stvari koje su se dogodile voljenim ljudima koji su nestali tokom rata, kao i utvrđivanje zbog čega su se zločini odigrali i ko je za njih bio odgovoran. Pravo na istinu bi trebalo da omogući priznanje da su se zločini dogodili, što bi žrtvama dalo šansu da ispričaju njihovu priču. Postoje različiti načini utvrđivanja istine: kroz pravni sistem i kroz civilno društvo. Na početku sam rekla da je rad *Amnesty Internationala* najviše inspirisan pomaganjem žrtvama. Želela bih da posvetim kraj mog izlaganja ženama koje su bile žrtve i koje su preživele zločine kršenja ljudskih prava tokom rata. Mi redovno razgovaramo sa ženama o njihovoj borbi za pravdu i kroz te razgovore zaključujemo da ih domaće pravosuđe i dalje ignoriše. Tokom konflikta, žene su bile izložene raznim kršenjima ljudskih prava, uključujući tu i ubistva, nezakonita ubistva, mučenja, silovanja, seksualno ropstvo, seksualnu eksploataciju, nasilne otmice, arbitrarno određivanje kazni i nasilno navođenje na prostituciju. Povrh svih ovih trauma, one su takođe morale da se suočavaju sa zločinima koji su bili počinjeni protiv ljudi koje su volele. Takođe, žene su mete napada zbog njihovog humanitarnog rada u regionu – napada koji za cilj imaju da ih učutkaju kada javnosti predstave dokaze o kršenjima ljudskih prava. Nama žene o ovome pričaju kada razgovaramo sa njima. One govore o ovome i žele da ostvare reparaciju od vlasti, ali i istinu. *Amnesty International* ohrabruje vlasti da poslušaju žrtve i preduzmu akciju kako bi povele računa o njihovim potrebama i kako bi obezbedili njihova prava. Hvala vam.

Dinko Gruhonjić: Hvala vama. Zoran Pusić iz Odbora za ljudska prava iz Hrvatske.

Zoran Pusić: Ma, ja mislim da se ovaj [mikrofon] pokvario, ali na jedan čudan način. Ne da se ne može upaliti, nego da se ne može ugaziti, tako da je vjerovatno tu zaostao od neke konferencije političara. Dobar dan. Ja sam Zoran Pusić iz Građanskog odbora za ljudska prava iz Zagreba i trebao bih govoriti o suđenju za ratne zločine u Hrvatskoj. Vremena donose takve stvari i ja sigurno nisam bio profesionalac za to kad smo se počeli devedesetih baviti zaštitom ljudskih prava. Ali nevladine organizacije su ušle u područje u koje je propustilo ući domaće pravosuđe u to doba. I konačno, Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju je osnovan zbog sličnih razloga. Prvo malo statistike. Prema izvješću Državnog odvjetništva od 31.12.2010. godine, u Hrvatskoj je pokrenuto 3.655 postupaka za ratne zločine. Od toga je oko 3 posto prema počiniocima iz redova Hrvatske vojske i specijalne policije. Pravomoćno je osuđeno 563, po tom izvještaju. Prema našim evidencijama, to je oko 28 pripadnika Hrvatske vojske i specijalne policije, odnosno oko 5 posto. Ove godine, 2011, pokrenuto je 19 novih postupaka, 10 novih a devet su prošireni, među kojima je sedam prema počiniocima iz redova Hrvatske vojske i specijalne policije, što čini 35 posto od pokrenutih postupaka. Do sada nitko nije u Hrvatskoj osuđen za ratne zločine počinjene u Oluji. U Hrvatskoj suđenja za ratne zločine prate standardno ljudi iz OSCE-a i iz nevladinih organizacija. Tri nevladine organizacije - Centar za mir i nenasilje i ljudska prava iz Osijeka, Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću i Građanski odbor za ljudska prava - imaju jedan veliki projekt i pokrivaju i prate sva suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj, s tim da to prati sedam profesionalno zaposlenih pravnik. Posebno interesantne slučajeve pratimo i neke moje kolege i ja direktno, kao što su bila suđenja Ademiju (Rahim Ademi), Norcu (Mirko Norac), suđenje Glavašu (Branimir Glavaš) ili suđenje

Hrastovu (Mihajlo Hrastov). Odnos suđenja i javnog mnjenja, to je zapravo odnos novinara, crkve i političara prema suđenjima koji bitno utječu na javno mnjenje u Hrvatskoj. Što se tiče novinara, različiti novinari različito izvještavaju. Imamo novinara koji vrlo savjesno, pošteno izvještavaju sa suđenja i komentara koji su analiza događaja i baziraju se na argumentima. I imamo navijačkog izvještavanja sa poluistinama i komentara koji više spadaju u propagandu. Kada je izrečena presuda u Hagu Gotovini (Ante Gotovina) i Markaču (Mladen Markač), onda su se u medijima uglavnom... naravno da govorim svoj dojam, ali mislim da ga mogu argumentirati... mediji uglavnom tu nisu prošli na ispitu. Čovjek je imao osjećaj da se vraća u devedesete što se tiče namjerno neistinitog izvještavanja - namjerno se iskrivljavala sama presuda, dok su ljudi bili tjednima uvjeravani kako zapravo ništa osim oslobađajuće presude ne dolazi u obzir. U medijima bez uistinu pravog informiranja, kad je presuda donesena, proglašavala se kao očita urota protiv Hrvatske i osuda hrvatske obrane, što naprosto nije bila istina. I tužitelj i sudac Orije su naglasili da ta presuda nije presuda Oluji kao akciji, nego specifičnim zločinima koji su se tu dogodili. Nažalost, dobar obol stvaranju krive slike u javnosti dali su i najviši crkveni velikodostojnici, počevši od predsjednika biskupske konferencije koji je ponavljao opetovano da je to osuda Hrvatske, pa preko različitih biskupa od kojih se posebno istaknuo u negativnom smislu biskup Mile Bogović koji je rekao: "Individualizacija zločina đavolji je posao." Što se tiče zamjerke domaćim suđenjima, mislim da bismo njih mogli podijeliti u više kategorija. Prvo, od strane žrtava. Sve zamjerke koje su različita udruženja žrtava imala prema Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju vrijede još i u većoj mjeri za domaća suđenja. Dakle, fokus interesa je na počiniteljima. Žrtve su potpuno gurnute na marginu. Država se koncentrira na pomoć obrani ako se radi o našim zločincima. Relativno slaba zaštita svjedoka - na suđenju Glavašu dogodilo se, među ostalim, da je kad je svjedočio zaštićeni svjedok, Glavaš napisao njegovo ime na komadu papira i pokazivao ovako prema kamerama. Treba tih stvari biti svjestan i poboljšati ih. Kritika sa strane nevladinih organizacija je obično bila da postoji jedna nevoljkost da se neki procesi započnu. U mnogim procesima je bila prisutna pristranost ili na jednu ili na drugu stranu, ovisno o etničkoj pripadnosti žrtve, odnosno počinitelja, kao i da li je postojao pritisak politike. Recimo, za donijeti presudu u slučaju Glavaša trebala je gotovo fizička hrabrost, zbog toga kakvim je pritiscima bio sud podvrgnut. Mislim da je ta presuda bila prilično neočekivana, ne samo od navijača, nego i od nepristranih promatrača, kao što smo mi bili. Ima kritika suđenja i sa druge strane. Ali od devedesetih se osjeća određeni pomak. Imali ste predsjednika Vrhovnog suda koji je tvrdio da Hrvati nisu mogli počinili zločine jer su se branili. Imali ste predsjednika Tuđmana koji je 1996. godine rekao: "Ne možemo podržati zahtjev da srpski političari odgovaraju pred Haškim sudom. Takva politika bi nam se mogla obiti o glavu." Danas se situacija promjenila, danas više nitko ne sumnja da su se zločini dogodili ali se nekako došlo do translacije u smislu da sada kritičari suđenja, posebno, naravno, kada se radi o suđenjima pripadnicima Hrvatske vojske, ističu da takva suđenja zamagljuje razliku između agresora i žrtve i da se u tim suđenjima dovoljno ne vodi briga oko toga. To je konačno u mnogim napisima bila glavna zamjerka REKOM-u - da REKOM hoće, zapravo, kroz svoje djelovanje, zamagliti razliku između žrtve i agresora. Naravno, vrijeme ističe. Postoji još veliki problem oko nepravdnosti presuda i o tome bi se moglo dosta govoriti. Možemo govoriti o tome u diskusiji. Ja bih spomenuo i jedan aspekt koji ovdje nije bio spomenut, a to je da je praktički nemoguće postići reviziju procesa. Imate ljude za koje su se skupile vrlo čvrste indicije i dokazi da su bili nevino osuđeni, da su dugi niz godina sjedili nevini u zatvoru za ratne zločine, poput Mirka Graovca, Dragiše Čančarevića ili Milana Atlija koji sada sjedi u zatvoru. I na kraju, neposredna budućnost – otvoreno je pitanje da li u Hrvatskoj postoji dovoljno snage da se ovi pozitivni procesi u pravosuđu i u sudovima i posebno u Državnom odvjetništvu, ne uruše na neke prijašnje pozicije. Jer, na primjer, imate izjavu Državnog odvjetnika Mladena Bajića gdje on kaže da je materijal Haškog suda neprocjenjiv. U isti čas imate tendenciju da se na sudovima iskazi svjedoka sa Haškog suda ne priznaju u domaćim procesima. Imate parlamentarnu stranku koju je osnovao i praktički je

na njezinom čelu osuđeni ratni zločinac, i koja nosi njegove bedževe. To vjerovatno vi znate i iz vlastitih iskustava. Tako da imate situaciju da premijerka pozdravlja Gotovinu i Čermaka na javnom skupu. I na kraju, mislim da je aktualnost ove konferencije u tome što ovi procesi, da citiram Glavaša, jesu politički ali ne u smislu u kojem je on mislio, nego u smislu da je za njih potrebna politička volja. I da su ovi procesi, procesi politički koji je koji puta bila i kriva, a gotovo uvijek odgovorna za ratne zločine koji su se dogodili. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Hvala lepo. Anisa Sućeška-Vekić, *Balkan Investigative Reporting Network* (BiH).

Anisa Sućeška-Vekić: Balkanska istraživačka mreža u Bosni i Hercegovini je organizacija koja predstavlja jedan od ključnih aktera u približavanju pravde građanima Bosne i Hercegovine i regiona od 2005. godine. A BIRN je, zapravo, tada osnovan od strane grupe entuzijasta koji su vjerovali da suđenja za ratne zločine koja su se tada odvijala pred Haškim tribunalom moraju biti javna, i da suđenja koja preuzima domaće pravosuđe, ukoliko ne budu transparentna, zapravo neće imati nikakvog efekta na društva u kojima se dešavaju. Naravno, tada su svi vjerovali da nećemo uspjeti raditi posao koji radimo, kao i da pravosuđe Bosne i Hercegovine neće uopšte biti u mogućnosti procesuirati suđenja za ratne zločine na način na koji je do sada, zapravo, pokazano da jesu procesuirana. Šest godina nakon toga, Sud i Tužilaštvo Bosne i Hercegovine su procesuirali najveći broj suđenja za ratne zločine u istoriji procesuiranja za ratne zločine. Uspjeli su napraviti, dakle, preko 70 pravosnažnih presuda. Čudno je da jedan predstavnik nevladine organizacije govori o tome, ali to je zaista istorijski uspjeh. BIRN je, osnivajući novinsku agenciju za izvještavanje o suđenjima za ratne zločine, ispratio svako suđenje pred Odjelom za ratne zločine od početka do kraja i napravio jedinstvenu arhivu koju sada, kao relevantnu za suđenja u Bosni i Hercegovini ali i u regionu, koriste predstavnici pravosuđa međunarodnih organizacija i univerziteta širom svijeta. Dakle, ovdje smo da govorimo o izazovnim pitanjima vezanim za suđenja za ratne zločine. Pored, dakle, dobre stvari da je jako veliki broj suđenja za ratne zločine procesuiran, Bosna i Hercegovina se, kao što i sami znate, suočava sa nizom problema. Kod nas su svi problemi puta tri, kao i sve ostalo. Mi smo jedno bogato društvo. Ali jedan od najvećih problema se veže upravo za nedostatak političke volje i zapravo, politički uticaj kako na same procese suđenja, tako i zakonske okvire koji onemogućavaju sudijama i tužiocima u Bosni i Hercegovini, kao i drugim akterima, da implementiraju državnu strategiju za ratne zločine. Ta strategija je već uveliko trebala da započne sa svojom implementacijom, i da u narednih 15 godina osigura da su suđenja gotova. Usklađivanje zakonodavnih okvira, koji, kao što je Elena napomenula, onemogućavaju da presude budu jedinstvene, odnosno da se sudska praksa izvršava na isti način u Federaciji i Republici Srpskoj, jeste takođe veliki problem. Naravno, dugogodišnji i u zadnje vreme sve jači politički uticaj na pravosuđe, pritisci, prijetnje pa čak, i sami ste svjedoci, i nedavni izrazito jak napad na kredibilitet Državnog suda Bosne i Hercegovine, jeste jedan od razloga zašto se mi, u stvari, u Bosni suočavamo sa najvećim problemom posle svih ovih, a to je da li društvo uopšte javno percipira suđenja za ratne zločine kao svoja, da li vjeruje pravosuđu i da li će generacije nakon 20 godina, koje, zapravo, nose ovaj region, uopšte imati osjećaj da je bilo šta napravljeno. Meni je, kao nekome ko vodi tim od 30 ljudi, koji od jutra do noći sjede u sudnicama i koji rade svakodnevne radijske emisije, TV emisije, obučavaju jako veliki broj svojih kolega i dolaze u jako velike probleme kada su u pitanju njihove kolege novinari, vrlo čudno kada uvidim da javnost jako malo zna o suđenjima. Pa, mi sami pošaljemo preko 3.000 izvještaja godišnje na više od milion adresa i milion primalaca. To je jako veliki broj. No, međutim, dešava se sljedeća stvar, da je politička kampanja mnogo jača i mi se borimo sa izrazito jakim neprijateljem koji zapravo koristi medije koji oblikuju svako društvo kao način svog djelovanja. Sudija Tribunala u Ruandi je osudio dvojicu novinara na doživotni zatvor, rekavši da mediji, dakle, stvaraju i uništavaju društvo i da je njihova odgovornost najveća. Gospodin Važić je govorio o uticaju u sprovođenju postupaka ratnih zločina u Drugom

svjetskom ratu. Odgovornost novinara je u tome da li će buduće generacije i društvo uopšte prihvatiti sva suđenja i sve ove napore koje mi svi radimo ovdje, a odgovornost medija leži u izvještavanju iz svih organizacija koje se bave izvještavanjima o ratnim zločinima. Tu je i odgovornost pravosuđa da ponudi transparentne informacije koje će onemogućiti malverzacije u javnosti. To je lako reći, jako teško izvesti. Zašto? Zbog toga što i pored, dakle, svih napora domaćih pravosuđa da budu transparentna, ona se suočavaju sa situacijom da i kada ponude informaciju, ta informacija bude izmanipulisana i zapravo, vraćena kao bumerang. Tako da se i oni sudovi koji su uspostavili neku vrstu saradnje i otvorenosti, sve više u zadnjih godinu dana zatvaraju svoja vrata medijima. Ja, naravno, govorim najviše o suđenjima za ratne zločine u Bosni i Hercegovini, jer su ona najbrojnija i mi njih pratimo svaki dan. S druge strane, 2010. godina bila je godina političke kampanje u Bosni i Hercegovini. Politička kampanja je bila bazirana isključivo na propagandi i negiranju sudski utvrđenih činjenica koje su utvrđene na suđenjima za ratne zločine, tako da su praktično političke partije najveći broj svojih debata u javnosti imale sa mladim ljudima. Neke su imale i preko 300 debata, isključivo ih posvećujući negiranju sudski utvrđenih činjenica. Dakle, dosadašnje nepostojanje zakona o javnom negiranju genocida, odnosno, sudski utvrđenih činjenica, jeste rezultiralo time da je javnost koja je imala pristupa informacijama, zapravo, postala negativno okrenuta prema sudijama, tužiocima i istini utvrđenoj tokom suđenja za ratne zločine. Šta napraviti u jednoj takvoj situaciji? Dakle, generacije mladih ljudi koji su rođeni u ratu, djeca koja se uopće ne sjećaju rata i onoga šta je bilo poslije rata, koja trenutno najvećim djelom žive u Bosni i Hercegovini, ali i u regionu, odrasla su takođe na iskrivljenim, odnosno, potpuno različito tumačenim istorijskim činjenicama u potpuno različitim obrazovnim sistemima. Mi trenutno u Bosni imamo tri takva sistema. I ne mali broj mladih ljudi koji su sada diplomate i menadžeri, imaju izrazito visoku i jaku nacionalističku retoriku, i ne moramo ni govoriti o tome koliko je to opasno. Ono što jeste opasno, jeste da je ta nacionalistička retorika sada u Bosni jača nego 1996. godine od strane onih koji su vodili rat. Izazov će biti osigurati, dakle, uz niz javnih i obrazovnih projekata, da sudski utvrđene činjenice zapravo budu prenesene mladim ljudima i onima koji će voditi ovu zemlju. A mediji se moraju pozvati na odgovornost i sankcionisati javni govor mržnje i bilo kakvo negiranje onoga što jeste sudski utvrđeno. Naravno, prvenstveno će političari morati odgovarati za iskrivljavanje istinite slike i mislim da će doći vrijeme, iako sadašnja situacija u Bosni i Hercegovini tako ne pokazuje, da će političari morati odgovarati za ono što kažu. Dakle, ne kao dio političke kampanje u toku izbora, već kada dobiju svoje glasove i kada kao premijeri država, dakle, iznose svoje stavove o tome šta se dešava. Dakle, nekoliko je ključnih stvari: individualizacija krivice i brisanje kolektivne krivice, brisanje onoga što se zove "ne znam, nemam odgovornost" i rad, dakle, sa medijima, odnosno, saradnja između medija, nevladinih organizacija i pravosuđa. Međunarodni haški tribunal je zakasnio sa otvaranjem prema javnosti i publikovanjem dokumenata. Uradili su jako veliku stvar za protekle dvije-tri godine i postavili jako veliki i jako visok standard i uzor domaćim pravosuđima u smislu transparentnosti. Ono što mogu iz iskustva da kažem, jeste da svaka ponuđena informacija nije blokada kada su u pitanju sudije i tužioc, nego pomoć. Javne informacije koje ponudite javnosti jesu vaš način da izbegnete malverzaciju onoga što javnost može pisati o tome. Ja bih na kraju samo još rekla da BIRN od oktobra ove godine započinje regionalni projekat *Justice Report*, kako ga mi zovemo. Pokušaćemo da pratimo suđenja za ratne zločine u Srbiji, Hrvatskoj, Makedoniji, Crnoj Gori, Kosovu, na isti način kako ih pratimo u Bosni i Hercegovini. Biće to jedan težak poduhvat, jer idemo sve ispočetka ali ja se nadam da ćete nam i vi pomoći da javnost regiona sazna nešto više i sazna, zapravo, šta je to stvarna istina. Hvala vam.

Dinko Gruhonjić: Hvala lepo. I za kraj, poslednji panelista, Nataša Kandić.

Nataša Kandić: Ja ću pokušati da budem strašno kratka, kako bismo imali bar dvadesetak minuta za raspravu. A osim toga, postoje i druge sesije. Moj stav i stav organizacija za ljudska prava u Srbiji

je da suđenja za ratne zločine jesu važna, ma koliko mi iz organizacija za ljudska prava imali primedbe na određena suđenja. Ono što je problem, to je da se ta suđenja odigravaju u sudovima, u zgradama, i da van toga, zapravo, nema nikakve reakcije, niti komunikacije sa onim što se odigrava u predmetu, što se događa tokom glavnog pretresa. U Srbiji ima odličnih suđenja, ali ima i suđenja koja uopšte ne korenspondiraju sa dokazima. Rekla bih, ima političkih suđenja. Ima suđenja koja se odvijaju po optužnicama koje ne mogu da ponude dokaze za ono što je u optužnicama ili je nemoguće doći do tačno utvrđene odgovornosti optuženih, zato što u istrazi, pa onda ni optužnicom nisu obuhvaćeni svi događaji. Ali, i sa svim tim manama, ipak je dobro da u Srbiji ima suđenja za ratne zločine. Dinamika ili proces u ovom trenutku pokazuje da je veoma važno doneti strategiju, utvrditi prioritete i napraviti plan za sledećih 10-15 godina. Ne bih se složila da nam je vreme kratko. Ima još vremena, samo se mora voditi računa o tome da je svedocima ratnih zločina ili preživelim 1991. godine, danas veoma, veoma teško da svedoče. Ono što je sada potpuno izvesno je to da sudovi neće moći da utvrde odgovornost ni trećine onih koji su počinili teške zločine, da još uvek nema te strategije i prioriteta u predmetima u kojima bi se utvrđivala odgovornost naredbodavaca, onih koji su zapravo povukli hiljade i hiljade počinilaca da počine krivično delo. Ono što je takođe izvesno je da su potrebni i neki drugi mehanizmi, sem krivičnih suđenja i sem suđenja za naknadu štete. Vrlo je dobro što postoji ova inicijativa o osnivanju jednog vansudskog mehanizma koji bi koristio sve činjenice utvrđene u sudskim predmetima, koji bi koristio ogromnu hašku građu ali bi dobrim delom bio fokusiran i na iskustva žrtava, zato što je neophodno sve te činjenice skupiti u jedan činjenični istorijski zapis koji će da pokaže šta se desilo, a ne samo šta se desilo u odnosu na konkretnog optuženog i u okviru njegove odgovornosti. Ja ću u ovom trenutku da prekinem, prosto zato što ima i drugih sesija a biće prilike da govorim i u nekim drugim sesijama. A sada bih ostavila prostor za pitanja ili za komentare. Ovde ima puno sudija, ima puno tužilaca, ima novinara, ima aktivista za ljudska prava i pravi je trenutak i vreme da i druge čujemo.

Dinko Gruhonjić: Slažem se. Samo jedna kratka napomena gospođe Dolmagić.

Jasmina Dolmagić: Evo, ja sam samo htjela iznijeti jednu činjenicu. Ovdje su spomenuti i postupci za ratne zločine u Oluji koji su počinjeni u Republici Hrvatskoj. Gospodin Pusić je to spomenuo, pa samo da se ne bi stekao pogrešan dojam - ja, nažalost, nemam ovdje točne podatke, iako Državno odvjetništvo Republike Hrvatske ima te statistike, ali nisam znala da će o tome biti riječi. Htjela sam samo reći da pred sudovima u Republici Hrvatskoj postoje postupci koji se vode za ratne zločine počinjene tijekom Oluje. Postoje postupci koji su u fazi optuženja i u tjeku su pred sudovima. Postoje postupci koji su u fazi istrage. Ja točne podatke trenutno nemam. Zašto ti postupci nisu okončani, zašto nitko nije osuđen - to bi zahtjevalo da se pregleda svaki predmet. Ja sada isto tim podacima ovdje ne raspolazem, ali mogu pretpostaviti zašto nisu okončani. To su one svima nama poznate poteškoće u procesuiranju predmeta ratnih zločina. Zbog zločina počinjenih u Oluji u Republici Hrvatskoj osuđene su neke osobe, ali zbog drugih kaznenih djela, zbog ubojstava i zbog imovinskih kaznenih djela. I postoje predmeti protiv nepoznatih počinitelja koji se još uvijek istražuju, kako zbog kaznenih djela ratnih zločina, tako i zbog drugih kaznenih djela. Eto, samo toliko.

Dinko Gruhonjić: Hvala lepo. Evo, izvolite. Imamo još 15-20 minuta za diskusiju.

Svetlana Marić: Zahvaljujem. Ja sam Svetlana Marić i sudija sam Okružnog suda u Banja Luci, pa bih se uključila povodom vašeg izlaganja, gospođice Anise, ako sam zapamtila, iz BIRN organizacije. Uistinu sam potpuno neinformisana. Ja ne znam za vašu organizaciju. Vi ste rekli da skupljate, odnosno, da pratite postupke ratnih zločina u Bosni i Hercegovini, pa samo da mi date prvo

informaciju, da li je to samo pred Sudom Bosne i Hercegovine i pred Okružnim sudom u Banja Luci ili i u ostalim okružnim sudovima, odnosno, kantonalnim sudovima?

Anisa Sućeška-Vekić: Hvala na pitanju. BIRN je do prošle godine pratio isključivo suđenja pred Sudom Bosne i Hercegovine. A već smo 2009. godine započeli trening novinara koji prate suđenja pred lokalnim sudovima, kantonalnim, gdje otprilike oko sedam sudova radi suđenja za ratne zločine. Od prošlog ljeta mi pratimo sva suđenja pred sudovima u Banja Luci i ona se objavljuju na web stranici i šalju na više od 300 medija, te 150 radijskih stanica. Ja se nadam da ćemo u budućnosti još više saradivati. Hvala.

Svetlana Marić: Da, pa tim povodom samo bih htjela informisati prisutne - spomenuta je cifra od 70 predmeta koji su završeni u Sudu BiH, u ovim predmetima ratnih zločina... Naš sud u Banja Luci je završio 28 predmeta, od kojih 25 pravosnažno okončanih. Nemam tačan broj ali mislim da je to preko 60, ili možda i više izvršilaca krivičnog djela, i da je urađen značajan posao. Ali u odnosu na broj istraga koje se trenutno vode od strane Okružnog tužilaštva Banja Luka, u kojima, nažalost, samo jedan tužilac vodi te istrage a taj broj je, ispraviće me kolege, mislim oko 180 istraga, od kojih su 22 potpuno završene, a 17 ih je, opet će me ispraviti iz Tužilaštva BiH ako griješim, predato radi utvrđivanja nadležnosti... Dakle, veliki broj predmeta se procesuiraju. Sad ne bih ovdje govorila a bilo bi mjesto, naravno, da analiziramo i podatke o broju osuđenih lica različitih nacionalnosti, jer se to u posljednje vrijeme nameće kao jedan indikativan podatak o kom ćemo, nažalost, morati voditi računa, bez obzira što znamo da nacionalna pripadnost zločinca nikako ne opredjeljuje rad ni tužioca ni suda. Ali sa točke gledišta javnosti to, nakon ovoliko postupaka i nakon ovolikog proteka vremena, uistinu zaslužuje analizu i pažnju. Ovom prilikom sam samo htjela da istaknem kako mali broj tužioca može da postigne velike rezultate, i kako je mali broj sudija - u našem sudu samo dvojica prvostепенaca rade krivične predmete ratnih zločina... U ovoj godini smo imali tri, i sva tri su okončana. Te sudije istovremeno sude i u predmetima organizovanog kriminala i ostale opšte nadležnosti, znači, za sva djela za koja se može izreći kazna zatvora preko 10 godina. To je neuporedivo u odnosu na uslove koje ima 17 tužilaca Tužilaštva BiH i ne znam tačno koliki broj sudija koji sude ratne zločine u Sudu BiH. A da ne pričamo o materijalnim uslovima, našim platama, našoj nesigurnosti, nedostatku zaštite, podrške i ostalog. I zahvaljujem u ime mojih kolega na organizaciji ovakvog skupa i pozivu na ovaj skup. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Hvala lepo. Izvolite. Gospodin...

Mustafa Radoniqi: Ja sam advokat Mustafa Radoniqi, i zastupam oštećene u procesu koji se vodi pred Specijalnim sudom za ratne zločine u Beogradu, za slučaj *Ćuška/Qyshk*. Međutim, smatram da je izvršen propust što je taj postupak vođen samo u odnosu na selo *Ćuška/Qyshk*, iako se tu radilo o jednom događaju koji se dogodio u tri sela; *Ćuška/Qyshk*, *Plavljane/Pavlan* i *Zahać/Zahaq*. U *Ćuški/Qyshk* je pobijeno 42 ljudi, izvršene su paljevine, pljačkanje i tako dalje. Isto tako u *Plavljanu/Pavlan* i u *Zahaću/Zahaq*. U *Ćuški/Qyshk* je pobijeno 42, u *Plavljanu/Pavlan* 11 a u *Zahaću/Zahaq* 27, koliko je meni poznato i koliko imam te informacije. Nekoliko puta sam razgovarao sa zastupnikom javne tužbe koji zastupa tu optužnicu i on je rekao: "Pa, biće, biće." I sada bih hteo i od predstavnika Tužilaštva da saznam o tome da li je u tom smislu pokrenuto nešto, i da li će biti pokrenut postupak i u odnosu na selo *Plavljane/Pavlan* i *Zahać/Zahaq*? I drugo, nadovezao bih se na reči gospodina Welforda, koji je govorio o tome da branio na neki način odobravaju dela svojih branjenika. Ja mislim da je to prisutno ne samo kod branilaca, nego se i u štampi i u javnom informisanju mnogo pridaje značaja i uzdižu se ti ljudi prema kojima se vodi taj krivični postupak. Stvaraju se neki lažni heroji, i u javnosti dođe do zbunjivanja ljudi. Mislim da to može negativno da utiče ako se na taj način pohvale ti ljudi pre nego što se ne okonča taj postupak

i pre nego što se ne utvrdi kako stoje činjenice u tim predmetima. To su te stvari o kojima sam hteo da govorim u ovoj situaciji. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Hvala. Gospodine Vekariću.

Bruno Vekarić: Pa, nije primereno da na javnim skupovima najavljujemo buduće sudske postupke u bilo kom predmetu, pa nećemo ni za ovaj konkretno davati odgovor. U svakom slučaju, taj odgovor koji ste dobili od tužioca jeste relevantan. Znači, biće, biće. Možda jeste malo karikirano ono što je on vama rekao. Sigurno vam nije tako odgovorio. Ali, u svakom slučaju, vaša briga je opravdana. Taj predmet jeste klasifikovan na način na koji ste ga vi ovde u kratkom izlaganju prezentirali i predmet je našeg najozbiljnijeg interesovanja. To je sve što mogu za sada da vam kažem. A čućete možda i nešto uskoro...

Omer Hadžimerović: Ja sam sudija Apelacionog suda u Beogradu i hteo bih da kažem samo par reči o jednoj pojavi koja je prisutna, ne samo u našoj zemlji, nego, nažalost, u čitavoj Evropi, vezano za sudstvo i za pravosuđe uopšte. A to je što se od sudstva traži da obavezno suđenja budu brza i jeftina, a da je pri tom poželjno da budu i pravična. Mislim da je to velika opasnost, pogotovo u suđenjima za ratne zločine, jer pored ostvarenja pravde, kao nekog univerzalnog načela, ova pravda u ovim suđenjima treba da doprinese i vraćanju poverenja i pomirenju. Mislim da to pomirenje ili pravda mora da bude namenjeno pre svega žrtvama, i da dođe do izražaja princip nekažnjivosti, ali ta pravda mora da bude i za lica koja su optužena za ta dela - njihova suđenja moraju da budu pravična. Pomirenju i pravdi neće doprineti ni uverenje jedne strane da je okrivljeni nepravedno osuđen ili nepravedno oslobođen. I mi vrlo često govorimo o žrtvama - i s pravom, ali mislim da moramo da govorimo i o licima koja su optužena. Dakle, postoji nekoliko specifičnosti. Ja ću pomenuti samo dve, koje su vezane za suđenja pred nacionalnim sudovima a vezana su za ostvarivanje pravde. Pre svega, to su društveno-političke prilike, jedna opšta društvena klima u kojoj se odvijaju suđenja o kojima su govorili i prethodnici i koja se, hvala bogu, protokom vremena menja u pozitivnom smislu. Ali i dalje veći deo javnosti nastupa sa predubedeđenjem u vezi sa određenim suđenjima. Ja sad neću ulaziti u to da li su ta predubedeđenja posledica njihovih ličnih iskustava, jer svi smo mi živeli u tom periodu, ili su mediji tome doprineli - verovatno da su oni u najznačajnijoj meri i doprineli. U svakom slučaju, javnost ima već unapred formirana očekivanja od određenog suđenja. I očekivanje javnosti je konkretna presuda – osuđujuća, oslobađajuća, toliko kazni zatvora. Očekivanje javnosti nije da vidi da li je suđenje bilo pravično, nego se pravičnost suđenja procenjuje unapred formiranim stavom. To očekivanje javnosti koje se javno manifestuje, može da bude pritisak na sud. Ja ne kažem da je to nedozvoljeni pritisak, ali klima u kojoj sudije sude može na posredan način da utiče i na njihovu odluku. Dakle, ta očekivanja javnosti ili javnog mnjenja mogu da dovedu do pristrasnosti sudije. Sudija je pristrasan iz raznih razloga: iz političkih razloga, ili zato što mu je neko simpatičan, zbog osećaja nekog pritiska... Kada se to očekivanje javnosti pretoči u politiku, dakle, kada politika iz određenih razloga želi da se dodvori javnosti i onda počne uticaj na sud, onda to postaje pitanje nezavisnosti suda. Dakle, da li mogu dve druge grane vlasti da utiču na sud? Znači, ta nezavisnost je vrlo važna i mi vrlo često govorimo kako nezavisnost pripada sudijama, što nije tačno. Nezavisnost pripada sudskoj vlasti, bez obzira kako se zvao taj koji vrši sudsku vlast. U tom kontekstu je dobra, čini mi se, ideja tužilačke istrage, ali bi ona morala biti praćena statusnom promenom tužilaca, odnosno, njihovim statusnim približavanjem sudijama i kakvim-takvim garancijama za nezavisnost. Ne možete tužioce više ostaviti statusno vezanim za izvršnu vlast, po mom mišljenju, a davati im da vrše sudsku vlast. Tako da bi taj koncept tužilačke istrage morao biti praćen i nekim drugim merama. I na kraju ću samo par reči reći o odnosu, između, pre svega, Međunarodnog tribunala u Hagu i nacionalnih sudova i između nacionalnih sudova međusobno. Specifičnost suđenja pred

nacionalnim sudovima, pogotovo za prvostepene sudove jeste što oni su podložni kontroli viših sudova u nacionalnom okviru, a kasnije će svi zajedno - i viši i nacionalni - biti podložni kontroli suda u Strazburu. A takođe mogu biti podložni oceni i Međunarodnog tribunala. Mi svi znamo da Tribunal može da proglasi određeno suđenje nepravednim ili nepravičnim iz bilo kog razloga – da li zato što je bilo u korist okrivljenoga ili na njegovu štetu, i da on sam sudi. Tribunal nikada do sada nije koristio tu mogućnost. Ali imate pitanje priznanja stranih presuda - ja pretpostavljam da je i u drugim nacionalnim pravima predviđeno - jedan od uslova jeste da je suđenje bilo pravično. Drugim rečima, jedan nacionalni sud procenjuje pravičnost suđenja pred drugim sudom. Mnogo je bilo suđenja, ja govorim konkretno... Vi ste u Hrvatskoj pravili reviziju nekih postupaka. Imate sada... 15 godina zatvora. I sada dolazi na priznanje ta odluka. Vrlo često se u žalbama ističe da to suđenje nije bilo pravično, a mi to moramo da utvrdimo. Normalno, sud ne treba da vodi računa o politici. Ali to je politički osetljivo pitanje, pored pravne osetljivosti, da mi kažemo – ovo suđenje u Hrvatskoj nije bilo pravično, ili obrnuto, da u Hrvatskoj kažu – suđenje u Srbiji nije bilo pravično, pa nećemo da priznamo tu odluku. Dakle, može da nastane niz problema. I ja mislim da bi u takvim situacijama možda bolje bilo da se vidi da li bi uloga i Međunarodnog suda u Hagu mogla da se promeni, da i oni uzmu učešća u tom postupku, dakle, da i oni daju neku ocenu na zahtev nacionalnog suda da li je suđenje u toj zemlji bilo pravično. Mislim da je to jedno pitanje koje će se sve više otvarati kako budu dolazile dole presude na priznanje. Izvinjavam se, možda sam malo dugo...

Dinko Gruhonjić: Hvala, gospodine Hadžiomeroviću. Ima jako puno ruku a jako malo vremena. Jedan, dva, tri, četiri i onda moramo da zaključimo. Gospođo, vi ste prvi.

Vasvija Vidović: Dobar dan, ja sam Vasvija Vidović, advokat iz Sarajeva. Trudiću se da budem vrlo kratka, obzirom da se više ljudi javilo za diskusiju. Neko sam ko je od samog procesa ustanovljenja Međunarodnog suda u Hagu bila prisutna i učestvovala u suđenjima na različitim sudovima, dakle, izvan Bosne i Hercegovine, uključujući, recimo, Norvešku. Vrlo mi je blizak stav kolege iz Apelacionog suda u Beogradu, Važića, koji se dotakao jednog važnog pitanja. Mi ćemo se u budućnosti suočavati, kada su u pitanju suđenja za ratne zločine, sa jednim stavom da ta suđenja smetaju uspostavljanju mira. Međutim to, kako kolega kaže, apsolutno nije tačno. Ta suđenja, zapravo, pomažu procesu pomirenja na prostoru Balkana. Ja se dobro sjećam početka rada Tribunala u Hagu i stava u različitim sredinama, među pripadnicima različitih nacija. Svi su držali, da tako kažem, svoju busiju. Međutim, nakon utvrđivanja i iznošenja svih različitih činjenica koje smo čuli na Tribunalu, donošenja presuda, neko ko je to posmatrao od početka može reći da se jako, jako daleko odmaklo u tim procesima i na međunarodnoj zajednici jeste da nastavi podršku u procesima suđenja za ratne zločine. Ono što je bilo od velike pomoći, ja to uvijek ističem, jeste podrška javnosti i postojanje nezavisnih agencija koje objektivno izvještavaju sa tih suđenja. Veliki doprinos je dala agencija Sense čije je ustanovljenje i rad podržano od međunarodne zajednice, i jako veliki doprinos u ovom trenutku daje agencija BIRN. Ja sam vidjela visoku profesionalnost i objektivnost u izvještavanju... Branila sam okrivljenog u jednom procesu u Norveškoj i bila sam zadivljena i pitala kakva je to agencija. U toj mjeri su to bila objektivna izvještavanja – ni na stranu Tužilaštva, ni na stranu odbrane, čiste činjenice i to je to što su oni pokazali radom u Bosni i Hercegovini. I svima nam je u interesu da čujemo šta se, zapravo, objektivno dešava. Drago mi je bilo čuti da kolegica iz Banja Luke kaže da je tamo bilo 28 suđenja. Vjerujte, shvatanje velikog djela javnosti u Bosni i Hercegovini jeste da se u Banja Luci, u Republici Srpskoj, uopšte ne sudi. Veoma, veoma je značajno objelodaniti ovakve informacije, da ih ne znamo samo mi kao stručna javnost, nego da bude dostupne široj javnosti. Ja se nadam da će veliki dio sredstava međunarodne zajednice biti usmjeren na objektivno izvještavanje, jer time će kod naroda biti razbijene

predodžbe - za koje sami znate kakve su - o ratnim događajima. Time će biti otvoren pravi proces pomirenja. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Video sam još tri ruke ovde i to ću dozvoliti, ali molim vas po tri minuta samo. Gospođo, vi prvo.

Vesna Gačević Rogova: Advokatica Vesna Gačević Rogova, Ulcinj, Crna Gora. Prije svega želim da vam se zahvalim u svoje ime i u ime svojih kolega zato što ste nas pozvali. Osjećamo se vrlo počastvovanim. Ja bih samo vrlo kratko rekla sa aspekta odbrane u predmetima za ratni zločin. I ja sam braniteljica u prvom predmetu za ratni zločin u Crnoj Gori, Morinj. Smatram da se adekvatna odbrana može pružiti, gdje je i obavezno u ovakvim predmetima, jedino ako advokat, branilac, potpuno profesionalno, nepristrasno, znači, bez ličnih predubjeđenja, brani svoga klijenta. To što se branilac zalaže za poštovanje zakona, primjenu procesnog prava, predlaže dokaze, ne znači da on lično podržava zločin. S druge strane, mi smo u situaciji da upravo odbrana mora da dokazuje nevinost svojih klijenata, umjesto da Tužilaštvo dokaže krivicu. A sud je taj koji jedini na jedan nepristrasan i nezavisan način može donijeti zakonitu odluku uz pravično suđenje. Sa aspekta odbrane i vezano za ranije diskusije koliko branioци od optuženih prave heroje - htjela bih da se distanciram od takvih zaključaka. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Hvala lepo. Videli smo još dve ruke. Možda su ti ljudi odustali? Nisu? Dobro.

Minka Kreho: Sudija Minka Kreho. Dolazim iz Suda Bosne i Hercegovine. Osjećam nekako potrebu da kolegama koji su ovdje prisutni pojasnim neke stvari. Izmjenom Zakona o krivičnom postupku na Sudu Bosne i Hercegovine od 2003. godine, jedini stvarno nadležan sud u Bosni i Hercegovini za procesuiranje ratnih zločina je Sud Bosne i Hercegovine. Znači, svi drugi lokalni sudovi od tada ne bi trebali da procesuiraju ratne zločine. Strategijom od 2008. godine su donijeti kriteriji na osnovu kojih je Sud Bosne i Hercegovine trebao da dodjeljuje predmete lokalnim sudovima na procesuiranje. To kod nas 2003. godine nije bila situacija, niti slučaj. I u Federaciji i u Republici Srpskoj su se vodile paralelne istrage, sudilo se bez znanja Suda Bosne i Hercegovine koji je trebao biti jedini stvarno nadležan da donese rješenje o ustupanju predmeta nekim drugim sudovima. Od sad to nekako bolje ide i nadamo se da će nam i lokalni sudovi pomoći u tome, i zato smo riješili samo 70 predmeta do danas. Toliko. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Hvala lepo. I poslednji diskutant za ovu sesiju.

Lakić Đorović: Ja sam Lakić Đorović, ranije zamenik tužioca u Beogradu a početkom rata, ratni tužilac, prvo u Beogradu a krajem rata ratni tužilac na Kosovu. Hteo bih da pitam gospodina Bruna Vekarića kako se dogodilo da u Tužilaštvu, kod podizanja optužnice za ratne zločine u Suvoj Rijeci/Suharekë, obuhvate i zahtevaju raspravljanje odgovornosti i odgovornih samo za zločin počinjen 26. a ne za zločin koje su isti ljudi i na istom mestu učinili prethodnog dana i narednog, 28, i da li je to greška? Ako jeste namerna, kada će je Tužilaštvo ispraviti? I drugo pitanje: da li Tužilaštvo već razmatra i kad javnost Srbije može očekivati pokretanje postupaka protiv komandanata koji su predvodili srpske brigade na Kosovu a srpske vlasti su ih, zato što su pravilno ocijenile da svi zločini nisu mogli biti počinjeni bez njihovih naredbi ili u najmanju ruku, bez njihovog saglašavanja, ćutanja i nepreduzimanja mera da zločini budu sprečeni, poslale u Hag, gde su danima, nedeljama svedočili? I jednoga od njih, kao komandanta jedne poznate brigade kojoj je Milošević dao orden heroja koji je dodelio i njemu lično, tužilac u Haškom tribunalu je u jednom momentu pitao: "Zar ne, vi ste odgovorni za ove zločine? Zar ne, vi ste došli ovde da lažete?" Svima koji pročitaju transkripte njegovog svedočenja i drugih svedoka u tom predmetu, jasno je da

je taj general, tadašnji komandant te poznate brigade, više nego očigledno odgovoran za najteže zločine koje su počinili pripadnici njegove jedinice. Budući da vi imate nekoliko krivičnih prijava o zločinima koje je organizovao i dopustio taj general, dopustite da vas pitam: da li se razmatraju i njegova i odgovornost drugih komandanata i kada će se započeti sa suđenjima? Hvala vam.

Bruno Vekarić: Vaše pitanje je zaista dugo i ja ne mogu da najavljujem, kažem, predmete i šta ćemo mi raditi ubuduće. Ja isto tako mogu da podelim i svoje lično nezadovoljstvo sa tim što je neko radio na ovaj ili onaj način. Zašto je 26. a nije 28. - stvarno ne mogu u ovom trenutku da vam odgovorim, ali vaše pitanje svakako ima logike i nadam se da će to biti predmet obrade mojih kolega koji su radili i ranije na tom predmetu. S druge strane, konkretno znam ovog o kome govorite - sve vreme je u Hagu. A zašto Hag onda nije digao optužnicu protiv tog lica koje pominjete, kada svi znamo da je on, kako vi kažete, odgovoran za te zločine? Mi u Tužilaštvu znamo da je on itekako odgovoran, i vi kao javnost ili pripadnik neke nevladine organizacije to isto tako znate. Međutim, dozvolite da skupimo dovoljno dokaza, pa da procesuiramo i njega i neke druge. Mislim, ovi ljudi ne znaju o kome se radi, pa onda i vi i ja delujemo možda malo smešno. U svakom slučaju, naravno, sa više energije treba ući u određene predmete. Ako je bilo nekih grešaka, nadam se da nisu namerne, treba ih ispraviti i to je strategija na kojoj ćemo insistirati. Postoje, kažem vam, različiti pristupi. Pokušao sam da se u uvodnom izlaganju upravo osvrnem na njih i ubuduće vam nikad neću najaviti – da, to će biti za sedam ili deset dana. Svakako, svi ti predmeti koje ste pominjali jesu u radu i u određenim procesnim fazama u našem Tužilaštvu. Hvala.

Dinko Gruhonjić: Hvala lepo. Hvala na strpljenju. Nastavljamo u 12.30 časova.

Prenošenje znanja i nadležnosti MKSJ na domaća pravosuđa

Moderator: Ruth Van-Rhijn

Ruth Van-Rhijn: Poštovane dame i gospodo, dragi prijatelji, veliko mi je zadovoljstvo što možemo da nastavimo sa konferencijom i veoma sam počastvovana da budem moderatorka ove tribine o prenosu znanja i odgovornosti sa Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju na nacionalne sudove. Kao što svi znaju, prenos znanja i razmena iskustva jeste jedan trajan proces koji je tokom godina evoluirao, čemu smo svi bili svedoci. Kada govorimo o prenosu iskustva, idemo korak dalje i to pitanje postaje sve aktuelnije kako se bližimo neizbežnom zatvaranju MKSJ-a. Pošto vidim da malo kasnimo, sada ću stati sa mojim izlaganjem i sa velikim zadovoljstvom ću vam predstaviti uvažene učesnike naše tribine koji sede za ovim stolom. Počecu sa moje leve strane; Nerma Jelačić, portparolka MKSJ-a kao i šefica Outreach programa Tribunala; sa njene leve strane je Aleksandar Kontić, pravnik i v.d. šefa tima za tranziciju iz Tužilaštva. Dalje, sa moje desne strane predstavila bih vam Romanu Schweiger, regionalnu koordinarku za ODIHR – Projekat pravda i ratni zločini. Desno od Romane sedi Jelena Vladislavljev iz srbijanskog tužilaštva za ratne zločine, a sa njene desne strane je Ružica Jovanović iz Odeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu. Nerma, prvo bih želela vama da dam reč i zamolila bih vas da budete što koncizniji u vašem izlaganju, tako da vam dajem pet, maksimalno sedam minuta, pošto bih htela da svaki govornik ima dovoljno vremena za predstavljanje svojih stavova. Svakako, želela bih da nam ostane dovoljno vremena za pitanja iz publike. Hvala vam.

Nerma Jelačić: Dobar dan svima. Drago mi je biti sa vama i drago mi je prisustvovati ovom važnom skupu u organizaciji Fonda za humanitarno pravo, BIRN-a, OEBS-a i ODIR-a u Srbiji. Imajući u vidu da je nas petoro panelista, ja sam htjela iskoristiti ovu priliku da stavim saradnju Tribunala sa

domaćim institucijama u istorijski kontekst. Znači, kako je to počelo u onim ranim danima i dokle smo došli sada. To je i te kako važno, znači, prenošenje znanja i nadležnosti sa Tribunala na domaće pravosudne institucije sada kada je ostvareno i hapšenje posljednjeg haškog bjegunca, Gorana Hadžića. Time je, naravno, Tribunal zatvorio jedno vrlo važno poglavlje u svom radu. Ostaje vrlo važan proces, koji se još uvijek mora dogoditi. 35 lica je trenutno u procesu obrade: u prvostepenom ili u žalbenom postupku, ili čekaju početak suđenja. To takođe stavlja još više u fokus značaj domaćih pravosudnih institucija i podrške koju im Tribunal može dati u ovim poslednjim godinama svog rada. Kao što znate, mi se približavamo kraju svoga mandata, koji se očekuje krajem 2014. godine ili početkom 2015. Godine, kada se prognozira završetak posljednjih predmeta i osnivanje jednog novog tijela koje će završiti neke od poslova koje mi ne uspemo privesti kraju. Ali o tome ćete čuti na posljednjoj sesiji. Međutim, važno je vidjeti kako je Haški tribunal počeo svoju suradnju sa domaćim pravosudnim institucijama i u stvari, kao i mnoge stvari, to nije bilo osmišljeno pri samom osnivanju Haškog tribunala, nego je ponovo bio neka vrsta *ad hoc* pristupa. Naime, osnivanjem *Outreach* programa Haškog tribunala 1999. godine, obznanjen je po prvi put značaj suradnje Haškog tribunala sa domaćim pravosudnim institucijama. Naime, tada je Tribunal mislio da će pravnici iz zemalja bivše Jugoslavije biti najbolji nosioci poruka važnosti rada Haškog tribunala. Naravno, iz ovog ugla već znamo, 1999. godine je možda bilo malo previše optimistično razmišljati na taj način. Ali već 2000. godine, znači, nekoliko mjeseci nakon osnivanja programa, počeli su prvi događaji, skupovi i sastanci između pravnik Haškog tribunala i sudija Haškog tribunala i njihovih kolega u zemljama bivše Jugoslavije. Potom, u te prve tri godine, znači od 2000. do 2003. Godine, održano je nekih dvadesetak događaja. Učestvovalo je nekih 1.500 pravnih stručnjaka iz raznoraznih oblasti međunarodnog prava i ratnih zločina u bivšoj Jugoslaviji. Ali 2003. godine dešava se preokret i počinje se malo više fokusirano razmišljati o načinu na koji Tribunal surađuje sa domaćim pravosudnim institucijama. A taj preokret je počeo zbog odluke Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija da Tribunal napravi svoju izlaznu strategiju, znači, da počne sa privođenjem kraju svoga rada i da se pri toj izlaznoj strategiji koncentriše na izgradnju kapaciteta, kako se to tada zvalo, domaćih pravosudnih institucija, kako bi one mogle preuzeti procesuiranje ratnih zločina u skladu sa međunarodnim standardima. I tada je suradnja počela na dva različita nivoa. Počelo je osnivanje specijalizovanih vijeća za ratne zločine gdje je Tribunal bio jako involviran, naročito što se tiče osnivanja vijeća u Bosni i Hercegovini, ali je bila velika suradnja i sa organizacijama u Beogradu i u Zagrebu i ostalim sudovima u Hrvatskoj koje se potom počinju baviti ovim pitanjem. Istovremeno se nalazi način na koji Tribunal može da prebaci neke od svojih predmeta na procesuiranje pred domaćim pravosudnim institucijama. Tada su po prvi puta izmjenjena i pravila Haškog tribunala, 2003. godine i 2004. godine, kako bi se omogućilo prebacivanje ovih predmeta. Potom su pravila više puta menjana, kako bi se omogućilo domaćim pravosudnim institucijama pristup arhivama ili svjedocima, zaštićenim materijalima Haškog tribunala koji su im potrebni kako bi vodili svoje predmete. Znači, da je sveukupno petnaestak osoba prebačeno iz Haškog tribunala - najviše u Bosnu i Hercegovinu, dvoje u Hrvatsku i jedna osoba u Srbiju - i neće se dešavati više takvih transfera. Znači, svim osobama koje ostaju u pritvorskoj jedinici će biti suđeno pred Haškim tribunalom. Međutim, ostaje veliki broj istražnih predmeta koje Tribunal ima, a o kojima će vam Aleksandar Kontić govoriti kasnije. Ono što sam htjela reći, nakon izgradnje ove izlazne strategije Haškog tribunala, počeli smo komunicirati još više sa pravnicima i profesionalcima koji rade u sudovima u Srbiji, naročito u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, kako bi saznali od njih koje su to najvažnije potrebe koje Haški tribunal može da im zadovolji, šta je to što im je potrebno. I 2008. godine je urađeno veliko istraživanje i razgovor sa tužiocima, advokatima i sudijama, kao i ostalim pomoćnim osobljem iz pravosudnih institucija, kako bi se napravio jedan fokusirani program i riješila bilo koja pitanja ili problemi koji su ostali u smislu prebacivanja, ne samo znanja, nego i nadležnosti sa Tribunala na domaće pravosudne institucije. I izradom tog izveštaja i informacija koje smo dobili tokom tog istraživanja napravljen je

projekat, *War Crimes Justice Project*, znači, projekat o ratnim zločinima koji se trenutno implementira ODIR-om i misijama OEBS-a u svim zemljama bivše Jugoslavije koje su obuhvaćene radom i mandatom Haškog tribunala. To je jedan obiman projekat koji traje već duže od godinu dana i fokusira se na nekoliko glavnih tema, ali one teme za koje je zadužen Tribunal se ponovo odslikavaju u iznalaženju mogućnosti da pravosudne institucije iz bivše Jugoslavije mogu što više i što bolje iskoristiti materijale, dokaze i činjenice i rad Haškog tribunala u svojim predmetima. U sklopu toga je održano nekoliko sastanaka između sudija Haškog tribunala i sudija iz zemalja bivše Jugoslavije, a isto tako i između tužilaca i pravnih saradnika koji imaju vrlo važnu ulogu u ovim procesima. Istovremeno, radi se na izradi 60.000 stranica transkripata na jezicima naroda bivše Jugoslavije, kako bi se oni mogli koristiti u procesima u Bosni, Hrvatskoj i Srbiji, pošto se izrada transkripata odnosi na te jezike. Završetkom ovog programa koji se očekuje idućeg mjeseca, neće se završiti i Tribunalova suradnja sa domaćim pravosudnim institucijama. Naime, kako je i predsjednik Haškog tribunala rekao, jedna od najbitnijih tačaka nasleđa Haškog tribunala će biti mogućnost domaćih pravosudnih institucija da svoj posao obavljaju nesmetano, profesionalno i u skladu sa međunarodnim standardima, tako da će se suradnja Tribunala sa sudovima nastaviti i nakon ovog projekta, a pri tome ćemo se naročito fokusirati na omogućavanje pristupa arhivama Haškog tribunala. To je svakako važno za domaće pravosudne institucije, ali ne treba zaboraviti da je to isto tako važno i za nevladin sektor, za medije i građane bivše Jugoslavije. Ja bih sa tim završila.

Ruth Van-Rhijn: Aleksandar Kontić, Šef Tranzicionog tima i pravni savetnik pri Tužilaštvu MKSJ.

Aleksandar Kontić: Dobar dan. Prije svega, htio bih da vas pozdravim i da se zahvalim Fondu za humanitarno pravo i drugim organizatorima na ovoj konferenciji i pogotovo zato što su pozvani predstavnici tužiteljstva. Dakle, ja sam član tranzicionog tima Ureda tužitelja u Hagu. I ja ću pokušati da vam dam neki mali presjek toga čime se ovaj tim bavi. Može se reći da je taj tim dijete ove izlazne strategije Tribunala, jer smo oformljeni krajem 2004. i početkom 2005. godine i naš prvi zadatak je bio prebacivanje predmeta prema Pravilu 11bis koji je Nerma pomenula. To su predmeti koje su potvrdile sudije Haškog tribunala a postupak još uvijek nije započeo. Između 2005. i 2007. godine, osam takvih predmeta je prebačeno. Šest predmeta je prebačeno u Bosnu i Hercegovinu, jedan predmet u Hrvatsku i jedan predmet u Srbiju. Jedini predmet, koji je, može se reći, još uvijek u stanju mirovanja, jeste predmet koji je prebačen u Srbiju, a to je zbog specifičnosti tog predmeta. A ovi svi predmeti koji su prebačeni u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku su završeni pravosudnim presudama. S obzirom na tok postupka i trajanje postupka pred Tribunalom, to se može ocijeniti kao jedan izvanredni uspjeh. A isto tako mogu reći i da su presude sudova ocijenjene od strane Tribunala kao jako uspješne. Dakle, to je bio taj prvi dio kojim se tranzicioni tim bavio. Druga faza je bilo prebacivanje predmeta u kojima je bila pokrenuta istraga pred Tužilaštvom, ali ta istraga nikad nije završena baš zbog izlazne strategije Tribunala kojom je Tribunal morao do kraja 2004. godine da završi sve svoje istrage i da izda optužnice. I u periodu između 2006. godine i 2009. godine, 17 takvih predmeta koji se odnose na nekih 66 osumnjičenih je prebačeno. Većina tih predmeta je prebačena u Bosnu i Hercegovinu, i oni se nalaze u raznim fazama postupka. U nekim predmetima se radi o presuđenim, a neki su predmeti u fazi istrage. I treća kategorija materijala koje mi prebacujemo su materijali prema zahtjevima za pomoć. Mi dobivamo zahtjeve za pomoć, ne samo od pravosudnih institucija iz zemalja sa područja bivše Jugoslavije, nego iz čitavog svijeta. A onda, s obzirom da imamo bazu podataka koja trenutno ima negdje oko devet miliona stranica, to je poprilično veliki izvor materijala koji se može koristiti. Još jedna vrlo važna stvar, na koju sam ja lično ponosan, je projekat koji smo započeli 2009. godine. To je projekat koji je finansiran od strane Evropske unije, projekat dovođenja mladih pravnik u Tužilaštvo Tribunala. Imamo dvije kategorije ljudi koji su dolazili. Dakle, prva grupa su takozvani

oficiri za vezu. Malo smo iskoristili vojničku terminologiju. To su ljudi koji su uposlenici Tužilaštava, dakle, državnog Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije, izravnog Odvjetništva Republike Hrvatske koji rade na predmetima u kojima njihovi uredi vode istrage. Oni imaju svoje kancelarije u okviru Tužilaštva i imaju pristup ovim bazama podataka. Naravno, nemaju pristup kompletnim bazama podataka, jer postoje određeni dokumenti kojima ne mogu imati pristup, odnosno mogu imati pristup samo pod određenim uslovima - ako se radi o izjavama zaštićenih svjedoka, ako se radi o dokumentima koje je Tužilaštvo dobilo na korištenje, s tim da ih može koristiti i u postupcima pred Tribunalom samo onda kada dobije izričitu dozvolu onoga ko je dao te materijale. Dakle, počeli smo u junu 2009. godine. To je bio projekat na godinu dana. Nakon godinu dana, Evropska Unija je prepoznala vrijednost tog projekta pa je produžen za još jednu godinu. I mi se sada trenutno nalazimo u trećoj godini tog projekta. Drugi dio tog projekta su bili takozvani mladi pravnici ili pripravnici, koji bi došli u Tužilaštvo i onda bi bili raspoređeni u našim timovima, koji se bave određenim suđenjima. U prve dvije godine bilo je 39 mladih pravnika. I ja sam više nego ponosan da mogu da vidim da Jelena sjedi na monom u panelu ovdje i vidim još ljudi koji su bili u tom programu, i koji su bili, ja bih rekao, sa oduševljenjem dočekani. Evo, mogu vam reći samo jedan mali podatak. Naime od ponedjeljka, 18. septembra, dolazi nova grupa mladih pravnika i bila je poprilična borba među timovima koji rade određene predmete u Tribunalu, ko će uzeti veći broj pravnika. Dakle, pokazalo se u ove dvije godine da su mladi pravnici koji su dolazili iz Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, sa Kosova, iz Makedonije i Crne Gore - dakle, poklopilo se kompletno, osim Slovenije, područje bivše Jugoslavije - pokazali kvalitet i na taj način ljudi hoće da ih iskoriste. Vidjećemo... Dakle, sad se nalazimo u trećoj godini tog projekta, počeo je od avgusta, traje do avgusta iduće godine, u u zavisnosti od toga kakva bude situacija iduće godine. Možda će biti nekog produženja. Ali jedna od stvari koju sam ja htio da postavim... ovdje nema baš predstavnika ministarstava pravosuđa, a to je jedno vrlo značajno pitanje. Naime, informacija koju sam ja dobio je da se ovim mladim pravnicima u Bosni i Hercegovini - ne znam kakva je situacija u Srbiji i u Hrvatskoj - ovaj staž ne priznaje za staž za polaganje pravosudnog ispita, što ja smatram potpuno pogrešnom politikom. Ljudi koji dođu imaju vrlo kvalitetan trening, vrlo kvalitetnu obuku. Treba pokrenuti to pitanje i vidjeti zbog čega se ovaj staž ne bi priznao. Eto, ja se nadam da sam u pet minuta uspjeo. Hvala vam najljepše.

Ruth Van-Rhijn: Za sada sam veoma zadovoljna što govornici poštuju vreme. Ne vidim nikakav sat pred njima, ali nekako automatski znaju da ograniče svoje vreme. Romana, sada vama dajem reč kako biste podelili vaše mišljenje sa našom tribinom.

Romana Schweiger: Hvala, Ruth. Prethodni govornici na ovoj tribini su već objasnili da je strategija završetka rada Tribunala više od proceduralnog mehanizma za smanjivanje kapaciteta njegovih aktivnosti. Strategija, zapravo, jeste istinsko partnerstvo između MKSJ i nacionalnih sudskih sistema sa zajedničkim ciljem koji je donošenje pravde. Strategija za završetak rada takođe može da se posmatra kao i strategija nastavka rada, zbog zaostavštine MKSJ-a. Nadležnost mehanizma bi se oslanjala na uspeh i stalno sprovođenje pravde u nacionalnim sudovima. Ovo je zapravo citat sudije Fausta Pokara koji je jedan od osnivača našeg projekta i ovo vam već daje određenu ideju koja je podvučena u Projektu pravda i ratni zločini. Nerma je već govorila o intenzivnim konsultativnim procesima kroz koje se projekat razvio. Dodaću samo na to da se naše aktivnosti sprovode u bliskom partnerstvu sa lokalnim institucijama, kako bi bile što više sprovedene i kako bi postale, praktično, nacionalno vlasništvo sa trajnim uspehom. Kao što su prethodni govornici rekli, projekat nije počeo ni od čega, već se nadgradio na prethodne aktivnosti i mreže koje su partnerske organizacije uspostavile pre nego što smo udružili snagu, na primer na veliki broj aktivnosti Fonda za humanitarno pravo, kao i na brojne aktivnosti kancelarija OEBS-a na terenu koje se trude da ojačaju saradnju između domaćeg pravosuđa u regionu i MKSJ. Kao posledicu,

ovaj projekat ima privilegiju da radi u klimi istinskog interesa za dijalog, u klimi u kojoj ljudi slušaju jedni druge i u kojoj su ozbiljno zainteresovani da uče jedni od drugih. Verujem da je to klima koju mi takođe osećamo na današnjem sastanku. Dopustite mi da ukratko ilustrujem šta je to što mi radimo, tako što ću da navedem neke od naših aktivnosti. Već sam govorila o veličini naših aktivnosti vezanih za obuku; ukupno smo sproveli šest obuka za više od 800 pravnik iz svih pravosudnih sistema iz regiona. Opseg tih obuka kreće se od opštih obuka o ratnim zločinima za osoblje na različitim nivoima, do obuka za specijalizovane istraživače, kao i obuke za advokate odbrane i specifične obuke koje je razvio MKSJ i koje sprovodi osoblje Tribunala kako bi se imao što bolji pristup dokaznom materijalu MKSJ-a. Jedna od najprepoznatljivijih aktivnosti našeg projekta jesu sastanci kolega koje organizujemo za sudije, tužioce, branioce i za organizacije koje se bave podrškom svedocima i žrtvama. One su organizovane za pravnike iz zemalja regiona, a uz kolegijalnu podršku MKSJ-a. Projekat je već održao šest takvih sastanaka, a u planu su još dva: jedan za advokate odbrane, koji je zakazan za 10. oktobar i jedan za sudije koji je zakazan za 26. oktobar. Sastanci će se održati u Sarajevu. Prethodni sastanci nisu samo pružili idealan forum za učenje od kolega iz regiona i iz Tribunala, oni su takođe stvarali nove i proširivali već postojeće mreže saradnje između učesnika sastanaka. Cilj ovog procesa je zapravo u razmeni znanja a ovo iskustvo je bilo toliko nadahnjujuće da se proširilo i na naše druge akcije [obuke]. I pošto danas među nama vidim sudiju Važića, dopustite mi da iskoristim njegovo svestrano učešće u našim projektima kao ilustraciju primera šta to zapravo znači. Sa jedne strane, sudija Važić aktivno učestvuje u našem procesu međusobne saradnje kolega, ali u isto vreme je takođe uključen u projekat kao predavač i na taj način deli svoje znanje i iskustvo sa mladim profesionalcima držeći obuke u našem projektu o međunarodnom i humanitarnom zakonu. Ove obuke su izvedene u saradnji sa Pravosudnom akademijom u Beogradu, zajedno sa sudijom Majićem i pravnom zastupnicom delegacije OEBS-a Anom Petrović. Ovo samo pokazuje da se proces transfera znanja ne zaustavlja na prenosu znanja MKSJ-a nacionalnim sudovima, već zapravo daje još veći efekat tim nacionalnim sudovima, što je veoma značajan element transfera znanja. Obuka o kojoj sam govorila je bila sprovedena na osnovama plana i programa humanitarnog prava, što sam takođe pomenula ranije. Dopustite mi da vam ukratko predstavim, pošto znam da su neki od učesnika današnje tribine advokati odbrane, jedan od proizvoda koji će biti dovršen do kraja projekta na BHS-u i albanskom jeziku, a to je Priručnik za advokate odbrane. Nadala sam se da ću biti u mogućnosti da vam donesem prvo izdanje, no, nažalost, nisam ga dobila na vreme, ali imamo ga, ako nekog od advokata odbrane koji su prisutni ovde interesuje da ga pogledaju tokom pauze. Priručnik će zvanično biti objavljen i predstavljen na sastanku advokata odbrane u Sarajevu 10. oktobra. Konačno, veoma bitna komponenta koja će kasnije predstaviti govornici posle mene, jeste komponenta sastavljanja dobrog osoblja. Tokom ovog procesa zaposlili smo 33 mladih profesionalaca [pravnik] iz čitavog regiona. Samo u Srbiji finansiramo njih 21, u odeljenjima za ratne zločine viših i apelacionih sudova, u kancelarijama tužilaštava za ratne zločine, kao i pri organizacijama koje pružaju podršku žrtvama i svedocima. Nešto više o ovoj komponenti ćete čuti kasnije. Volela bih, takođe veoma kratko, pošto je Nerma to već pomenula, da kažem par reči o centralnom cilju projekta, a to je omogućavanje pristupa dokazima i pravnom materijalu koji poseduje MKSJ. Projekat je takođe preveo istraživanje o zakonu o žalbama na lokalne jezike i u isto vreme je obezbedio obuku za one koji će u budućnosti koristiti ove baze podataka, u saradnji sa MKSJ-om. Pored toga, kao što je Nerma već rekla, projekat je na lokalne jezike preveo gotovo 60,000 stranica transkripta sa suđenja pred MKSJ. Ova komponenta se nadovezala na rad koji je još ranije obavio Fond za humanitarno pravo i njihov projekat transkribovanja. Nismo duplirali rad Fonda za humanitarno pravo, pošto se naš projekat odnosi samo na one slučajeve koje FHP još uvek nije transkribovao, a te slučajeve identifikujemo u skladu sa nacionalnim institucijama. Htela bih još da pomenem da, iako je dosta toga već učinjeno, potreba da se transkripti prevedu na BHS i dalje postoji i postojaće dokle god traju slučajevi pred Tribunalom. Zbog toga i dalje postoji

potreba za još projekata transkribovanja, čak i nakon završetka ovog projekta. Sa ovom komponentom na umu i pošto je tema ove tribine prenos znanja iz MKSJ-a na nacionalna pravosuđa u regionu, dopustite mi da pomenem još jedan vid saradnje između Fonda za humanitarno pravo i MKSJ-a u vezi sa projektom transkribovanja materijala. FHP je započeo ovaj proces 2004. godine i u međuvremenu je razvio izuzetan nivo ekspertize na ovom polju, tako da je vredno pomena da su zapravo zaposleni u Fondu za humanitarno pravo obučavali osoblje MKSJ na početku ovog projekta transkribovanja [suđenja]. Koristim ovaj primer, jer on ilustruje da se proces prenosa znanja ne odvija samo u pravcu MKSJ – nacionalni sudovi. Jasno je da je u pitanju dijalog, a ne jednosmeran koncept i to je proces koji traje i koji se dešava između MKSJ-a, kao što rekoh, i nacionalnog pravosuđa sa jedne strane, a sa druge između samih nacionalnih pravosuđa na različitim nivoima saradnje, komunikacije, razmene. Projektom *Pravda i ratni zločini*, MKSJ, OEBS/ODIHR i UNICRI se nadaju da će doprineti ovom važnom procesu i uvereni smo da će vas aktivnosti koje smo razvili, kao i neki od konkretnih proizvoda koje smo napravili, bolje opremiti kako biste dalje nastavili sa sprovođenjem ovog važnog procesa. Hvala vam.

Ruth Van-Rhijn: Hvala, Romana. Ne bih sada da privodim kraju ovu diskusiju, jer sam čula do sada veoma interesantne stvari koje su svi govornici izneli, ali definitivno ću dati reč Jeleni, kako bi nam saopštila svoje mišljenje o ovoj temi sa pozicije Tužilaštva za ratne zločine. Jelena, imate reč.

Jelena Vladislavljev: Hvala, Ruth. Dakle, zbog velikog broja predmeta u oblasti ratnih zločina, kao i zbog toga što su ratni zločini po svojoj prirodi činjenično i pravno najkomplikovanija krivična dela, te u smislu da njihovo istraživanje i procesuiranje zahteva zaista visoku stručnost i posvećenost, pokazala se potreba za jačanjem kapaciteta u okviru Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije. S tim u vezi, Tužilaštvo za ratne zločine u okviru projekta *Pravda i ratni zločini* angažovalo je u julu 12 mladih ljudi. Polovina od nas su pravnici, dok drugu polovinu čine mladi stručnjaci iz drugih oblasti - oblasti medija, zatim istoričari, sociolozi, analitičari i tako dalje. Dakle, pored pravnika čija je uloga po prirodi stvari jasna, tužilac je upravo po uzoru na Haški tribunal i njihovu sistematizaciju prepoznao potrebu da je ovakva struktura tima u Tužilaštvu neophodna iz razloga specifičnosti ove materije i postupanju u predmetima ratnih zločina. Dakle, pored poslova koji spadaju, da tako kažem, u domen usko stručnih pravnih poslova, potrebno je odraditi i mnoge druge poslove, kao što su analitički poslovi, sprovesti mnogobrojna istraživanja, pregledati zaista veliki broj dokumenata i sačiniti analize. Za sveobuhvatno razumevanje ove vrste krivičnih dela neophodno je, naravno, i poznavanje istorijskih činjenica i istorijskog konteksta u kom su se ovi zločini i dogodili. Dakle, u cilju što kvalitetnijeg rada u ovoj oblasti zaista je neophodan multidisciplinarni pristup. Tokom našeg rada u Tužilaštvu za ratne zločine, mi smo zaista u punoj meri angažovani u radu na predmetima. Naš angažman podrazumeva kako istraživanje, tako i učestvovanje u predkrivičnom i krivičnom postupku, učešće u ispitivanju svedoka, zatim komunikaciju i saradnju sa predstavnicima institucija i organizacija koje se bave tematikom ratnih zločina, pa tako i sa službom za otkrivanje ratnih zločina, sa EULEX-om i drugim organizacijama. Zatim, aktivno učešće u pripremi za suđenja, pisanje podnesaka. Dakle, sve u svemu, osposobljavanje u punoj meri za samostalno postupanje u ovoj oblasti jednog dana. Na taj način nama je omogućeno da stičemo znanja na način, koji je po mom mišljenju, najbolji a to je, dakle, kroz praktičan rad, naravno, uz svesrdnu podršku i uz neprekidan nadzor tužioca za ratne zločine, Vladimira Vukčevića i njegovih iskusnih zamenika. S druge strane, zamenici su konačno dobili pomoć koja im je bila neophodna. Želim da istaknem da smo od samog početka zaista otvoreno i sa punim poverenjem prihvaćeni u Tužilaštvu za ratne zločine i da se osećamo kao ravnopravni članovi tima. Većina nas, pored entuzijazma, ima i pređašnje iskustvo iz Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, kao što je to Saša i rekao, jer smo neko vreme proveli tamo na *internshipu*, dakle, stažirajući i to mahom baš u Tužilaštvu. Iskustvo koje smo tamo stekli, implementiramo u svom radu ovde i odatle crpimo

neke inovativne metode, dakle, drugačiji pristup koji primenjujemo ovde na poslu. Mislim da je jako bitno napomenuti da smo svi na jedan način otvoreni, jer smo navikli na rad u multikulturalnoj sredini, što je vrlo bitno i što predstavlja poseban kvalitet ovde u Tužilaštvu za ratne zločine, jer je ono po prirodi posla upućeno, ne samo na predstavnike međunarodnih organizacija i institucija, nego i na predstavnike nacionalnih manjina ovde u Srbiji i u našem radu. Svojevrstu nadgradnju ovom praktičnom radu predstavljaju i obuke i predavanja koja za nas organizuje OEBS, pa su nam tako u oblasti međunarodnog krivičnog prava naše sudije, istaknuti stručnjaci, držali predavanja. U toku ovih predavanja, osim što smo sticali teorijska znanja, koja su, naravno, bitna, meni su posebno dragocene diskusije koje se po pravilu razvijaju. Nekad budu vrlo žustre između samih saradnika, s obzirom da su učesnici, kako saradnici iz Tužilaštva za ratne zločine, tako i saradnici iz Odeljenja za ratne zločine pri Višem sudu u Beogradu i Veće za ratne zločine Apelacionog suda. Isto tako, OEBS nam je omogućio da držimo korak i da budemo u toku sa primenom najviših međunarodnih pravnih standarda, te smo u decembru 2010. godine bili u Strazburu gde smo prošli obuku na temu razvoja prakse Evropskog suda za ljudska prava u organizaciji Akademije za evropsko pravo. Sad u oktobru mesecu predstoji nam odlazak u Hag u Institut za međunarodne krivične istrage koji organizuje obuku u oblasti ispitivanja svedoka. Ovu obuku smatram vrlo bitnom, s obzirom da su svedoci neretko jedino ali svakako najvažnije dokazno sredstvo u ovim predmetima. Svoja saznanja i iskustva delom smo pretočili i u tekstove koji su objavljeni u časopisu *Pravda u tranziciji* čiji poslednji broj je posvećen upravo ovom projektu, dakle, *Pravda i ratni zločini*. I s obzirom, dakle, na temu ove sesije htela bih da kažem: ja sam angažovana pretežno na takozvanim kosovskim predmetima i mi u svom radu obilato koristimo hašku bazu podataka, zahvaljujući memorandumu koji je potpisan 2005. godine. Isto tako, mogo nam koriste i ove transkripcije i prevođenje audio-zapisa sa suđenja na srpski jezik. Mnoge svedoke koji su relevantni za postupanje u predmetima ovde pred našim sudovima, pronašli smo upravo zahvaljujući predmetima, transkriptima koji su se vodili pred Haškim tribunalom. Isto tako često koristimo nalaze, izveštaje i ekspertize koje su sačinjene upravo po nalogu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju. Mislim da je bitno napomenuti da i Tužilaštvo za ratne zločine daje svoj doprinos radu Haškog tribunala. U tom smislu, prenos iskustava ide dvosmerno, što je velika zasluga postupajućeg tužioca za ratne zločine. Projekat se polako bliži kraju, dakle, u oktobru mesecu. Ali ja smatram da je ostalo još mnogo posla u ovoj oblasti i brinu me ocene koje se sve češće iznose u javnosti, a to je da je posao Tužilaštva za ratne zločine okončan privođenjem pravdi poslednjih haških optuženika. Mislim da to apsolutno ne stoji, jer prisustvo ljudi koji su okrvavili ruke u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije je, nažalost, još uvek primetno i odustajanje od njihovih progona bi, po mom mišljenju, a mislim da se ljudi koji pripadaju mojoj generaciji slažu, predstavljalo korak unazad u demokratizaciji Srbije. Hag lagano završava svoj mandat, ali gonjenje počinitelaca ovih strašnih zločina i privođenje pravdi ratnih zločinaca ostaje i dalje naš teret i svakako naša najveća obaveza. U tom smislu, svoj posao koji obavljam trenutno ne smatram uopšte običnim poslom i zaista sam srećna što sam deo mehanizma koji doprinosi utvrđivanju istine i dostizanju pravde a samim tim i pomirenja u regionu. Hvala lepo.

Ruth Van-Rhijn: Hvala, Jelena, na davanju Vašeg mišljenja sa stanovišta Tužilaštva za ratne zločine. Ružice, molim Vas da podelite sa nama mišljenje Odeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu.

Ružica Jovanović: Poštovane kolege, dame i gospodo, zahvaljujem se na pozivu da na današnjoj konferenciji govorim pred svima koji su ovaj projekat podržali i u njemu uzeli učešće. U ime svojih kolega i u svoje lično ime, želim da izložim naše iskustvo u radu na projektu o kome su više govorile moje uvažene kolege. U cilju unapređenja kvaliteta rada domaćih sudova u oblasti ratnih zločina u novembru prošle godine, četiri pravna saradnika, uključujući i mene, su zaposlena u Odeljenju za

ratne zločine Višeg suda u Beogradu. Pod nadzorom sudija, naš rad je uglavnom posvećen proučavanju pitanja iz različitih oblasti međunarodnog prava, uzimajući u obzir sve relevantne izvore, čije nam je korišćenje delom omogućeno posredstvom ovog projekta. Takođe, deo našeg rada protekao je u uporednoj analizi relevantne sudske prakse pred domaćim sudovima, sudovima u regionu i Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, kako bi se najbolja rešenja, pre svega iz bogate prakse Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, u okviru datih mogućnosti na najbolji način iskoristila i ugradila u praksu domaćih sudova. Kao rezultat tog proučavanja, nastao je pregled pravnosnažno okončanih predmeta ratnih zločina u postupcima pred ovim odeljenjem i ranijim Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, a koji treba da posluži kao svojevrsan putokaz u daljem proučavanju ove oblasti. Imajući u vidu da je ovaj pregled nedavno objavljen u stručnom časopisu *Pravda u tranziciji*, i time učinjen dostupnim stručnoj i široj javnosti, smatramo da je dat skroman doprinos transparentnosti rada Odeljenja za ratne zločine. U sklopu stručnog usavršavanja koje je bilo, takođe, sastavni deo našeg rada, prošli smo niz teorijskih i praktičnih obuka iz oblasti međunarodnog prava. Tako je u maju i junu ove godine uspešno završena studijska poseta pravnih saradnika, koja se sastojala u njihovom učešću na Petoj letnjoj školi prava u organizacija Aser instituta u Hagu i Pravnog fakulteta u Vašingtonu, u najvećem delu posvećena međunarodnom krivičnom pravu i međunarodnim pristupima u borbi protiv terorizma, kao i praktičnom radu u Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, pod nadzorom i u saradnji sa sudijom Faustom Pocarom, jednim od osnivača ovog projekta. U okviru pomenutog programa, pravnim saradnicima je omogućeno da posete najvažnije međunarodne sudove, kao što su Međunarodni sud pravde i Međunarodni krivični sud. Pravni saradnici su u junu ove godine prisustvovali letnjoj školi Centra za ljudska prava Nacionalnog irskog univerziteta u Galwayju (NUI Galway) o Međunarodnom krivičnom sudu. Značajno je i spomenuti predavanja iz oblasti međunarodnog humanitarnog i međunarodnog krivičnog prava, održana na Pravosudnoj akademiji u Beogradu, sa posebnim osvrtom na praksu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i domaćih sudova, kao i mogućnostima primene međunarodnog prava u našem pravnom sistemu. Ovakav pristup nam je omogućio da od najuglednijih stručnjaka iz prve ruke obnovimo i proširimo svoja znanja o najvažnijim teorijskim i praktičnim pitanjima međunarodnog krivičnog prava. Izvor koji treba imati u vidu prilikom proučavanja ovih pitanja je najnovija relevantna praksa međunarodnih sudova, koja nam je dala odličan temelj za naše dalje usavršavanje. Pravni saradnici su prošli praktičnu obuku za pristup i korišćenje elektronske pravne biblioteke Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, koja je našla svoju primenu u svakodnevnom radu Odeljenja za ratne zločine - tu pre svega mislim na sudske spise i praksu Žalbenog veća koja od skora može da se pretražuje i na srpskom jeziku. Smatramo da je realizacija projekta u ovom delu u kome smo mi učestvovali pomogla u razumevanju procedura i njihove primene u postupcima podrške Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Ali bi se pun smisao projektu dao našim daljim angažovanjem na ovim ili sličnim poslovima, što bi prema našem mišljenju dovelo do značajne uštede utrošenog vremena i novca. Očekujemo da će rezultati, po našoj obavljenoj praksi, koja se završava 31. oktobra ove godine, uvećati naš doprinos na poslovima koje već obavljamo a u skladu sa najvažnijim ciljevima projekta. Hvala vam.

Ruth Van-Rhijn: Hvala, Ružice. Želela bih da se zahvalim učesnicima tribine. Sada bih pozvala ljude iz publike da postave veoma koncizna i konkretna pitanja.

Gerrit Marc Springer: Zovem se Gerit Springer i ja sam krivični sudija; sudija Euleksa iz Vrhovnog suda Kosova. Moje pitanje je usmereno ka MKSJ. Kada govorite o predavanju, prenosu slučajeva - po mom iskustvu, jedna je stvar imati dobru tehničku opremu u domaćim sudovima, kao i posebne specijalizovane prostorije, a potpuno je drugačija stvar na koji način pristupiti dodatnim dokazima, naročito svedocima. Na Kosovu imamo iskustvo u brojnim slučajevima da svedoci koji žive u

inostranstvu, u ovom slučaju u Srbiji, odbijaju da dođu na Kosovo i daju svoj iskaz. Za njih je to putovanje u osinje gnezdo, kada ih pozovemo. Sa druge strane, potpuno je drugačija stvar kada svedoci odlaze u Hag i tamo daju svoje iskaze, pošto je to neutralna teritorija. Kada se ovi slučajevi budu prenosili na domaće sudove, gde god da se oni nalaze, da li će biti uzimano u obzir kako prikupiti dokaze koji su i dalje potrebni?

Aleksandar Kontić: Evo, ja ću pokušati da odgovorim na vaše pitanje ako se odnosi na različite kategorije predmeta. Predmeti koji su prebačeni prema Pravilu 11bis - radilo se, dakle, o predmetima u kojima je optužnica bila potvrđena od strane sudija Tribunala i sudovi, odnosno tužilaštva koja su preuzimala te predmete, su bila vezana optužnicom koja je bila potvrđena od strane sudija Tribunala. Znači, oni su mogli da se kreću u okviru te optužnice kako je bila postavljena. Naravno, smeli su da je prilagode zakonskim okvirima koji postoje na terenu. Druga kategorija predmeta, dakle, ovi predmeti u kojima je istraga bila vođena od strane Tribunala a koji su prebačeni na nadležnost, u njima je karakter potpuno drugačiji. Naime, materijal koji je prebačen tužilaštva mogu da koriste ali isto tako mogu da odrede na koji način će napraviti optužnicu. Dakle, na osnovu toga će oni ponovo saslušavati svjedoke. Sad, pitanje zaštite svjedoka je jedno od najvažnijih pitanja. Jedna stvar je zakonski okvir koji postoji - u svim država u regionu postoji zakonski okvir koji kaže da će svjedoci biti zaštićeni na razne načine. A potpuno drugo pitanje je pitanje prakse, na koji način će se zaštita svedoka sprovesti. Mislim da se tu nalazi odgovor na vaše pitanje.

Nataša Kandić: Ja prvo imam jedno pitanje za Aleksandra Kontića, budući da je on iz tranzicionog tima. Mene zanima šta biva sa tom dokumentacijom, dokumentima i uopšte sa raznim spisima koji se nalaze u posedu Tužilaštva? Da li je taj proces prebacivanja i te nejavne dokumentacije i arhive otpočeo, i da li postoji u okviru tranzicionog tima neka radna grupa, ili ekspertska grupa koja kontroliše korišćenje i te nejavne dokumentacije? Da li postoji neka radna grupa, telo, koje kontroliše i korišćenje i upotrebu one javne dokumentacije? Da li ona služi procesuiranju ratnih zločina i na koji način se koristi? To je jedno pitanje. A drugo pitanje je pitanje *Outreach* programa, ovog projekta o kojem se govori i koji ima različite aspekte ili različite delove. Ja mislim da je jako dobro ako se svuda, u svim postjugoslovenskim zemljama, obrazovanjem mladih pravnika sprovodi ovaj program prenošenja znanja. Ne znam da li su i mladi pravnici sa Kosova, iz Makedonije, iz Crne Gore, takođe u ovom programu, ili je to samo za određene zemlje? Što se tiče transkripata, Ruth je rekla: "Transkripti koji su deo tog projekta na lokalnim jezicima sada služe tužilaštvima i sudovima." To je rečeno u smislu da je to doprinos koji omogućava i javnosti, a ne samo nadležnim institucijama, da bude bliža onome što se događalo ili konkretnim predmetima. Ja ponovo mogu da kažem da smatram da je ovaj deo projekta koji je smislio Haški tribunal i OSCE vrlo nepromišljen, protiv interesa javnosti da zna šta se događalo i da ima potpuni uvid u transkripte Haških tribunala. Na ovaj način javnost je vrlo oštećena. Delovi transkripata se daju - ako je stvarno za verovati da tužioci upućuju zahteve za delove transkripata, odnosno, za svedočenja određenih svedoka - ali nisam videla da se nešto tako nalazi javno i da je svima dostupno. Osim toga, ovakvim projektom se ne uvažava potreba javnosti da ima uvid u celinu transkripata nekih predmeta koji su jako važni. Sada ću da iznesem konkretan primer. Fond za humanitarno pravo je pratio i transkribovao audio-zapis suđenja. Fond ne prevodi engleske transkripte koji su u dobrom delu i manjkavi, zato što se ne transkribuje srpski govor u audio-zapisu. Posle suđenja Miloševiću, Mitru Vasiljeviću, Vukovarskoj trojci, Haradinaju, smatrali smo da je suđenje Anti Gotovini i Markaču vrlo važno, da je javnost i u Hrvatskoj i u Srbiji veoma zainteresovana za njega i da je važno da ima pristup tom transkriptu. Dogodilo se, znači, da smo mi uspeli da transkribujemo 102 dana a ostalo je još 210 dana koje nismo uspeli, zato što je to jedan vrlo komplikovan proces koji puno košta. Pokušavali smo da uverimo i Haški tribunal kako je to važno. Pokušavali smo da

uverimo i OEBS i ODIR. Nažalost, apsolutno nikakvo razumevanje nije došlo sa njihove strane. Oni su imali svoj projekat. U tom projektu nije bilo prostora za interes javnosti, niti za ono što je važno za nas u regiji. Ako oni nastave ovako, sa projektima koji su potpuno bez konsultacija sa nevladinim organizacijama i drugim institucijama u regiji, mislim da to neće biti dobro. To je onda stvarno u sukobu sa našim potrebama u regiji. Znete, sad kad je bila presuda Gotovini, svima je bilo jako važno da imamo te transkripte. Ja razumem da je Haški tribunal sad u poslednjoj fazi, u potrazi za poslom. Ali izvinite, vi morate da razumete da je iz ugla organizacija za ljudska prava najvažnije da imamo nešto što je važno, što je od interesa za sve. I evo, molim Aleksandra Kontića ako može da nam dâ neko objašnjenje, zato što mislim da je ta kontrola protoka dokumenata takođe vrlo važna.

Aleksandar Kontić: Hvala, Nataša, na ovom pitanju. Dakle, za razliku od ove javne baze podataka koja postoji, koja je i čak na našoj internet stranici, ova baza podataka koja pripada samo Tužilaštvu - radi se o bazi podataka koja je u elektronskom formatu... Kada je napravljena ta baza podataka, njena osnovna namjera je bila da njoj imaju pristup advokati odbrane, dakle, advokati koji zastupaju klijente pred Haškim tribunalom. Tek poslje, nakon što je došlo do izlazne strategije Tribunala i do prebacivanja predmeta, smatralo se da bi bilo dobro da pristup ovoj bazi podataka imaju takođe i tužilaštva u regionu. To su oni naši glavni partneri s kojima smo mi u kontaktu. Kao prvo, jedan od osnovnih problema je broj tih takozvanih dozvola za pristup tim materijalima. Naime, ako postoji veliki broj ljudi koji imaju pristup, onda se bitno usporava pristup toj bazi podataka, a naš osnovni zadatak je da uradimo što više, s obzirom da će Haški tribunal završiti u nekom vremenskom periodu svoj rad. Mi smo trenutno organizacija koja radi. To je organizacija koja ima svoja suđenja i ta baza podataka je, prije svega, za korištenje Tužilaštva, nas, advokata odbrane i mi smo smatrali da ako damo taj vrlo limitirani, vrlo mali broj dozvola za pristup tim podacima - to se odnosi isključivo na tužilaštva, dakle, u Srbiji, Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini - da ćemo na taj način uspjeti da na neki način zadovoljimo sve strane. Ova baza podataka nije javna baza podataka. To je baza podataka kojoj mogu imati pristup ljudi koji imaju određeni interes. Ako postoje istrage, ako postoje predmeti u tužilaštvima pred sudovima, oni mogu da imaju pristup da bi podatke koristili za svoje svrhe. Pitanje je da li mi vršimo neku kontrolu pristupa. Postoji jedan dio koji nije javan, koji ne može biti javan iz ovih razloga koje sam rekao. Dakle, to je ta vrsta kontrole. Možemo pronaći taj podatak koju frekvenciju ima pristup toj bazi podataka, ko je imao pristup, s obzirom da imamo limitirani broj ljudi koji imaju pristup i kojim dokumentima su ti ljudi imali pristup. Još jedno od vaših pitanja je bilo da li postoji neka radna grupa koja raspravlja na koji način će se s tim raditi nakon završetka rada Haškog tribunala. Ja mislim da će vam o tome najbolje reći predstavnik Ureda registara, Martin Petrov, kasnije kada bude govorio o ovom rezidualnom mehanizmu, jer mislim da to spada u raspravu o pravljenu rezidualnog mehanizma i raspravu o tome šta će biti sa Tribunalovom arhivom. Hvala.

Nerma Jelačić: Evo, ja ću se nadovezati na drugo pitanje koje je pokrenula Nataša, koje je izuzetno važno, a to je interes javnosti za arhive Haškog Tribunala, ali isto tako i pristup transkriptima na BHS jezicima na kojima se oni izrađuju. Kako sam rekla, kada sam spomenula ovaj projekat *Pravda i ratni zločini* koji je Romana predstavila u više detalja, to je projekat koji je izrađen prema potrebama koje su iskazali predstavnici iz pravosudnih institucija. Tako da samim tim odgovara najviše na njihove zahtjeve. Ne bih se složila da je projekat bio nepromišljen, jer su urađene konsultacije u svim zemljama bivše Jugoslavije, i to ne samo sa predstavnicima tih institucija, nego i sa predstavnicima nevladinog sektora, to jest, onih organizacija koje se već duži niz godina sistematski bave tranzicionom pravdom i naročito suđenjima za ratne zločine pred domaćim institucijama. Naravno da tu onda postoji jedan manjak - ako projekat odgovara na potrebe pravosudnih institucija koje su trenutačne, ne mora značiti da odgovara i na one šire potrebe javnosti. Konkretnije, što se tiče izrade transkripata, većina, to jest, veliki dio tih transkripata se

izrađuje po zahtjevima koji stižu iz domaćih pravosudnih institucija prema onom *feedbacku*, znači, povratnim informacijama koje dobivamo od korisnika tih transkripata, i koje su od i te kako velike pomoći u suđenjima koja se odvijaju. Naravno da bi bilo u interesu javnosti - i mislim da i Tribunal prepoznaje taj interes - kada bi svi transkripti koji postoje bili dostupni na jezicima naroda bivše Jugoslavije. I to je nešto čime se i predsjednik Tribunala bavio jer i tu je jedna, u stvari, ispravka: projekat *Pravda i ratni zločini* nije pod ingerencijom *Outreach* programa, koji je se ovom vrstom aktivnosti bavio do 2007. i 2008. godine. Od 2008. godine, važnost prebacivanja znanja i nadležnosti sa Tribunala na domaće institucije prepoznata je do te mjere da je ovaj projekat prebačen na samu kancelariju predsjednika Haškog tribunala. On prepoznaje potrebu da postoji još više, ako ne svih, transkripata na jezicima BHS, ali takođe i na albanskom jeziku, što se tiče onih predmeta koji se tiču Kosova i koji su od interesa javnosti. On se tamo i jeste nekoliko puta angažovao, da pokuša da obezbijedi pristup tim transkriptima. Ali, kako je i Nataša sama rekla i zna iz iskustva, takav jedan poduhvat jeste kompleksan i mnogo košta. Tribunal neće odustati, nakon što se privede kraju ovaj projekat sa ODIR-om i OEBS-om idućeg mjeseca, od nastojanja da obezbijedi još više, a nadamo se i sve transkripte. Naravno, kao i sve ostalo, to mnogo zavisi od novca. To ne znači da Tribunal mora biti ta institucija koja izrađuje transkripte, kao što ne znači da Tribunal mora sam da sprovede bilo koji projekat koji se tiče suradnje sa regionom i uvijek smo spremni, čak što više, voljni da ovakve stvari radimo u partnerstvu sa drugim organizacijama. I još samo nešto da napomenem, što se tiče pristupa tim arhivima Haškog tribunala i pristupa javnosti - veliki dio toga što je već javno jeste dostupno u bazi podataka na *web* stranici Haškog tribunala. Isto tako, ovi transkripti koji su do sada izrađeni na BHS jezicima su dostupni široj javnosti i na *web* stranici i u pravnoj bazi podataka, a kada se bude završilo svih 60.000 stranica svi će biti dostupni. Ali, naravno, cilj nam je da ako možemo, makar neke ako ne sve predmete, imamo cjelokupno transkribovane na jezicima bivše Jugoslavije.

Ruth Van-Rhijn: Puno vam hvala. Gledam na sat i imamo vremena samo za jedno poslednje pitanje i onda... Oprostite? Izvinjavam se. Moja draga koleginica ima nešto da kaže. Romana, molim Vas, budite kratki.

Romana Schweiger: Biću jako kratka. Na vaše prvo pitanje, Nataša, moram da kažem da nisam dobila potpuni prevod onoga što ste tražili. Pitanje je bilo da li zapošljavamo mlade pravnike/profesionalce takođe i na Kosovu, u Makedoniji i u Crnoj Gori i odgovor na to pitanje je - ne. Imamo, kao što sam rekla 33 zaposlenih, od tog broja 21 je zaposlen u Srbiji, troje je zaposleno u Hrvatskoj i devetoro u Bosni. I u suštini, takva distribucija osoblja je bazirana na osnovu naše faze istraživanja i na osnovu broja zahteva koje smo primili. Ipak, verujem da je to komponenta našeg delovanja koja bi mogla da se proširi u našim budućim akcijama. Verujem da je Nermin odgovor na vaše pitanje o transkriptima bio dobar. Samo želim da naglasim ono što sam rekla ranije: da, veoma je bitno da ti transkripti budu prevedeni i da njihovo čitanje bude omogućeno na BHS-u. U tome se ne bih mogla više složiti sa Vama. Takođe, htela bih da kažem da je do sada samo mali deo toga transkribovan, tako da definitivno postoji potreba da se kroz zajednički trud upustimo u ovaj poduhvat.

Ruth Van-Rhijn: Kao što rekoh, još samo jedno pitanje koje mora da bude veoma kratko i koncizno... Izvolite.

Miodrag Stojanović: Miodrag Stojanović, advokat iz Bijeljine, i poštujući vrijeme svih vas, par samo rečenica i molio bih da to bude i konstatacija a ne pitanje i poruka. Ja sam uvjeren da ćemo se mi svi složiti da je segment odbrane sigurno jedan od bitnih elemenata za cilj koji želimo, a to je utvrđivanje pune istine u predmetima ratnih zločina i da je segment odbrane sigurno jedan od

bitnijih elemenata za fer i pravično suđenje. Danas malo govorimo o prenošenju znanja i iskustava ICTY prema odbrani. Ako imamo ovako zadatu poziciju odbrane, onda mi dopustite da kažem da iskustva koja imam, radeći pred Sudom Bosne i Hercegovine u desetak predmeta i drugim sudovima na prostoru Bosne i Hercegovine u predmetima ratnih zločina, nakon boravka u Holandiji, ukazuju mi da taj segment potreban za fer i pravično suđenje nije baš dobar. Istovremeno, kao što edukujemo tužilaštvo, kao što edukujemo sudove, treba da edukujemo i branioce. Sudije koje rade to mogu i te kako dobro da kažu, jer ako nemamo adekvatnu odbranu - a nesnalaženje branilaca, pogotovo u predmetima ratnih zločina, koji podrazumjevaju i unakrsno ispitivanje, koje podrazumjevaju naročito sporazumjevanje i pristupanje sporazumu o priznanju krivice i pogotovo za osposobljenost za elektronski pristup dokumentima ICTY, mene uvjerava da na tome treba raditi. I završavam - cijeneći upravo ovo o čemu sam sada govorio i konstatujući da je to tako na prostoru Bosne i Hercegovine, formiran je Odsjek krivične odbrane kao jedan od bitnih segmenata za edukovanje branilaca koji žele da se pojave kao branioци po službenoj dužnosti. Odsjek krivične odbrane u ovom trenutku je u statusnom smislu još uvijek nedefinisan u Bosni i Hercegovini i luta negdje između Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine i Službe u okviru Suda Bosne i Hercegovine, gdje je u ovom trenutku na neki način profesionalno smješten. To su mladi ljudi koji pokušavaju da programima edukuju branioce koji žele da se pojave kao branioци po službenoj dužnosti. U tim programima učestvuju advokati koji su se pojavljivali pred ICTY, Edina Rešidović, koleginica Vasvija Vidović, ja, Miodrag Stojanović, kolege iz Srbije, Višnjjić, Jelena Nikolić, Branko Lukuć i drugi. Imamo u gostima sudije Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, sudiju Molotova, Pocara, Shomburga, dakle, jedna vrlo, ja bih rekao, respektabilna ekipa ljudi koji edukuju branioce. Nemam pitanja ali želim jednostavno da zamolim da sa ove, ja je shvatam kao regionalnu konferenciju, prenesemo takođe poruku da upravo cilj koji mi hoćemo da ostvarimo a to je efikasno, brzo, pravično suđenje, podrazumjeva nesumnjivo i prenošenje znanja koje treba da oplemeni i odbranu kao bitan segment svih ovih suđenja. Hvala vam.

Romana Schweiger: Biću jako kratka. Da, projekat prepoznaje potrebu za obučavanje advokata odbrane: mi naročito obraćamo pažnju na odbranu. Kao što sam rekla, razvili smo Priručnik za zastupnike odbrane i imamo specijalne obuke za advokate optuženih, koje sprovodimo u saradnji sa OKO-m u Bosni i, kao što sam napomenula u prethodnom izlaganju, imaćemo kolegijalni sastanak 10. oktobra u Sarajevu.

Ruth Van-Rhijn: Ako je to sve, onda bih želela da se zahvalim našim dragim učesnicima na tribini zbog toga što su sa nama podelili svoje poglede i dali predloge za proces prenosa znanja i odgovornosti MKSJ-a na nacionalne pravne institucije, viđene kroz oči različitih institucija i kroz oči Projekta pravde i ratnih zločina. Takođe bih želela da vam se zahvalim na vremenu i pažnji koju ste nam posvetili, kao i na vrlo dobrim pitanjima koje ste postavili. Konačno, želela bih da dodam još nešto, što ne znači da pokušavam da umanjim značaj svih interesantnih stvari koje su danas ovde izrečene. Ipak bih želela nešto da podvučem. Očigledno je da je čitav proces prenosa nešto što je počelo mnogo ranije. Ako govorimo o izlaznoj strategiji MKSJ, 2003. godina se može uzeti kao početna tačka za prenos znanja i odgovornosti. Kada govorimo o sastancima između kolega, gledam u sudiju Važića koji je bio na čelu i jedan od inicijatora tih sastanaka, kako bi došlo do razmene ekspertize i iskustva sa kolegama kako iz MKSJ tako i iz regiona. To nije jednosmeran proces: MKSJ je takođe prilično koristio iskustva i stručnost kolega iz regiona, tako da je to zapravo jedan trajni dijalog. Postoje mnogi detalji na koje mora da se obrati pažnja. Ali ne mislimo ovde isključivo na Tribunal i nacionalne pravne institucije - ovde važnu ulogu igra i civilno društvo. Pri tom, na primer, mislimo na ulogu u ispunjavanju dobrog procesa prenosa znanja i odgovornosti koju je odigrao i koju će nastaviti da igra Fond za humanitarno pravo. Veoma mi je drago što je pitanje odbrane danas bilo postavljeno, pošto smatram da je Projekat pravda i ratni zločini na

veoma sistematičan način postavio pitanje i prenosa znanja, ali se takođe bavio i pitanjem odbrane okrivljenih. Tom pitanju se do sada nije sistemski pristupalo, kroz različite misije; od OEBS-a preko raznih drugih organizacija koje su radile i sarađivale sa odbranom. Ipak, ostalo je još dosta toga da se uradi. Mogla bih da nastavim do sutra, pošto je ovo veoma interesantna tema, ali možda treba dosta toga da se „svari“ a verujem da biste želeli da ručate, kako biste ojačali telo i bili spremni za popodnevnu sednicu koja će biti jednako, a možda i više, teško je reći, interesantna. Puno vam hvala.

Zaštita svedoka-oštećenih, svedoka saradnika i insajdera pred domaćim sudovima

Moderator: Nataša Kandić

Nataša Kandić: Možemo da počnemo. Ova sesija je vrlo specifična. Posvećena je pitanjima koja zahtevaju i veliko angažovanje i brojna uvođenja nekih novih stvari, ali zbilja i dubokog razmišljanja kako se zapravo odnositi prema i šta treba menjati u procesuiranju ratnih zločina kada su u pitanju svedoci. Trebalo je ovde danas sa nama da bude žena, svedokinja iz Hrvatske, oštećena, koja je svedočila u predmetu *Lovas* i to na način koji pokazuje sve probleme koje zapravo imaju oštećeni, žrtve iz drugih država kada treba da se pojave pred sudom one države koju su oni smatrali i koju smatraju odgovornom za nedela i patnje koje su preživeli. Nažalost, ona je sinoć dobila tako visok pritisak da nije bila u stanju da se pripremi i da dođe danas. Za nju je bilo neshvatljivo i nemoguće da ona dođe iz Hrvatske i da svedoči, da se neposredno pojavi pred Većem za ratne zločine u Beogradu. Imala je strašan emocionalni otpor prema tome. Ona je 20 godina živela sa tim činjenicama o tome šta se u njenoj porodici dogodilo, i da nakon toga dođe u Beograd odakle su došli tenkovi i vojska, odakle je došlo sve što je izazvalo njenu porodičnu tragediju... Održan je jedan sastanak u selu *Lovas* koji je organizovala lokalna vlast u selu, na koji je došlo oko 100 meštana tog sela, Služba za podršku svedocima iz hrvatskog Ministarstva pravosuđa i mi iz Fonda za humanitarno pravo. Na tom sastanku jedva da smo uspeli da je uverimo da svedoči. Ona je rekla: "Dobro, prihvaću da svedočim video-linkom." Onda smo mi odlučili da organizujemo još jedan sastanak i, moram da priznam, zahvaljujući toj lokalnoj vlasti i toj lokalnoj zajednici, ona je na kraju rekla: "Dobro, plašim se ali evo, učiniću to zbog svih onih kojih nema." Ali njen uslov je bio da može u publici da vidi svoje komšije iz *Lovasa* - rekla je da bez toga ne može da gleda u optužene. Mora da gleda u lica onih sa kojima je svih tih godina pričala, govorila o tome šta se dogodilo. Zaključak u ovom pomenutom slučaju je da je podrška lokalne zajednice strašno važna. Ne samo da dođu na suđenje kada taj svedok svedoči, nego i to ohrabrivanje koje dođe iz lokalne zajednice na jedan vrlo ozbiljan i emocionalan način, kao što je bio ovaj u *Lovasu*, stvarno dovodi do uspeha. I njeno svedočenje je bilo veoma dobro, detaljno. Ona se uopšte nije plašila. Ali, kako je naknadno rekla, ona se osećala sigurnom zato što su svi oko nje bili toliko jaki i pozitivni da se ona ni malo nije osećala frustriranom zato što ispred sebe ima optužene od kojih je neke i prepoznala. Nema je danas da ispriča sve to njenim rečima, koje su vrlo ubedljive. Ona na kraju kaže, što je čudno, da je bila jako srećna što je sve te prepreke i pritiske uspela da prevlada i što je svedočila. Sa mnom je danas druga vrsta svedoka. I pored svedoka-oštećenih koji imaju taj strah da dođu u drugu državu, postoje i drugi svedoci. Ako već govorimo o svedocima-oštećenim, iz iskustva mogu da kažem da je danas ipak najteže svedocima-oštećenim sa Kosova da dođu u Beograd da svedoče. To je još uvek jedan strašan i politički i emocionalni problem. Jedan od razloga što to uporno opstaje kada su u pitanju oštećeni sa Kosova su dva suđenja, od kojih je jedno još uvek u toku a drugo je završeno na način koji zapravo za sve porodice oštećenih u tom predmetu, i za širu zajednicu, predstavlja jednu veliku nepravdu. Da bi albanska žrtva, ili član porodice žrtava došao u Beograd on, pre svega, mora da se suoči sa svojom zajednicom koja ne odobrava, ne podržava, ne ohrabruje da albanski svedoci-oštećeni dođu u Beograd da svedoče. Ali

kad te porodice odluče da svedoče, da uprkos tome dođu, i kada im se dogodi to da su na kraju suočeni sa tim da je suđenje rezultiralo nepravičnom presudom prema žrtvama, naravno, i prema optuženom, jer je neko oslobođen a bilo je toliko dokaza da jeste kriv, onda su njihov povratak i njihovo suočenje sa lokalnom zajednicom traumatični. Onda svaki novi predmet donosi nove probleme i uvek je, zapravo, teško dovesti albanske svedoke-oštećene da svedoče. Šta i u takvoj situaciji, kada lokalna zajednica ne odobrava, znači ako ima neke političke volje i podrške na Kosovu, pokazuje predmet *Ćuška/Qyshk*. To je jedan predmet za ubistvo četrdesetak civila u jednom selu za vreme NATO bombardovanja. Među žrtvama su i roditelji Agima Čekua (Agim Çeku) koji je na visokim političkim pozicijama na Kosovu. On je imao specifičan stav prema tom suđenju. On je lično pozvao meštane tog sela da se odazovu pozivu i da svedoče. I zahvaljujući promenama u međunarodnoj administraciji na Kosovu - umesto UNMIK-a, tamo je EULEX koji ima drugačiji pristup prema svedocima - mi danas na suđenju u predmetu *Ćuška/Qyshk* imamo albanske svedoke-oštećene koji dolaze bez ikakvih problema i bez straha od kritike lokalne zajednice, zato što postoji jedna jaka politička podrška. Naravno, to što se tiče predmeta *Ćuška/Qyshk*. A neki drugi predmeti - videćemo kakva će situacija biti. Postoje drugi svedoci kojima je veoma, veoma teško da učestvuju u predmetima. To su svedoci koji su očevici zločina. Za takve svedoke ne postoji, niti je još uvek stvorena klima da oni mogu slobodno i ako žele da svedoče. Pritisak lokalne zajednice, pritisak vlasti, pritisak političke zajednice je toliko jak da ne treba niko ni da dođe da ih zastrašuje. Oni znaju da njihovo svedočenje neće biti dobro primljeno. U pitanju su oni predmeti gde, na primer, na suđenju počinocima zločina srpske nacionalnosti treba pozvati svedoke srpske nacionalnosti iz druge države. U ovih nekoliko godina ja pamtim svega dva ili tri slučaja da je takav svedok skupio snage da pred sudom iznese istinu o onom što je video. Jedan takav svedok je tokom istrage poricao da uopšte nešto zna o zločinu u kojem je zapravo ubijeno 700 Muslimana. Dva puta je svedočio, tokom istrage je pozivan, saslušan. Bio je vrlo kategoričan u tome da on nije bio prisutan, da ne zna ništa, da nema čak ni posredna saznanja. A onda se nešto dogodilo. Znači, i ličnost svedoka ima uticaja. Kada je došao glavni pretres, on je na pitanje predsednice Veća prvih pet minuta ćutao, i odjednom se prolomila njegova potreba da progovori. Rekao je: "Ako sam kriv, molim vas, optužite me, osudite me, radite šta god hoćete. Ne mogu da ćutim, bio sam tamo, video sam kako ubijaju, video sam kako ih bacaju u jamu." Kažem, ja znam svega dva ili tri takva svedoka - drugog svedoka su u jednom predmetu pominjali svi albanski svedoci. Govorili su o njemu kao o jedinom izuzetku, da je samo on bio tužan što je ubijeno 50 Albanaca, žena i dece. I svi su ga pominjali. On je bio tužan, plakao je. Onda je on došao da svedoči i on je hteo sve da prećuti, zbog pritiska svoje zajednice. Da je sam progovorio o tome, on bi u svojoj zajednici bio tretiran kao izdajnik. On je jedva odgovorio na to pitanje kada sam ga ja nekoliko puta pitala da li mu je žao... da li ima istine u tome što kažu ovi drugi da je on plakao. On je to stidljivo priznao. Ali, znači, stideo se... stideo se, pa je morao da prizna. Inače je bio pod takvim pritiskom da je smatrao da ne sme da govori. Ali u najtežoj poziciji su insajderi, pripadnici policije i vojske koji odluče da govore o tome šta su videli, šta se dogodilo - da govore o zločinima koje su počinili pripadnici policijskih jedinica ili određenih vojnih jedinica. Rekla bih da za njih još uvek nema sigurnosti. Još uvek nema ni političke, ni institucionalne podrške. Oni još uvek, zapravo, nisu prihvaćeni. Oni se još uvek vide kao neko ko izdaje državu, iako oni hoće u interesu države da iznesu podatke, činjenice, dokaze o tome šta su učinili oni koji su, zapravo, zakonom uvek obavezani da štite život civila. Zašto je to tako, to je pitanje na koji bi pre svega trebalo da odgovore političari, time što bi pokazali društvu da oni koji hoće da svedoče o zločinima koji su počinjeni, to čine u najboljem državnom interesu - da vlast ohrabri takve ljude, jer to je najbolji put prema reformi policijskih i vojnih institucija. Nažalost, čini mi se da još uvek to vreme nije došlo, i da će tu nešto moći da se promeni samo otvorenim razgovorom o tim problemima i teškoćama sa kojima se suočavaju ljudi koji su pripadnici policije i vojske ako hoće da se ponašaju zakonito ili u skladu sa zakonom. Samo, znači, ako bude podrške njima, mi možemo da očekujemo da će

procesuiranje ratnih zločina doneti neophodne promene u odnosu na uspostavljanje vladavine prava. Pored mene su tri bivša policajca. Dvojica su odnedavno penzionisana, a treći je izgubio posao zbog toga što je suspendovan i nikada posle toga nije vraćen u službu. Sva trojica su bili pripadnici Posebnih jedinica policije. Dvojica od njih su bili zaštićeni svedoci. Jednom od njih je nakon četiri meseca u programu zaštite ukinut program. Drugi je posle dve godine sâm napustio program zaštite, zato što više nije mogao da psihički izdrži taj tretman izdajnika, nekoga ko radi protiv države. A naravno, razumete, u ovom slučaju, uvek kada se kaže da neko radi protiv države, u stvari radi protiv onih koji bi trebali da budu procesuirani, i koji se skrivaju iza države. Ovaj razgovor je samo povod da vas pozovemo da o zaštiti i učešću svedoka i o problemima i o ograničenjima koja se javljaju u tome, govorite na jedan slobodan način kako bismo svi dobili nešto od toga. Kako bismo uspeli da osiguramo učešće važnih svedoka, moraćemo da povećamo nivo političke volje i institucionalne zaštite i da stvorimo klimu u kojoj će javnost, zapravo, da bude protiv onih koji su činili ratne zločine. Evo, ja ću prvo da zamolim Jovana Golubovića da vam se obrati. On je do nedavno bio policajac, bio je na raznim mestima na teritoriji gde su se vodili ratovi. Poslednji put bio je na Kosovu kao pripadnik Posebnih jedinica policije. Pa da čujemo šta je to što je njega motivisalo da donese odluku da svedoči i kako on danas prolazi.

Jovan Golubović: Hvala. Hvala vam, gospođo Nataša. Pozdravljam sve prisutne. Ja sam Jovan Golubović, policajac u penziji. Inače, pripadnik sam Posebnih jedinica policija MUP-a Srbije od dana formiranja te jedinice pa sve do kraja. Inače, bio sam angažovan na svim ratištima, počev od Bosne, preko Slavonije, Baranje, a kasnije, normalno, i Kosova kao pripadnik 37. odreda Posebne jedinice policije, nekog specijalističkog voda. Posle demokratskih promena u Srbiji, jednostavno nisam mogao više da živim sa znanjem da sam bio očevidac raznih događaja, raznih ubistava, raznih pljački, raznih silovanja. Nakon nekoliko godina, naravno, nakon promene vlasti u Srbiji, nakon dolaska navodno demokratske vlasti, odlučio sam da, jednostavno, negde i nekako, na svoj način progovorim. Stekao sam poverenje, pre svega, u MUP, tamo gde sam bio zapošljen a kasnije i u ostale institucije. Došao sam do Tužilaštva za ratne zločine i rešio da to što sam znao, to gde sam bio prisutan, to što sam u nekim slučajevima video kao neposredni očevidac, sve ispričam. E sad, nakon davanja tih izjava u Tužilaštvu za ratne zločine u Beogradu, i nakon te moje izjave i drugih svedoka očevidaca, određeni policajci koji su osumnjičeni za te događaje su pohapšeni i onda je nastao jedan kontrast koji ja lično nisam očekivao, tako da umesto da dobijemo od tih institucija, pre svega od MUP-a gde sam bio zapošljen, pa onda od Tužilaštva i ostalih tih institucija vlasti, neko ohrabrenje i neku podršku - pa da i ostali pošteni policajci, za koje znam da su pošteni i da nisu okrvavili ruke, nešto progovore, da i oni nešto doprinesu u smislu rasvetljavanja nekih događaja, nekih konkretnih ratnih zbivanja, odnosno, tih ratnih zločina - mi doživljavamo nešto sasvim suprotno. Doživljavamo organizovano maltretiranje koje traje, evo, već tri godine i više. Pogotovo ja - živim u maloj sredini, u kojoj sam, normalno, oglašen za srpskog izdajnika. Tu počinje da se iz korena menja moj život i život moje porodice. Onda se ja obraćam svim institucijama, počev od moje - najpre mom starešini u MUP-u, pa ministru unutrašnjih poslova, direktoru policije, a onda Odboru za bezbednost, pa Tužilaštvu u pismenoj formi, u smislu da tražim zaštitu mog života i života moje porodice, s obzirom da mi je život bio non-stop ugrožen, i to baš ugrožen. Za to vreme, uhapšeni policajci su u pritvoru i nakon 90 dana istrage oni se puštaju na slobodu. Što je najopasnije, oni dolaze opet da rade kao policajci i to baš u mestu gde ja živim. I tu nastaje, po meni, jedan nerešiv slučaj, jer mi se svakodnevno preti i svakodnevno mi se bukvalno ugrožava život. Na svakom koraku ja sam onemogućen - nemam, znači, nikakvo razumevanje od bilo koje institucije vlasti. Jednostavno sam ograničen na mogućnost da svako ugrožavanje bezbednosti prijavim upravo tim policajcima koji su, čak, posle tog puštanja na slobodu napredovali u službi. Pojedini su dobili neke činove. Smatram da, ukoliko bi se, promenio nastup od strane državnih institucija u smislu podrške i ohrabrenja drugim policancima kao što sam ja, javilo bi se puno

policajaca koji bi isto tako svedočili, a koji nisu okrvavili svoje ruke, koji znaju dosta događaja, koji bi pomogli. Ali još uvek to nije rešeno i smatram da bi tu trebalo da se puno toga učini. Puno bi se policajaca javilo da svedoči, jer znam da postoje takve kolege. Znam, jer smo bili prisutni raznim događajima i time bi se, normalno, poboljšala kompletna situacija u smislu rasvetljavanja određenih događaja. Međutim, ja sam lično, sa svojom porodicom platio, da tako kažem, ceh zato što sam smatrao da je došlo demokratsko vreme u Srbiji, kada mogu jednostavno da ispričam... Nisam bio kriv što sam bio očevidac u tim događajima. Smatrao sam da jednostavno treba da pomognem, pre svega, sebi, pa onda svojoj lokalnoj zajednici i državi Srbiji, da se oslobodimo toga - da nisu svi policajci takvi, da je to bilo samo par pojedinaca u nekoj formaciji. Međutim, to je dobilo sasvim drugi epilog - da se društvo drugačije odnelo prema meni, da mi je dalo neku podršku, da je to dobilo drugi epilog, siguran sam da bi, evo, nakon par godina, sve bilo drugačije. Međutim, evo, i dan-danas sam jednostavno ograničen u tom malom mestu Vlasotincu, pored Leskovca, jug Srbije... Isti taj optuženi koji je na slobodi - po meni, ratni zločinac, jer sam video kako je ubijao... nisam ja kriv zato što sam video... eto, mogao je neko drugi da bude na mom mestu. Jednostavno se nešto desilo u Tužilaštvu za ratne zločine. Sve je to, pod znakom navoda, zataškano. Oni su pušteni na slobodu, da se navodno brane sa slobode. Ponašaju se bahato. Taj optuženi prolazi pored moje kuće u policijskoj uniformi. Ja sam se u međuvremenu razboleo. Imao sam svoju Golgotu, preživeo karcinom i tako dalje, da vas tim ne opterećujem. I jednostavno, živim u tom malom mestu da bih svaki peti dan, zajedno sa svojom porodicom, bio u obavezi da slušam njegove pretnje... Eto, obraćao sam se vrhu države. Kancelariji predsednika Tadića sam se obratio pismeno, da zaštiti mene i moj život - jednostavno tražim neki politički azil, ili ne znam već šta. Međutim, do dana današnjeg nema odgovora. Pisma se samo vrata lokalnoj policiji. Oni me pozovu i, kao, traže mi neke svedoke i kažu „proći će to na upozorenje“, i tu se sve završava. To je najuobičajeniji postupak, da ne ulazim u neke detalje... ali tu su prošle mnoge, mnoge godine, i bilo je mnogo različitih slučajeva. Sve to Tužilaštvo za ratne zločine ima na stolu - moju kompletnu izjavu. Oni su jednostavno od mene uzeli izjavu. Prvo od mene. Kad sam naveo sve te policajce, kada sam im objasnio da ljudi hoće, da žele da svedoče, ali da sve mora da se odvija na neki opušteniji, sigurniji način, da treba jednostavno da shvate da nisu svi u mojoj jedinici od 120 policajaca ratni zločinci, nego su to samo tri-četiri čoveka koji su hteli u to vreme da se pokažu da su oni nešto, da su oni moćni ljudi, da mogu da pucaju u starca od 80 godina, da mogu da šikaniraju one devojčice... eto, tako, da ne ulazim u detalje... da prete, seku delove tela da bi iznudili 50 eura od majke žrtve i tako dalje. I eto, oni su sad formirali javno mnjenje u mojoj sredini da su oni ratni heroji, a da smo mi - taj tamo neki Golubović i još neki - samo srpski izdajnici koji, eto, u to vreme nisu hteli da pucaju i eto, na tome se to završilo... Prosto mislim da smo, ukoliko bi se to ovako nastavilo, mi prvi i poslednji svedoci-očevici koje će uopšte Srbija da izbaciti na svetlo dana. To bi bilo to, da puno ne ulazim u detalje, da ne uzimam vremena. Eto, tako. Hvala.

Nataša Kandić: Hvala, Jovane. Pored mene je Slobodan Stojanović. On je do prošle godine bio komandir policijske stanice i kada je počeo da govori o ratnim zločinima - on je bio na Kosovu 1998. godine - to je činio javno. Smatrao je da time doprinosi uspostavljanju pravde. Danas je u penziji, ali i on je jedan od tih svedoka koji su mislili da će njihov primer da ohrabri mnoge druge, a danas je mišljenja da će posle njih teško još neko svedočiti. Pa, evo, da čujemo i njega, pa da onda imamo vremena i za raspravu.

Slobodan Stojanović: Ja se zovem Slobodan Stojanović. Inače, bio sam starešina, u prevodu, načelnik policijske stanice jednog grada i hteo sam da povučem što veći broj policajaca da kažu pravu istinu. U stvari - ne bih ponavljao ono što je Golub rekao - ja sam onda bio u velikoj zabludi. Kada smo sve te izjave dali u Tužilaštvu za ratne zločine, za nepunih 15 minuta je ceo Leskovac znao ko smo mi, zaštićeni svedoci, zato što su iz Tužilaštva tužiocima već javili dole u Leskovac kako

smo mi dali izjave i kako će biti hapšenja pojedinaca. Hapšenje je već bilo pripremljeno. A već su bile pripremljene i majice sa slikama onih koj e je trebalo uhapsiti i sa natpisima "Ratni heroji". Meni je to smešno i dan danas – ubice, a ratni heroji. Šta se dešava? Znači, od Tužilaštva nema ništa, to je jedna institucija koja ne treba da radi, po meni, to je smešna institucija, koja je na strani zlikovaca a ne na strani onih koji govore istinu. Onda je kod mene kući došla grupa iz Jedinice za zaštitu svedoka, i onda su me ubedili da ja moram da uđem u program zaštite. Načelnik policijske stanice ulazi u program zaštite - od policajaca da me štite policajci koji su iz Posebnih jedinica, koji su takođe bili ubice na Kosovu. To je ta jedinica, sastavljena od policajaca koji su radili u SAJ-u, u antiterorističkoj jedinici, znači, koji uopšte nisu čistih ruku... A ja uplašen... Nisam bio uplašen za sebe, nego imam malo dete koje je sad pošlo u prvi razred osnovne škole... Otišao sam u program zaštite, gde sam doživeo sva najgora šikaniranja. Pa to nema ni u jednom filmu, ni u horor-filmu... Od jedinice, od strane jedinice. Niko nije hteo da me primi - ni Tužilaštvo za ratne zločine, ni tužioci - da im iznesem problem, ne. I neko me je posle četiri meseca izbacio iz programa, samo da bi me šikanirali, da bi me zaplašili. Ja sam sada, 11. Septembra, zvanično otišao u penziju a 29. oktobra sam izbačen... da, izbačen iz programa zaštite bez ikakvog objašnjenja, je iz Tužilaštva za ratne zločine ni dan-danas nemaju objašnjenje zašto sam izbačen. Tu je predsednik Tadić, pa neka razmišlja kakve jedinice ima i kakvo mu je Tužilaštvo. To je Tužilaštvo koje preti poštenim ljudima da kažu normalnu istinu, a ja ću uvek da govorim istinu. Kad sam počeo da radim, a to je bilo u vreme Tita, osamdeset i neke godine, kad se nosila petokraka, kad smo bili ujedinjeni i kad je Hrvatska bila deo Jugoslavije, onda smo dali zakletvu da hapsimo lopove, kriminalce i ubice. I ja ostajem i dalje iza toga da takav ostanem kao policajac. Ne mogu da prećutim. Iako mi je Golub najbolji prijatelj, da sad ubije nekog, ja ću da ga prijavim. Tako sam odgajen. I hoću da vam kažem da su nam, što je rekao Golub, životi strahovito ugroženi. Stalno je tako, još otkad sam prvi put dao izjavu - to možda Nataša ne zna, kad su mi bacili bombu na lokal i kuću... Imam i zapisnik. Do dan-danas nisu otkriveni počinioci. Pa da ne pričam kako su mi odmah izbušili četiri gume kad sam otišao u Leskovac. Pa mi je Jedinica za zaštitu svedoka ukrala lap-top, koji do dan-danas nije nađen i pronađen. A u tom laptopu nije bilo ničeg, osim *Facebooka* i nekih gluposti, ako ih interesuje koliki imam kredit na poker, i to je to. To je toliko smešno... Znači, nema nikakvog svrhe u osnivanju te jedinice, bar kod nas u Srbiji, niti Tužilaštva za ratne zločine - za te dve institucije mogu da kažem. Da nam nije gospođe Nataše, mi bi gore prošli. Ali možda uopšte i prolazimo lako, zahvaljujući tome što se znamo. Ima tu nešto. Ona nam pomaže kad dođemo da zatražimo neku pomoć... Ne znamo kome da se obratimo. Kao što je Golub rekao, svima smo se obraćali. Niko nije hteo da pomogne... Čak ni kad smo otišli u penziju - ovo moram da vam kažem, čovek je operisan od raka debelog creva, nosi kesu. 15 godina radnog staža u policiji nam nisu uplatili. Pa to je smešno. Kao da smo radili kod nekog privatnika. To je krivično delo ko ne uplati porez i dohodak. Evo, i sudija zna šta je to. Samo policija ne uplaćuje porez i dohodak. Na 50.000 policajaca to je mnogo. Mislim, to je bruka šta oni rade. Ali smo uspeli nekako u životu i sad čekamo samo kad će taj slavni metak da dođe. Ja mislim da naše porodice neće da diraju. Mi smo im glavni. A porodice nisu svedoci. Eto, toliko ja imam da kažem.

Nataša Kandić: Bojan Zlatković je 4. jula 2011. godine došao u situaciju da je doneo odluku da napusti program zaštite. On je, znači, osim što je bio u Posebnim jedinicama policije, pre toga je bio u elitnoj jedinici MUP-a Srbije. To je Specijalna antiteroristička jedinica zvana SAJ. Evo, da i njega zamolimo da i on kaže šta ga je motivisalo da dođe u Tužilaštvo, da počne da govori o tome šta je video na Kosovu i u Bosni takođe i kako je, zapravo, tekao taj proces. Zapravo, stalno su ga odvrćali od svedočenja o ratnim zločinima.

Bojan Zlatković: Poštovane dame i gospodo, dobar dan. Ja sam Zlatković Bojan, kao što je rekla gospođa Nataša. Bivši sam pripadnik SAJ-a, Specijalne antiterorističke jedinice, a kasnije i Posebnih

jedinica policije. Bio sam učesnik u skoro svim ratovima na prostorima bivše SFRJ. Jednog momenta, bez ikakvih ličnih interesa, iz najčistijih ljudskih pobuda, hteo sam da svedočim, misleći da su, kao što je Golub rekao, neke promene došle u Srbiju. Da je vreme da se drugačije misli, da se zločinci stave na jednu stranu, a pošteni na drugu. Znači, da se odvoji kukolj od žita i da progovorimo o tome, računajući da ću imati bilo kakvu podršku od strukture vlasti. Međutim, očigledno sam se strašno prevario. Ne da nisam imao podršku, nego poslednjih godina ja i moja porodica preživljavamo golgotu i torture. Onog momenta kada sam dao izjavu 2006. godine u Tužilaštvu za ratne zločine, krenuo je takav pritisak na mene i na moju porodicu, da to nije bilo normalno. Kasnije, posle 2009. godine, takođe na prevaru Tužilaštva i Jedinice za zaštitu svedoka, uveden sam u taj jadni takozvani program zaštite svedoka. Međutim, to nije program zaštite, to je program zastrašivanja, teškog zastrašivanja. Dve godine ja i moja porodica trpimo torture od strane te jedinice, sa namerom da me se odvрати od daljeg svedočenja, od daljeg pojavljivanja pred Sudom za ratne zločine. Inače, očevidac sam mnogih zločina srpske policije. Oni koji su okrvavili ruke, oni su zločinci. To je bila manjina, nije bila većina, ali je etiketa svima zalepljena - srpska policija je činila zločine. I to je bila jedna od mojih pobuda - da se odvoje zločinci od poštenih policajaca. Međutim, kažem, od te podrške nije bilo ništa. I hajde što nije bilo podrške, nego je bio strahovit pritisak da odustanem. Jedinica je vršila torture nada mnom, da kažem ko će još da svedoči, da pričamo šta još znam, koliko znam o zločinima koje sam video. Te dve godine sve se svodilo na to. I večiti pritisak da odem u Tužilaštvo za ratne zločine kod jednog tužioca, da mu ne pominjem ime, da povučem izjave koje sam dao. Javno me i otvoreno na to teraju. Međutim, ja sam to trpeo zato što nisam imao drugog izbora. U međuvremenu sam dobio otkaz. Takođe zbog ratnih zločina, što sam govorio o tome. I trpeo sam te torture do 4. jula kad kad više nisam mogao da izdržim, i onda sam pokupio porodicu i otišao dole. Dole me čeka još veći pakao. Evo, od jula do sada ja ne znam gde se nalazim... Decu vodim u školu, ispraćamo ih i dočekujemo. Mi smo dole etiketirani kao izdajice i onda najobičnije stvari ne možemo da završimo. Ja sam, a takođe i moja porodica, sad bez ikakvih dokumenata jer mi ih je jedinica na silu oduzela. I posle pisanja i obraćanja predsedniku i ministrima i ne znam više kome, najvišim državnim strukturama, niko nije odgovorio. Više puta sam se obraćao da mi vrate dokumenta da mogu da živim kao normalan čovek. Međutim, niko nije odgovorio... Tako da naše maltretiranje, mene i mojih prijatelja i kolega, šalje jednu poruku ostalim policajcima da će proći isto ili još gore. Tako da sad posle ovog niko ne sme ni da mi se javi od bivših kolega, a kamoli da nešto da razgovaramo na tu temu. Jer svako ko razgovara bude etiketiran kao izdajnik države. Ja smatram da otkriti ubice nije izdajstvo - otkriti ljude koji su činili zločine, koji su ubijali decu metkom u čelo na moje oči, decu koja nisu imala više od 13 godina, ljude koji su silovali žene, ljude koji su ubijali civile po naređenju viših starešina, koji su napredovali meteorski, od komandira voda do načelnika policijske stanice za nepune dve godine. Takvog napredovanja nema nigde. To samo u Srbiji neko može tako da napreduje. Posle ovih hapšenja i posle pokretanja te istrage, ljudi su vraćeni na svoja radna mesta, i napredovali su. Oni, u stvari, imaju podršku državnih organa, a ne mi svedoci. Tako da nas oni šikaniraju i dalje, i šire te priče da smo mi izdajnici, da smo izdali državu, da, u stvari, oni nisu činili zločine, da su oni patriote, da su srpski heroji, da su se borili za državu, za Srbiju. U stvari, to su samo obične ubice i ljudi koji su činili zločine iz ličnih interesa ili iz nekih pobuda, ne znam ni ja kojih. Ja nisam neki govornik. Ne mogu za tako kratko vreme da kažem mnogo stvari. Ali, činjenica je da u Srbiji ne postoji, ponavljam, ne postoji podrška svedocima od bilo koje strukture vlasti. Štaviše, tu je pritisak, maltretiranje, šikaniranje svedoka koji progovore o zločinima koji su činjeni. Pošto sam od jutros tu, slušam neke predstavnike Tužilaštva za ratne zločine koji govore kako su svedoci dijamanti u suđenjima za ratne zločine. Ako smo mi dijamanti, neka im je na čast kako oni postupaju sa dijamantima. Hvala. Prijatno.

Nataša Kandić: Imamo još 16 minuta. Hoćete li da se koncentrišete na to kako zapravo možemo, i iz ugla ljudskih prava i iz ugla institucija, generalno poboljšati poziciju svedoka, tako da njihovo učešće bude praćeno zbilja odgovarajućom zaštitom i da svedočenje policajaca i vojnika dobije javno priznanje društva? Bez te jedne političke podrške, ja zbilja ne vidim da je moguće praviti ni strategije ni prioritete. Mora se stvoriti takva politička klima da ne čujemo za nekim ljudima "izdajice, izdajice, izdali su državu". Oni se, u stvari, uvek skrivaju iza države i plaše se da će ovakvi ljudi dovesti do onih koji su činili zločine. Svi oni čine jedan savez. Znači, molim vas, bez pojedinačnih pitanja svedocima, nego dajte da se skoncentrišemo, pomozite da dođemo do nekih predloga i zaključaka koji mogu da pomognu da se ovakav položaj svedoka-insajdera izmeni. Evo, vidim tužioca Vitorovića.

Miroljub Vitorović: Dobar dan svima. Ja sam iz ove „smešne institucije“, kao što su moji drugari rekli.... Ja dolazim ovde jer se poznajemo. Ja sam upoznao dvojicu od tri današnja govornika. S njima sam u vrlo dobrim odnosima, koliko se sećam. Nisam imao tu čast da me tako izgrde kao što su firmu u kojoj ja radim, a koju su nekako doveli u vezu kao da je brat i sestra sa Jedinicom za zaštitu. Mislim da u ovoj državi niko nije više pisao i niko se nije više žalio na Jedinicu za zaštitu od Tužilaštva za ratne zločine. Ja neću ulaziti sad u ovaj predmet. Pokušaću ovo što je Nataša rekla: da vidimo šta da uradimo da ljudi koji su smogli hrabrost, koji su život - hajde što su svoj, sa tim su se pomirili, ali su živote svojih porodica, svoje dece, žena, braće i sestara - stavili na kocku i dali nam ovako na tanjiru živote svojih najmilijih budu pravedno obeštećeni za to. Ali u ovom groznom vremenu... Ovo su teške stvari. Ovde ima ljudi van teritorije bivše Jugoslavije i ne znam da li nas oni baš razumeju. Slušao sam jutros gospodina engleskog sudiju koji radi u EULEX-u, koji je rekao da je vrlo jednostavno zaštititi svedoke tako što ćete im zamagliti izgled na ekranu, promeniti boju glasa. Ali u našem sistemu, a taj sistem je vrlo sličan i sa ostalim u regionu, vi nemate mogućnost da ime i prezime svedoka sačuvate od okrivljenih i njihovih branilaca. U našem Zakonu o krivičnom postupku to ide tako da ste ranije, 30 dana pre nego što optužnica stupi na pravnu snagu, morali da obelodanite identitet zaštićenog svedoka. Sad smo u tome "napredovali", i to smo strašnim koracima napredovali, tako da je sad taj rok smanjen na 15 dana. Tako da će oni 15 dana duže da žive, otprilike. Kad smo tražili da se u ZKP-u usvoji ono što je Sud u Strazburu prihvatio - u ovim vremenima narastanja brutalnosti u kriminalu vezanom za ratne zločine, zatražili smo da se identitet zaštićenih svedoka sakrije od okrivljenih i njihovih branilaca i da je dovoljno da samo Veće zna identitet tih ljudi - to je odbijeno. Sad se vraćam na početak ove priče. Ja se sećam filma "Diplomac" - ako se sećate, film je sa kraja šezdesetih godina - u kome Dustin Hofman završava fakultet, pa se obraća nekom starijem rođaku i taj rođak mu kaže: "Budućnost je plastika." 1968. godine je možda plastika bila budućnost. Kasnije se ispostavilo da je ta plastična materija otrov s kojim sada ne znamo kako ćemo da izađemo na kraj. U današnje vreme, možda je neki tata nekome ko je završio fakultet rekao da su budućnost mediji. A čini mi se da će doći vremena kada će tate i rođaci svojoj deci govoriti da su budućnost projekti. Mi smo svi deo nekog projekta u vreme kad ljudi svoje živote ostavljaju ovako, na tacnama. Deo tog projekta je i ta priča o zaštiti svedoka koja u Srbiji ne radi dobro. Čuli smo čiji je rođak šef jedinice za zaštitu svedoka, pa nije zgodna politička situacija da se to promeni. Kao da je nekad u Srbiji i na ovim prostorima nešto bilo zgodno da se promeni. Nikad ništa nije bilo zgodno da se promeni, pa se nikad ništa nije ni menjalo, osim nagore. Ali, sad se vraćam na suštinsku stvar, ne možete sačuvati svedoka u ovoj zemlji. A da li su naši prijatelji u inostranstvu raspoloženi da prime nekoga ko je na bilo koji način vezan za ratne zločine? Lakše ćete kriminalca koji je učestvovao u organizovanom kriminalu negde skloniti, nego što ćete nekoga ko je učestvovao u ratnom zločinu. I tu je ključ. Ne mislim da mi sada operemo ruke od te Jedinice za zaštitu - svi zajedno smo ove ljude doveli dotle. Ali s njima nema ko da radi ako ih lično za ruku ne uhvatite i ne odvedete kod psihologa, psihijatra, pedijatra. Ako mu se bilo šta u stanu pokvari, od vodokotlića do nečeg ozbiljnijeg, pa sve do zdravstvenog problema -

nema ko drugi to da uradi. Jedinica za zaštitu nema te ljude i nema taj kadar koji bi na taj način prišao svedocima, čak i da su neutralni. Ovo je potpuno tačno. Jedino što je razlika u tome - ja radim Kosovo, pa zato znam o tome - kada su u pitanju albanski svedoci koji govore o zločinima Albanaca nad Srbima, onda su oni lažovi. Kada su u pitanju srpski svedoci koji govore o zločinima Srba nad Albancima, onda su oni izdajnici. Šef Jedinice je iz Kuršumlije, pa zato taj termin "izdajnici" i "lažovi". Nema drugo. Nema tu da je neki normalan. E sad, da li mislite stvarno da je neko u Tužilaštvu dotle došao da nekoga ubeđuje da ne svedoči? Ko je to rekao?

Bojan Zlatković: Ja sam rekao.

Miroljub Vitorović: Ja ću vam dati argument. Tu je nekoliko stvari. Jedna je ta hrabrost ljudi koji su se opredelili da nam kažu šta im se dogodilo. Druga je stvar, da li je ta izjava u krivično-pravnom smislu dovoljna za osuđujuću presudu. Neću govoriti o konkretnom predmetu, jer to nije moj predmet, ali slučajno sam bio prisutan u nekoliko razgovora i znam otprilike o čemu se radi. Da li je bolje da nam sutra osumnjičeni maše oslobađajućom presudom i da mu ne možete više nikada ništa uraditi, ili je bolje sačekati dokaze koji će biti takve jačine da vode samo do osuđujuće presude?

Dženana Karup-Druško: ...da bi on preživio ovo sve što smo čuli...

Miroljub Vitorović: Zna li vi išta o tom predmetu?

Dženana Karup-Druško: Ali ja vas molim da nam vi kažete nešto o njemu, a vi ne odgovarate.

Miroljub Vitorović: Pitajte me konkretno, ja ću vam konkretno reći.

Nataša Kandić: Molim vas, imamo još samo sedam minuta. Molim vas, ništa bez mikrofona i molim vas da se javite za reč. Nikome neću dozvoliti da govori ovako iz publike.

Miroljub Vitorović: Ja uopšte ne branim Tužilaštvo. Ja živim i radim u sistemu koji ima manjkavosti i isto se toliko sekiram, naravno. Moja porodica nije tako ugrožena kao njihove, ali se isto tako sekiram zato što taj sistem nije savršen. Ali vam pričam o redosledu stvari, o hrabrosti da se neko javi, o značaju tog iskaza za osuđujuću presudu i o tome kako te ljude sačuvati. To su tri stvari bez kojih ne možete ići napred. Od ove tri stvari, čini mi se da je samo ova hrabrost ostala. Ostale dve ne rade. I ovaj skup služi tome da mi to popravimo, a ne da se vi na njemu izreklamirate ili da se ja vama zamerim. Ukratko, moj predlog je: Jedinica za zaštitu svedoka ne radi dobro. Da li zato što je u okviru Ministarstva policije, ili treba da bude u okviru Ministarstva pravde, ali je uvek ta stvar vezana za neki lični angažman. Jer ako se vi ne potrudite - a to ne mora nigde da piše. I to nigde ne piše. To polazi verovatno, ne samo odavde [pokazuje na glavu], nego to mora odavde da pođe [pokazuje na srce] da bi vi nekoga razumeli, da bi se prema njemu ponašali kao prema nekom svom, kao prema svom detetu, svojoj porodici. Ono što ne bi želeli svojoj porodici da uradite, to ne treba ni onom drugom čoveku da uradite. To je jedini način... Ja to upravo znam iz nekih drugih predmeta u kojima sam učestvovao, i tako se i ponašam. Jedini način da održite svedoka koji se usudio da vam ispriča šta se dogodilo, je da budete s njim dvadeset i četiri sata, da mu budete prijatelj u ovim trenucima, jer ste vi njemu jedini prijatelj. Možda će doći vremena - i smisao ovog sastanka je da dođu neka druga vremena - kad će ovi ljudi biti označeni onako kako zaslužuju, kao neko ko je stao u zaštitu interesa svoje države i založio život svoje porodice i svoj, da bi nama svima bilo bolje.

Nataša Kandić: Molim vas, samo trenutak. Ovo je vrlo pesimistički što je rekao tužilac Vitorović - da mi sigurnost insajdera možemo da obezbedimo samo ako sa njima provodimo 24 sata dnevno. Ja mislim da je to vrlo pesimistička vizija. Ali sam ja sasvim sigurna da postoje konkretni načini kako doći do toga da klima u društvu bude takva da se svedočenje, pre svega pripadnika policije i vojske, sagledava u kontekstu vladavine prava i u kontekstu potrebe da se konačno primenjuje zakon, a to je da svako ko ima saznanja o tome da je počinjeno krivično delo, isto treba da prijavi, što posebno važi za one koji su u određenim periodima bili na teritorijama gde se vodio oružani sukob. Da li je sve tako crno i tamno, ili ima šanse da se utiče na institucije? Ako sve svalimo na jedinice za zaštitu svedoka, onda je to opet jedan izgovor. Jedinice za zaštitu svedoka nisu te koje kreiraju program zaštite, niti su one te koje se bave procesuiranjem ratnih zločina. Ali je problem u tome, očito, da se u tim službama još uvek nalaze oni koji su se nalazili u jedinicama čiji su pripadnici počinili ratne zločine. Molim vas, samo konkretne predloge, primedbe. Mario.

Mario Mažić: Mario Mažić, iz Inicijative mladih za ljudska prava iz Hrvatske. Ja sam htio povući samo nekakvu paralelu. U Hrvatskoj postoje uredi za zaštitu žrtava i svjedoka pri sudovima. Ali oni u ovakvim slučajevima zapravo dolaze prekasno. Mi smo imali situaciju u Hrvatskoj - konkretno je moja organizacija prikupljala izjave i tako dalje i to dostavljala Državnom odvjetništvu. I u jednom trenutku se dogodi da mi dostavimo izjavu jedne gospođe i tražimo, naravno, zaštitu identiteta i tako dalje. Osoba koju ona optužuje dođe u Državno odvjetništvo, vidi to ime, ode navečer u Dnevnik HTV-a, na Dnevniku HTV-a pročita ime i prezime te osobe. A Državno odvjetništvo je trebalo provesti istragu kako bi se došlo do suđenja u nekom trenutku. Njoj, zapravo, zaštita više ništa ne znači. Njeno ime se zna. Ona se povezuje uz navode... Mi smo, zapravo, onda sa Državnim odvjetništvom razgovarali i dalje, u smislu budućeg dostavljanja izjava, postoji li mogućnost da se te izjave, zapravo, dostavljaju anonimno, odnosno da se optuženiku one ne pokazuju u cijelosti, nego da se, recimo, pokažu navodi ili nešto a ne ime i prezime, odnosno, pun identitet svjedoka. I to se pokazalo kao nemoguće - u trenutku kad to dođe do suđenja je to u redu. Tako da bi moj prijedlog bio da se Tužilaštvo ili Državno odvjetništvo, kako da kažem, ne treba ograđivati od toga. Ono je sastavni dio, odnosno, trebalo bi biti sastavni dio zaštite svjedoka, jer ako to prepustimo sudovima, Ministarstvu pravde, policije i tako dalje, naprosto je prekasno. Onda smo već ušli u proces preduboko i taj identitet je mogao izaći van. A u trenutku kada je taj identitet izašao van, naročito u slučajevima kada se radi o insajderima ili kada se radi o malim zajednicama, onda nam zaštita svjedoka zapravo više ništa ne znači. Tu treba konkretno napraviti jasnije napore - i zakonodavne i u praksi - između Tužilaštva, policije i Ministarstva pravosuđa, da se oni zaštite od početka procesa a ne samo u nekom trenutku. I onda će to jedino biti efikasno. Jer kad ovako ulazimo u suđenja, znajući identitet i navode i kad to možemo povezati, ta zaštita, zapravo, više ništa ni ne znači.

Nataša Kandić: Samo, molim vas, kratko, da bi i Nikola Bešenski, sudija, stigao da govori.

Lakić Đorović: Meni se čini, imajući u vidu, prije svega, odredbe zakona o zaštiti svedoka, da se neko skriva iza Jedinice za zaštitu. Daleko od toga da bih i pomislio da takve treba štiti. Bojim se da njima zaštite nema. Njih treba pod hitno udaljiti. To kako gospodin Vukčević i njegov zamenik Vitorović i ostali iz Tužilaštva žele da se, u ovom krajnje ozbiljnom trenutku za trojicu zaštićenih svedoka, čije su porodice ugrožene, ako su se oni već svesno žrtvovali, sakriju... Da pokušam kratko. Odluku o uvođenju programa zaštite kao i odluku o isključenju ili prestanku donosi tužilac, u ovom slučaju, tužilac za ratne zločine, dok ne donesu rešenje o sprovođenju istrage. Od toga momenta preuzima istražni sudija, a potom, ako započne pretres u postupku, predsednik Veća. Ovde kod ovih svedoka problem je navodno Jedinica za zaštitu svedoka. U postupku pri suđenju za Suvu Reku/Suharekë, 109 svedoka je uporno pokušavalo da na samom početku kaže da je u Suvoj

Reci/Suharekë bilo ubijanja i pre 26. Predsednica Veća je svakome od njih začepila usta jednom floskulom, 109 puta ponovljenom a u smislu – to nije predmet optužbe, jer ubijanja 20-25. i kasnije do 28. nisu obuhvaćena optužnicom. To je klima u kojoj zaštićeni svedoci, ako su iole razumni, dobro treba da razmisle šta im je činiti jer oni ne mogu zaštititi svoje porodice. Možda treba razmišljati da se za nekakav određeni period nađe način da uz pomoć demokratskih država, ili uz pomoć medija, ljudi koji se ne mire s pričom da je jedan čovek nesmenjiv jer je njegov bliski rođak ministar unutrašnjih poslova. Ni u jednoj državi se tako ne sme razmišljati, pa ni u Srbiji. Problem je što treba insistirati na doslednoj primeni zakona - treba znati ko je to ove ljude uveo u program i ko ih je to mimo zakona izbacio. Čini se da su to uradili neki po zakonu neovlašćeni. Eto, to je, čini mi se, suština problema, to je alibi za odgovorne i način da izbegnu odgovornost. Treba mediji da ih razobličie, da se pokrenu, da postave pitanja ko je u njihovom slučaju odredio uvođenje u program a ko ih je to bez obrazloženja, bez dokumenta, jednostavno ščepao za vrat nakon dugog vremena ponižavanja i zastrašivanja i vratio nazad...

Nataša Kandić: Moram da vas prekinem. Sudija Bešenski i molim vas, nema više vremena za pitanja.

Nikola Bešenski: Ako sam dobro razumjeo kolegu Vitorovića, iskreno sam začuđen zakonodavnim rješenjem. Ukoliko prije optužnice, da li je to bilo 30 ili sadašnjih 15 dana, optuženiku, okrivljeniku i njegovom branitelju dajete identitet svjedoka, ja mislim da je tog teško zaštititi, jer to je, po meni, ključ problema. Mi nismo Sjedinjene Američke Države da ih možemo premjestiti u neku drugu državu, i promjeniti njihov identitet. Mislim da bi prvotno trebalo izmjeniti zakonodavni okvir. U Hrvatskoj nije takav zakon da moramo dati identitet svjedoka optuženom i njegovom branitelju.

Jasmina Dolmagić: Smijem li se ja nadovezati, gospođo Kandić?

Nataša Kandić: Izvolite, molim vas i ovo je poslednji govornik.

Jasmina Dolmagić: Samo ću se nadovezati na kolegu Bešenskog. Također sam šokirana ovim zakonodavnim rješenjem u Republici Srbiji. Moram priznat da je većina zakonodavnih rješenja u Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji ista ili slična. Ovo je nešto što je vrlo različito. Kod nas su institut zaštićenog svjedoka dvije kategorije: zaštićeni svedok... ja to govorim kao neko moguće rješenje problema...

Nataša Kandić: Da, da.

Jasmina Dolmagić: ...jer ste rekli da kažemo konkretno. Institut zaštićenog svjedoka po Zakonu o kaznenom postupku, to je zaštićeni svjedok, dakle, tu ne govorimo o programu zaštite svjedoka koji svjedoči zaštićenog identiteta, pod drugačijim imenom i uz video ili audio zaštitu, iz druge prostorije. Dakle, to je jedna kategorija. Podaci o njegovom identitetu nisu u spisu predmeta. Čuvaju se u sefu suda i poznati su Vijeću. Obrani, okrivljenicima, optuženicima ne daju se na uvid nikada – do kraja postupka, niti nakon toga. To je zakonodavno rješenje. Druga stvar je program zaštite svjedoka po Zakonu o zaštiti svjedoka koji isto tako provodi Jedinica za zaštitu u okviru Ministarstva unutaršnjih poslova, gdje se primjenjuju određene mjere zaštite. Dakle, prvo je jedna kategorija a ovo drugo je druga kategorija. Uz ovo, znači, idu i mjere zaštite ukoliko je to potrebno. Za sada je praksa u Hrvatskoj da većina svjedoka ima samo ovu zaštitu po Zakonu o krivičnom postupku, jer ova zaštita po Zakonu o zaštiti svjedoka iziskuje nekad i neke veće promjene života, na što većina njih nije spremna. Ali otkrivanja identiteta nema. Nema. Takvo je zakonodavno rješenje.

Nataša Kandić: Ja se bojim da je došlo do nekog nesporazuma. I u praksi našeg zakonodavstva, identitet zaštićenog svedoka se ne nalazi u sudskim spisima. To je izdvojeno. Ne znam da li je tužilac Vitorović tu. Molim vas da razjasnimo. A drugo je što identitet zaštićenog svedoka odbrana po pravilu sazna.

Miroljub Vitorović: Ne donosi Tužilaštvo za ratne zločine odluku o ubacivanju svedoka u program zaštite. To radi Komisija za zaštitu. Drugo, identitet se saopštava - pozovu se advokati i okrivljeni i sudija saopštava identitet zaštićenog svedoka 30 dana pre početka glavnog pretresa. I onda vam... Kakva vam je to zaštita što će on da govori iz kućice, što će da se zove P-1 umesto Miša ako svi koji su tu znaju kako se on zove? To ne znaju samo oni kojih tu nema. Ta suđenja inače uglavnom niko ne prati... I šta se onda dešava? Jedine žrtve su porodice tih ljudi. E, u tom sistemu nama treba pomoć. Ne treba nam fizička zaštita 24 sata, da svedok poludi od nje. Onaj koji je dobio 20 godina zatvora za ratni zločin, ima nadu da će iz tog zatvora izaći. Druži se s nekim ljudima. Taj život ima nekog smisla. A zaštićene svedoke drže kao u kavezima, da budu potpuno sami sa sobom i bez ikakve nade da će nešto dobro da im se desi. Niti ih vode na neko školovanje, niti ih uče jezicima, niti ih relociraju u neke druge zemlje. Otkada je, pre dve i po - tri godine, ovaj čovek došao na čelo Jedinice za zaštitu, niko nije relociran iz Srbije, niti, moram i to da kažem... Toliki projekti, ali niko se nije iz Evropske Unije, Amerike ili Kanade potrudio da pita: "Ljudi, je li vam treba pomoć?" Tražili smo pomoć da sklonimo te ljude. I mnogo bi bilo lakše da sad pričamo sa ovom trojicom ljudi preko video-linka, da su negde tamo, nego da su ovde i da su njihova deca na školovanju tamo, a ne ovde. A obrnuto je. Sada su deca ubica na školovanju u inostranstvu, a mi ovde živimo kao poslednji slepci.

Nataša Kandić: Vreme je isteklo. Nažalost, četiri i deset je. Ja moram da završim. Ali možemo i da razjasnimo nešto što je ostalo. Nažalost, ovu sesiju završavamo, evo sa predlogom za izmene Zakona o zaštiti svedoka ali i sa dosta pesimističkih vizija o tome da li je ovde na ovim prostorima posle ratova, moguća zaštita svedoka. Da li neko može da bude relociran na isti način, da bude siguran kao što je to u Americi? Da li je ovde teško ili lako saznati identitet zaštićenih svedoka? Očito je da je odgovor u menjanju političke klime i odnosa političkih elita prema ratnim zločinima i prema onima koji, zapravo, hoće da se svi ratni zločini posmatraju u odnosu na onoga ko ih je počinio. Ta promena treba da bude jedan od načina reforme institucija. Mi sada prepuštamo ovo mesto sesiji o rezidualnim mehanizmima.

Rezidualni mehanizmi MKSJ

Moderator: Nerma Jelačić

Nerma Jelačić: Da nastavimo odmah, pošto nemamo mnogo vremena. Ja bih volila privesti ovu sesiju kraju što je brže moguće, u skladu sa programom. Vrlo je teško nastaviti nakon ovoga što smo čuli o zaštiti svjedoka i problemima sa kojima se oni suočavaju. Znači, sledeća sesija će se baviti pitanjem rezidualnog mehanizma, tijela koje će se baviti nedovršenim poslovima Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, nakon što se njegov mandat završi. Sa nama je Martin Petrov koji je šef ureda sekretara Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, koji je inače zadužen za implementaciju Rezolucije Savjeta bezbjednost Ujedinjenih nacija, Rezolucije 196 iz decembra prošle godine, kojom je Savjet bezbjednosti osnovao ovo tijelo, to jest, zatražio od Tribunala da nađe model prema kojem će se ono osnovati. Bez daljnjeg, ja ću dati Martinu riječ i onda možemo preći na pitanja i diskusiju.

Martin Petrov: Hvala, Nerma. Dame i gospodo, drage kolege, veliko mi je zadovoljstvo da se pojavim danas pred vama i da vam se obratim po pitanju Rezidualnih mehanizama. Takođe bih želeo da se zahvalim organizatorima na tome što su me pozvali i dali mi šansu da govorim o ovoj temi. Takođe, nadam se da ću biti u prilici da vam odgovorim na neka od vaših pitanja. Pre nego što počnem da govorim o temi, moram da kažem da sam, dok sam jutros razmišljao o ovome, mislio da će sve ovo biti u neku ruku teško i suvoparno, uzimajući u obzir temu o kojoj govorimo. Ipak, posle rasprave koju smo upravo imali na tribini, imam osećaj da će vam ova tema zapravo biti jednostavna i osvežavajuća i nadam se da ću vam na određeni način ponuditi poruku nade, zato što je ovo o čemu ću govoriti zaista u velikoj meri nastavak rada MKSJ a naročito u pogledu pomaganja lokalnim sudovima u budućem procesiranju slučajeva ratnih zločina. Dakle, šta su to Rezidualni mehanizmi? Koja je njihova svrha? Na koji način će oni da funkcionišu i šta oni znače za vas i vaše institucije, koje u većini slučajeva, naravno, imaju odgovornost za nastavak procesiranja i suđenja ratnih zločina? Postoje određene stavke za koje se nadam da ću moći da ih obradim danas, i zaista se iskreno nadam da ću uspeti da vam dam neke korisne informacije, ali ipak bi trebalo da znate da je puno stvari ostalo nejasno i da je upravo zbog toga ovo samo početak dijaloga. Nadam se da ćemo u narednim mesecima i godinama nastaviti ovaj dijalog. Naravno, Rezidualni mehanizam sarađuje sa svojim srodnim tribunalima – na primer, Međunarodnim krivičnim tribunalom za Ruandu – već nekoliko godina na određivanju onoga što je potrebno kako bi se obezbedio nastavak rada drugog tela, Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, posle njegovog zatvaranja. Posle nekoliko godina pregovora, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je konačno usvojio Rezoluciju 1966, 22. decembra prošle godine, koja osniva takozvani međunarodni Rezidualni mehanizam za krivične tribunale. Dakle, Rezidualni mehanizam je jedna institucija, tako da postoji samo jedan mehanizam sa dve grane: jedan u Aruši koji počinje sa radom 1. jula 2012. godine i drugi u Hagu, koji počinje sa radom 1. jula 2013. godine. Sedište haške grane mehanizma još uvek nije potvrđeno, zbog toga što o njemu mora da se izjasni Vlada Holandije, ali sve su veće šanse da će ova grana ostati u Hagu.

Pre nego što se pozabavimo pitanjem šta je to Rezidualni mehanizam, bilo bi važno naglasiti šta on nije. I želeo bih da ovo naglasim: rezidualni mehanizam nije Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, sa drugim imenom. Niti je to mini-tribunal. Mehanizam nije istražno telo koje će nastaviti sa istragama kršenja međunarodnog prava i podizati optužnice. On je potpuno drugačiji od svih institucija koje smo do sada videli. Nudi nešto drugačije, nešto novo, što će biti uzbudljiv izazov koji bi trebalo primeniti. Mehanizam, iskreno, uveliko zavisi od nas, koliko ćemo učestvovati u njegovom radu i šta će se tamo zapravo raditi. Naravno, kako bismo počeli da razumemo Rezidualni mehanizam i šta je to zapravo, moramo da krenemo od najboljeg mesta koje to objašnjava, a to je rezolucija Saveta bezbednosti, koja je izglasala Mehanizam i njegov Statut. Prema Savetu bezbednosti, Rezidualni mehanizam jeste *ad hoc* mehanizam koji je tu da sprovede nekoliko osnovnih funkcija MKSJ, uključujući tu i suđenja za begunce. Mehanizam će nastaviti da sprovodi nadležnost MKSJ, uključujući tu i prava i obaveze i ostale suštinske funkcije Tribunala. Međutim, to će biti manja, privremena i efikasna institucija čije će se funkcije vremenom smanjivati. Imaće mali broj zaposlenih, što će korespondirati sa njegovim funkcijama. Savet bezbednosti je takođe odredio da će Mehanizam, po osnivanju, raditi dok Savet bezbednosti ne odluči suprotno. Takođe, Savet bezbednosti će revidirati rad Mehanizma na svake dve godine. Dakle, ove dve rečenice iz Rezolucije 1966 ocrtavaju konture Mehanizma. On ima mandat da sprovodi isključivo osnovne funkcije MKSJ, ali ne i sve funkcije Tribunala. Ove suštinske funkcije, na koje ću se vratiti za par minuta, zovu se Rezidualne funkcije i otud ime Rezidualni mehanizam. Dalje, ove suštinske funkcije neće trajati zauvek. Zapravo, Mehanizam će biti privremeno telo i, kao i Tribunal u Hagu, biće *ad hoc* institucija. Treća karakteristika Mehanizma je ta što će on započeti sa određenim operacijama pre nego što se MKSJ ugasi. Tako da će se rad Mehanizma i

MKSJ podudarati. I postojaće vremensko preklapanje između ove dve organizacije, ali ne i pravno preklapanje. U svakom datom trenutku, institucija će imati nadležnost nad određenim predmetima. I konačno, Savet bezbednosti je odlučio da će sve države preduzeti sve neophodne mere pod njihovim domaćim pravnim sistemom kako bi implementirale delove Statuta Mehanizma. Države će biti u obavezi i da saraduju sa Mehanizmom. Koje su, dakle, te suštinske funkcije za koje će Mehanizam biti odgovoran? One su definisane u Statutu Mehanizma i postoji deset takvih funkcija. One su naravno, prethodno bile prepoznate od strane MKSJ i MKSR i o njima se detaljno diskutovalo u okviru radnih grupa Saveta bezbednosti o ova dva tribunala u Kancelariji za pravne poslove u Njujorku. Takođe je važno i to kada će se ove funkcije preneti sa Tribunala na Rezidualne mehanizme.

Prva takva funkcija jesu suđenja beguncima koje je optužio MKSJ. Posle hapšenja Gorana Hadžića, više nema begunaca od MKSJ, tako da je ovo pitanje skinuto sa dnevnog reda Tribunala u Hagu, mada moram da naglasim da su neki optuženi i dalje u bekstvu od MKSR, tako da će, u teoriji, ako i kada budu uhapšeni, njima suditi Rezidualni mehanizam.

Druga funkcija jeste rešavanje žalbi protiv presuda MKSJ. Ova funkcija se tiče žalbi koje su podneli tužilac ili okrivljeni protiv presude Tribunala. Mehanizam će imati jurisdikciju nad ovim žalbama, u slučaju kada je žalba podneta nakon 1. jula 2013. godine, odnosno, nakon datuma kada haška grana Mehanizma počne sa radom. U ovom trenutku, uzimajući u obzir projekcije suđenja i žalbenih procesa, verovatno je da će se žalbe u slučajevima Karadžić, Mladić i Hadžić rešavati pred Rezidualnim mehanizmom.

Treća funkcija jeste novo suđenje osobama optuženim pred MKSJ. Ovo se odnosi na slučajeve kada se okrivljenima nalaže novo suđenje, što nalaže Apelaciono veće MKSJ ili Apelaciono veće Rezidualnog mehanizma, koja će imati nadležnost nad ovim suđenjima posle 1. jula 2013. godine.

Četvrta funkcija jesu suđenja zbog ometanja rada suda i slučajevi lažnog svedočenja. Ovde se radi o suđenju i žalbama osoba koje su osuđene za davanje lažnog svedočenja ili ometanja procesa pred MKSJ ili pred Mehanizmom, koji naravno, preuzima nadležnost nad ovim slučajevima posle 1. jula 2013. godine.

Peta funkcija jeste revidiranje suđenja. Ova funkcija se očigledno bavi revizijom procesa pred konačnom presudom koju izdaje MKSJ ili mehanizam, i kao i prethodne funkcije stupa na snagu 1. jula 2013. godine.

Šesta funkcija jeste predlaganje prenosa slučajeva na nacionalne sudove. Mehanizam mora da preduzme sve napore kako bi prebacio bilo koji slučaj koji se tiče osoba koje nisu među visoko rangiranim liderima osumnjičenim za ratne zločine, a koji su pod nadležnošću ovog suda. Postoji interesantna tačka u ovom slučaju na koju bih želeo da vam skrenem pažnju. Rezolucija 1966 poziva i MKSJ i Mehanizam da aktivno učestvuju u prenosu takvih slučajeva nacionalnim sudovima. Naravno, svi slučajevi koji su započeli pred MKSJ će i ostati tamo. Trenutno se ne uzima u obzir da se bilo koji od tih slučajeva prenese na nacionalne lokalne sudove. Ipak, Statut Rezidualnog mehanizma, za razliku od MKSJ, podrazumeva slučajeve remećenja sudskog procesa. Tako da, u teoriji, mehanizam može da prenese slučaj remećenja sudskog procesa ili lažnog svedočenja nacionalnom sudu, što je očigledno nešto što se do sada nije dešavalo. Ovo samo po sebi može da stvori brojne pravne probleme, ali je svakako interesantna opcija.

Sedma takva funkcija tiče se zaštite svedoka. Ova funkcija se bavi zaštitom svedoka kako u slučajevima pred Mehanizmom, tako i u slučajevima već završenih suđenja pred MKSJ. Od 1. jula 2013. godine, Mehanizam će imati nadležnost i odgovornost da štiti svedoke i žrtve u svim završenim slučajevima - naravno tu se podrazumevaju i slučajevi pred MKSJ. Ova funkcija će onda ne samo podrazumevati održavanje već utvrđenih mera zaštite, već će morati i da odgovara na zahteve za verifikaciju ili ponovno uspostavljanje zaštitnih mera. MKSJ će, međutim, zadržati nadležnost nad zaštitom svedoka u slučajevima koji se i dalje sude pred tim Tribunalom, sve do završetka tih predmeta.

Osma funkcija je nadgledanje primene kazni. Ova funkcija se bavi određivanjem zemalja u kojima će osuđenici služiti svoje kazne. Kao što već verovatno znate, kazne koje izriče MKSJ se ne služe u Holandiji. Kaznena jedinica Ujedinjenih nacija (u Hagu) je samo pritvor. U ovom trenutku, Tribunal ima sporazume sa sedamnaest država i u njima osuđenici izdržavaju svoje kazne koje im je izrekao Tribunal. Mehanizam će da preuzme tu odgovornost od 1. jula 2013. godine i biće odgovoran ne samo za određivanje država u kojima će osuđeni služiti svoju kaznu, već će morati da preuzme ulogu za primenu čitavog sistema služenja kazni.

Deveta funkcija jeste pružanje pomoći nacionalnim sudovima. Verujem da je ova funkcija vama najznačajnija. Ova funkcija se tiče pružanja pomoći nacionalnim sudovima, procesiranju sličnih ili srodnih predmeta, uključujući tu i prenos dosijea, odgovore na zahteve za prenos dokaza, kao i zahteve za ispitivanje osoba, što može da znači i otvaranje zaštićenih i poverljivih dokumenata/mera. Broj ovakvih zahteva koje Tribunal dobija od nacionalnih sudova se po mom mišljenju dramatično povećao u poslednjih nekoliko godina. Ukoliko se ovaj trend nastavi, Mehanizam će po svojoj prilici biti pretrpan ovom vrstom zahteva.

I deseta, poslednja, funkcija jeste upravljanje arhivom Tribunalala. Ova funkcija se suštinski odnosi na očuvanje i upravljanje, kao i na administraciju arhiva i podataka Tribunalala. Ova funkcija će takođe imati i druga svojstva, kao što je koordinacija pristupa arhivima nacionalnih sudova kao i informativnim centrima koje je Savet Bezbednosti naložio da se osnuju pri Tribunalima. I to je poslednja funkcija.

Šta dakle ovo znači u praksi? Prvih šest rezidualnih funkcija koje sam pomenuo su svakodnevni poslovi, rekao bih, bilo kog krivičnog suda, suđenje i žalbeni postupak. Ove funkcije je MKSJ sprovodio godinama i iz mog izlaganja ste primetili da je nadležnost Mehanizma prilično ograničena u ovom slučaju, naročito zbog toga, naravno, što su svi begunci uhapšeni i što će se njihova suđenja odvijati pred Tribunalom u Hagu. Prvi član Statuta Mehanizma kaže da Mehanizam neće imati nadležnost da podiže nove optužnice. Što znači da samo slučajevi nepoštovanja suda mogu da se pokrenu pred Mehanizmom i da Rezidualni mehanizam neće podizati nove optužnice za ratne zločine. Naravno, ovo je trenutno stanje. Savet bezbednosti bi u teoriji mogao da donese drugačiju odluku u budućnosti, ali trenutno ovo je ono što Statut predviđa. Preostale rezidualne funkcije će u praksi biti ključne aktivnosti mehanizma i smatram da će biti od suštinske važnosti za vaš dalji rad. Ovo su funkcije koje će Mehanizam trajno izvršavati u godinama pred nama, čak i pošto reši sve žalbe. Ove četiri funkcije - zaštita svedoka, nadzor sprovođenja kazni, zahtevi za pomoć i rukovođenje arhivima - ostaće pod nadležnošću Mehanizma dokle god on bude postojao. Posle 1. jula 2013, dakle, mehanizam će biti vaša tačka kontakta za sledeća pitanja: zaštićeni svedoci, sprovođenje kazni, zahtevi za asistenciju i pristup arhivima. Takođe, zahtevi za asistenciju će ići preko Registra mehanizma ili preko Tužilaštva mehanizma. Naravno, MKSJ i Mehanizam će blisko saradivati kako bi osigurali jednostavan prenos ovih procesa, kako ne bi bilo pukotina u ovom procesu i kako biste dobili najbolju moguću asistenciju od Mehanizma. Za nas, ova tranzicija

je takođe i mogućnost da se stvore temelji za buduću saradnju, efikasnu i korisnu, između vaših institucija i Mehanizma. Savet bezbednosti se naročito bavio strategijom kraja rada MKSJ, a Ujedinjene nacije su posvećene zaustavljanju principa nekažnjivosti. Sve je ovo uzeto u obzir kada se postavljao kontekst za stvaranje Rezidualnog mehanizma. Ovo je trebalo da naglasi misiju Mehanizma koja će u velikoj meri podržavati vaš rad – rad nacionalnih sudova i nastavak procesiranja i suđenja osumnjičenih za ratne zločine. Mehanizam je deo završne strategije MKSJ. Ne samo što je deo nasleđstva Tribunala, nego on mora da nastavi da podržava vas i vaš rad. I zbog toga sada imamo šansu da stavimo na mesto pravu strukturu, pravi mehanizam i pravu politiku kako bismo na najbolji mogući način podržali vaš rad. Prvi deo ovog rada jeste prelazni rad, kako bi se sakupilo sve što je Tribunal do sada uradio – praksa MKSJ, prepoznavanje onoga što jeste ili nije dobro funkcionisalo, i davanje predloga o tome kako unaprediti funkcionisanje mehanizma. Već smo započeli sa ovim procesom, ali postoji veliki broj drugih pitanja na koja treba dati odgovor. Čini mi se da napredujemo i siguran sam da ćemo postići ovaj cilj. Naravno, biću srećan da odgovorim na sva specifična pitanja koja imate da mi postavite u ovih par minuta, samo ne znam do koje mere ste zainteresovani za ove korake koje smo do sada preduzeli. Važna stvar je da bismo želeli da se sa našim kolegama u regionu konsultujemo i sarađujemo po pitanju ovih problema, tako da bismo želeli da čujemo vaša pitanja. Voleli bismo da znamo više o tome šta je vama potrebno i na koji način možemo najbolje da izađemo u susret vašim potrebama, kao i na koji način bismo mogli da pomognemo vašim sudovima ukoliko nam se oni obrate za pomoć. Na koji način mehanizam čini arhive MKSJ otvorenim za javnost i za vas na što bolji način? Kako Mehanizam može da zaštiti svedoke, a da u isto vreme omogući da dokazni materijal bude dostupan vašim sudovima i vašim organizacijama u cilju procesiranja ratnih zločina? Ovo su samo neka od pitanja o kojima bih želeo da diskutujem sa vama. Dao bih vam samo jedan primer. Budžet za Mehanizam koji smo podneli pre par meseci u saradnji sa Kancelarijom za pravne poslove u Njujorku predviđa dramatično povećanje u oblasti upravljanja arhivskom građom. Zapravo, sektor koji se bavi arhivskom građom pri Tribunalu će uskoro postati posebna jedinica unutar Mehanizma, postaće nezavisan sektor. I to je zapravo prvi sektor koji se seli u Rezidualni mehanizam i u isto vreme će biti zajednički sektor dva tribunala – MKSJ i MKSR. Ova akcija naravno ima za cilj da pomogne, unapredi moć ove sekcije da što bolje procesira zahteve za pristup arhivima. Pošto vreme polako ističe, želeo bih da čujem neka vaša pitanja ili neke vaše komentare. Da zaključim - pokušao sam da dam prikaz nekih od ključnih činilaca Rezidualnog mehanizma, makar onoliko koliko znamo o tome do danas. Međutim, veoma važna pitanja su pred nama i nadam se da će nam vaše viđenje stvari koje su vezane za ovaj proces biti od pomoći. Vaše mišljenje i potrebe će odigrati kritičnu ulogu u ovoj diskusiji. Nadam se da je ovo samo početak duže diskusije koju ćemo voditi tokom narednih meseci i godina, dok Tribunal polako bude privodio svoj rad kraju a Rezidualni mehanizam polako počinjao sa svojim poslom. I zašto da ne započnemo ovu diskusiju sada? Možda bih mogao da odgovorim na neka od vaših pitanja. Hvala vam.

Nerma Jelačić: Hvala, Martine. Kao što ste čuli, ova Rezolucija Savjeta bezbednosti je dala neke osnovne konture ovog novog tijela, ali još uvijek ostaje dosta mogućnosti da se one ispune na takav način da ono odgovara svim stranama, znači, naročito uključujući zainteresovane organizacije i institucije iz regiona. Imamo nešto više od godinu dana u kojima se to može detaljno razmotriti ali, kako je Martin rekao, bilo bi dobro da se sa tom raspravom počne što ranije. Mislim da je ovo prvi put da se u regionu, u nekoj zemlji bivše Jugoslavije, malo detaljnije izložio ovaj plan i zahtjev Savjeta bezbednosti za osnivanjem ovog tijela. Da čujemo kakve su vaše prve impresije, mišljenja ili zabrinutosti i tako dalje. Naročito što se tiče predstavnika domaćih pravosudnih institucija, jer pretpostavljam da će se, kako je Martin rekao, već od samog početka rada rezidualnog mehanizma, promjeniti način komunikacije, pristupa materijalima i dokumentima Haškog

tribunala, to jest, ta komunikacija se neće odvijati sa Haškim tribunalom, nego sa ovim novim tijelom. Evo, Nataša ima pitanje.

Nataša Kandić: Ja mislim da mi u regiji još uvek nismo počeli da razgovaramo o tim rezidualnim mehanizmima i da još uvek nije jasno kako će zapravo rezidualni mehanizmi zameniti Haški tribunal. Ali i kada slušamo Martina Petrova koji objašnjava, opet ostaje nejasno čitavo jedno polje koje ima veze sa arhivom. Jedno je upravljanje arhivom radi informisanja ili obrazovanja o suđenjima za ratne zločine. Ali ako u arhivu spada i ta osetljiva tužilačka arhiva i ono što zapravo još uvek nije upotrebljeno, ostaje potpuno nejasno ko time upravlja, ko ima znanja da time upravlja, ko kontroliše ili sprečava moguće zloupotrebe. Mi moramo da pođemo od jedne činjenice da je na ovim prostorima bilo toliko zloupotreba. Bilo je rata, bilo je ratnih zločina. Ne možemo imati potpuno poverenje da će tužilaštva koristiti sve na najbolji način, i na isključivo zakonit način. Ja opet postavljam to pitanje koje sam ne znam koliko već puta postavila, pitanje – ko zapravo brine o tome, ko to kontroliše? Mi hoćemo da na ovim prostorima stvorimo jedan istorijski zapis o prošlosti. Ali stvaranje tog istorijskog zapisa dobrim delom zavisi i od činjenica. A činjenice se mogu skloniti, ukloniti, jedna činjenica se može transformisati u drugu. Ako ne postoji čvrsto i pouzdano telo koje kontroliše protok informacija, činjenica, dokumenata, sve može biti izloženo izmenama i čak sve može, zapravo, poslužiti i za neke pokušaje revizionizma. Moraju da postoje pravila, mora da postoji telo koje će osigurati da ne može do toga doći, da se činjenice ne mogu transformisati ili koristiti i stvarati neke uslove za pokušaj ili izvođenje raznih revizionizama.

Martin Petrov: Hvala vam na pitanju. Razmišljao sam o tome. Očigledno nema puno ljudi koji su se pripremili za ovu temu, temu Rezidualnog mehanizma, ali ipak sam zahvalan na vašem pitanju jer mi ono omogućava da dalje pojasnim neke od stvari koje sam rekao. Rezidualni mehanizam je veoma formalno, veoma zvanično i veoma solidno telo. To je još jedno telo Saveta bezbednosti, isto kao i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju. To telo će imati registra, tužioca, predsednika kao i veliki broj službenika. Biće manji od MKSJ, ali će nastaviti da sprovodi osnovne funkcije koje sam pre par minuta spomenuo. Naravno, postojaće pravila, ne samo za upravljanje arhivom, već i za prenos funkcija sa MKSJ na Mehanizam. Ono što sada znamo o arhivima jeste da je Savet bezbednosti odlučio da za sada arhivi Tribunala moraju da se sakupe i da postanu posebna grana, a to znači da će arhivski materijal MKSJ ostati u Hagu i biti preveden u Mehanizam koji će tamo nastati. Takođe, jednako je važno razumeti da ono što mi svakodnevno nazivamo arhivima jesu zapravo zapisi, koji u velikom delu i dalje učestvuju u haškim procesima. I dalje imamo slučajeve koji se odvijaju pred Tribunalom koji koriste te zapise, i teško da ih još uvek možemo nazvati arhivskom građom. Možda možemo da razgovaramo o arhivskoj građi u završenim slučajevima, kao i o administrativnom arhivu Tribunala, koji bi na primer bio u ovoj kategoriji. Ali datoteke koje postoje u Tužilaštvu ili koje kontroliše Kancelarija tužioca će biti, kao i ostali podaci, prenesene u Kancelariju tužioca Rezidualnog mehanizma zato što će, konačno, to telo biti odgovorno za njihovu administraciju i održavanje. Sad, koji će protokoli biti potrebni za pristup arhivu u budućnosti jeste jedno od pitanja o kojima ubuduće nameravamo da razgovaramo i debatujemo, no jedna stvar je jasna: ukoliko je pristup tim datotekama bio omogućen do danas, takvo stanje bi trebalo da ostane i u budućnosti. Možda je ovo pravo mesto gde mogu da kažem da mi razumemo da uspostavljanje Rezidualnog mehanizma nije samo neophodno, i pravno i praktično, već je i politički kompromis između zemalja članica Saveta bezbednosti. Postojale su države koje su želele da se MKSJ zatvori što je pre moguće, ali postojale su i zemlje koje su insistirale na tome da Tribunal mora da završi svoj posao pre zatvaranja. Tako da je uspostavljanje Mehanizma pre nego što Tribunal okonča svoj rad očigledno kompromis, što naše živote dodatno komplikuje, ali ih ne čini nemogućim. Već smo preduzeli niz koraka kako bismo obezbedili glatku tranziciju. Najvažnija stvar u ovoj tranziciji jeste da se upamti da, iako postoji vremensko

preklapanje između dve institucije, nema sumnje u to koja je institucija odgovorna za bilo koju od ovih funkcija tokom tranzitnog perioda. Ironično, ali Tribunal će biti Rezidualna institucija posle 1. jula 2013. godine, zato što će jedina imati nadležnost da okonča slučajeve koji su tamo već otpočeli, jer će sve ostale funkcije da se prenesu na Rezidualni mehanizam. Znam da ovo ide izvan okvira vašeg pitanja, ali ukoliko postoji bilo kakva bojazan o pristupu arhivu Tribunala, bilo da je reč o pravnim spisima ili o mogućnosti zloupotrebe, mislim da bi trebalo da svi budemo svesni toga da se sva ta pitanja ozbiljno shvataju i da su ona jedan od razloga zbog kog se Rezidualni mehanizam uspostavlja. Upravo zbog toga što mora da postoji telo koje će da vodi računa o rezidualnim problemima. Ali, kao što sam rekao tokom prvog dela mog izlaganja, želeli bismo da čujemo vaše predloge, vaše brige... Želeli bismo da čujemo vaša pitanja, a sada je pravo vreme da ih postavite, jer tokom nekoliko narednih meseci radićemo na transferu funkcija ili ćemo davati predloge za takve transfere – nećemo vršiti transfere funkcija sami, već ćemo davati predloge imenovanom registru o tome kako bi Rezidualni mehanizam trebao da funkcioniše. Očekujemo da će ta osoba biti imenovana i preuzeti funkciju registra 1. januara 2012. Godine, i on ili ona će imati šest meseci da primene ove preporuke kako bi se jednostavno prebacilo sa MKSJ na Mehanizam 1. jula 2012. godine (u slučaju Ruande, a godinu dana kasnije u slučaju bivše Jugoslavije).

Jelena Plamenac: U vezi sa pitanjem o dokumentima. Šta će biti sa dokumentima koji su zaštićeni Pravilom 70? Da li ste čuli prevod? Da li treba da ponovim?

Martin Petrov: Da, da. Čuo sam.

Jelena Plamenac: Dakle, šta će se desiti sa dokumentima koji su zaštićeni Pravilom 70 i da li očekujete da će postojati pandan tom pravilu kada se Mehanizam jednom bude formirao?

Martin Petrov: Hvala, to je veoma dobro pitanje. Možda nisam razumeo pitanje, ali, naravno, kada su u pitanju pravni dokumenti Tribunala a naročito poverljiva dokumenta Tribunala, isti se pravni princip primenjuje kod skidanja oznaka poverljivosti pri Mehanizmu, kao što se danas primenjuje pre MKSJ. Razlog zbog kog o ovome nisam otvoreno pričao je, naravno, zbog toga što je to tema koja će biti regulisana Pravilnikom procedure i dokaza Mehanizma, koji će da usvoje sudije Mehanizma. Dakle, ovde govorimo o nečemu što se još uvek nije dogodilo. Ali, blisko smo saradivali sa OLA na sastavljanju nacrtu predloga, ili predloženih pravila procedure i dokaza za Mehanizam, koji je trenutno identičan proceduri koju je uspostavio MKSJ. Ostaje da se vidi da li će sudije mehanizma usvojiti ova pravila, ali nemamo razloga da verujemo u suprotno. Zapravo - i to je još jedna od veoma dobrih tačaka koje mogu da iznesem - trebalo bi da znate da je Tribunal nedavno predložio potpuno drugačiji režim pristupu dokumentima od onoga koji postoji u ostalim zemljama Ujedinjenih nacija. Kao što možete da zamislite, svaka stavka u Ujedinjenim nacijama je regulisana nekom vrstom memoranduma Generalnog sekretara, o pristupu poverljivim dokumentima. Tribunal je priznao da su tamošnji dokumenti drugačiji od ostalih dokumenata UN i insistirao je na tome da postoji poseban, drugačiji režim za pristup tim dokumentima. Nacrt koji smo mi predložili, takođe predviđa punu zaštitu poverljivih dokumenata preko pravnih procesa. Tako da ne postoji način da dokument koji je klasifikovan kao dokument Ujedinjenih nacija, realno, bude u toj kategoriji, kao i većina naših dokumenata, tako da oni ne mogu da budu predstavljeni javnosti jednostavnim praćenjem procedure UN. Mi i dalje, kada je u pitanju skidanje tajne sa poverljivih dokumenata, insistiramo na pravnom procesu i na davanju pristupa tih dokumenata lokalnim sudovima. Nadam se da sam uspeo da odgovorim na vaše pitanje. Hvala vam.

Miodrag Stojanović: Kratko Martinu. Miodrag Stojanović. U kontekstu pitanja o dokumentima. Hipotetički, 1. septembra 2013. godine braniocu koji zastupa pred nacionalnim sudom trebaju

dokumenti iz, recimo, predmeta *Popović i drugi*. Ne govorim o dokumentima koji podležu Pravilu 70 Pravilnika o dokazima i postupku. Kome se obraća za ta dokumenta? Dakle, da li ovoj ustanovi koja, kako sam vas shvatio, preuzima arhivu u već kratkom narednom roku ili rezidualnom mehanizmu, koji je, kako sam vas shvatio, pravni sledbenik ili mini-ICTY? Kome se konkretno obraćam sa zahtjevom?

Martin Petrov: Ako sam tačno čuo datum... rekli ste 1. septembar 2013, a to je datum posle 1. jula 2013. Odgovor na vaše pitanje je - Rezidualnom mehanizmu. Rezidualni mehanizam će biti jedino telo kompetentno da odlučuje o takvom slučaju. I dalje postoje neke debate o tome. Ne bih želeo da zbunjujem ljude ovde, ali i dalje postoje neke interne diskusije o tome koji su dokumenti zavedeni u arhiv i prebačeni u nadležnost Rezidualnog mehanizma a koji dokumenti ostaju aktivni u zapisima Tribunala. Tako da primer koji ste dali, slučaj *Popović i drugi*. na primer - pretpostavljam da će se apelacioni postupak završiti do tada, tako da će on preći u Rezidualni mehanizam. Ako se kao pretpostavka uzme da žalbeni proces i dalje traje pred MKSJ, onda će predmet ostati, formalno, pred MKSJ, tako da bi onda vaš zahtev za pomoć ili za pristup dokumentima išao pred MKSJ. Ali ono što je još važnije, i mislim da je to verovatno najbitnija stavka koja bi trebalo da se ovde podvuče, jeste to da ćemo, naravno, na vreme dati informacije i kada bude vreme, ovo će biti jasno naglašeno na sve moguće načine – znate, kako da zatražite asistenciju. Trenutno radimo na protokolima i principima za pristup dokumentima [razmenu dokumenata] između dve institucije - između Mehanizma i MKSJ. Možete da zamislite da bi MKSJ mogao da zatraži pristup njegovim zapisima. Na primer, u slučaju koji čeka početak procesa pred MKSJ, na primer slučaj *Karadžić*, 1. septembra sudsko veće bi moglo da zatraži pristup slučaju Dragana Jokića, koji je okončan i kao takav je arhiviran i premešten u Rezidualni mehanizam. Moraju da postoje veoma jasna pravila za lanac odgovornosti za takve dokumente koje MKSJ zahteva od Rezidualnog mehanizma i suprotno, kako bi se sačuvao integritet dokaza. Trenutno radimo na uspostavljanju takvih pravila i bilo koje ideje koje imate bismo voleli da čujemo. Ipak, suština je u tome da ćete, čak iako ste poslali zahtev pogrešnoj instituciji, svakako dobiti odgovor, jer će na snazi biti protokol između dve institucije o tome kako da se ponašaju sa takvim zahtevima.

Nerma Jelačić: Hvala, Martine. Hvala svima... A, ima još jedno pitanje. Evo, možemo još poslednje pitanje, pa ćemo završiti.

Ervin Klempić: Ervin Klempić iz Tužilaštva Bosne i Hercegovine. Imam jedno pitanje i jedan možda prijedlog. Čujem da će Rezidualni mehanizam preuzeti arhive Tužilaštva i Tribunala. Da li to znači da će preuzeti i elektronske baze, jer ja sam analitičar u Tužilaštvu i svakodnevno radim na bazama, naročito na tužilačkoj bazi. To je bilo pitanje. Znači, da li će ih preuzeti? A moj prijedlog je - čuli smo od kolege Kontića, sa većim brojem dozvola pristupu toj bazi smanjuje se njena brzina, što ja znam vrlo dobro. Ona je jako spora. Da li postoji neka mogućnost, ako bude preuzimanja i tih baza, za neku nadogradnju, nekog njenog unapređenja? Eto. Hvala.

Martin Petrov: Hvala vam na pitanju i na predlogu. Kratak odgovor na vaše prvo pitanje je - da. Svi podaci, svi arhivi, bez obzira na kom se mediju nalazili, biće prebačeni u Rezidualni mehanizam. Ovo mora svima da bude jasno. Međutim, Rezidualni mehanizam će imati tri glavna organa kao što to sada ima MKSJ. Dakle, institucija koja će biti ekvivalent Kancelariji tužilaštva pri MKSJ će voditi računa o istoj bazi podataka koju gospodin Kontić i njegove kolege trenutno čuvaju. Radi se samo o tome da će to biti drugo telo. Ali imajte na umu da ćemo u narednih nekoliko godina, a svakako u naredne dve godine, stići do dogovora po kom će osoblje MKSJ vršiti funkcije u ime Rezidualnog mehanizma. To je ta takozvana dvostruka uloga, što znači da će oni biti zaposleni u Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, ali ako bude potrebno, ili ako se to od njih

bude tražilo, obavljaće i poslove u ime Rezidualnog mehanizma. Tako da bez obzira kom od ova dva tela pošaljete zahtev, isti ljudi će na kraju obavljati posao. Brzina EDS sistema zavisi od broja korisnika. To je pitanje za tehniku i nažalost, ne mogu da vam pružim odgovarajući odgovor, ali to je svakako dobar predlog i možda će Saša biti u mogućnosti da ga prenese svojim šefovima u Hagu. Kao što sam rekao na početku izlaganja, zaista se trudimo da unapredimo arhiv, a naročito funkciju upravljanja arhivom, jer je to od suštinske važnosti za Rezidualni mehanizam. I kao što sam napomenuo, doći će do povećanja broja zaposlenih koji rade na arhiviranju i problemima u arhivu, tako da ćemo u svakom slučaju moći da se pozabavimo tim pitanjima. Trenutno ne znam kako, ali svakako hvala na predlogu.

Nerma Jelačić: Hvala Martinu. Mislim da je sada vrijeme da završimo sa ovim panelom i pozovemo za završne riječi.

Završne reči

Nataša Kandić: Kao što sam danas na početku rekla, godine su prošle od poslednje regionalne konferencije. Današnji razgovor pokazuje da ima potrebe i da je mnogo lakše razgovarati o izazovima, o problemima, o viziji budućnosti, o tome šta će se događati i koji će sve mehanizmi morati da funkcionišu nakon prestanka rada Haškog tribunala. Sve to pokazuje koliko je regionalni okvir za to potreban, dobar i važan. Posebno kada na konferenciji s jedne strane imamo tužioce i sudije, koji su najpozvaniji da rade na uspostavljanju pravde za počinjene ratne zločine i teške povrede ljudskih prava, a s druge strane aktiviste i zaštitnike ljudskih prava koji govore i iz ugla koji uvek, zapravo, traži više od institucionalnog angažovanja na uspostavljanju pravde. Ja mislim da je to dobar pristup, zato što onda stalno podstiče da se na institucionalnom nivou mora učiniti više. Bez ovog regionalnog okvira, čini mi se da ne bi moglo biti ni razgovora o zaštiti svedoka, posebno onih svedoka koji u društvu, u lokalnoj zajednici, još nisu institucionalno prihvaćeni kao veoma važni upravo u realizaciji tog zadatka koji imaju tužilaštva i sudovi u uspostavljanju pravde. I čini mi se da smo danas dotakli to vrlo važno pitanje, i da smo svi svesni da se to ne događa samo u Srbiji. To se događa svuda, ali mi smo danas ovde u Beogradu otvorili to pitanje, čini mi se, na vrlo primeren način, i sva pitanja su išla u tom pravcu da se osmisli neki način kako to menjati. Ja bih sada na kraju svima zahvalila i dala reč Anisi da zaključi ovaj današnji skup.

Anisa Sućeška-Vekić: Hvala, Nataša. Hvala svim učesnicima današnje konferencije. Ja se nadam da ste danas odavde ponijeli jedan osjećaj kakav imam ja sada. O mnogim se stvarima godinama govorilo. O mnogim se stvarima još uvijek ne govori. Ali je diskusija, u stvari, najvažnija. Nije uvijek bitno da sa svakog skupa izađu grandiozne preporuke koje će, zapravo, osigurati da se neke stvari jako brzo dese. Ali je bitno, pogotovo kada je u pitanju regionalna saradnja na pitanjima ratnih zločina za bivšu Jugoslaviju, konstantan razgovor, razmjena iskustava, razmjena razmišljanja o problemima koje svi zajedno imamo i zajedničko planiranje nekih aktivnosti, procesa i dalje saradnje koja će pomoći da domaća pravosuđa preuzmu ulogu Međunarodnog krivičnog Tribunala za bivšu Jugoslaviju. Veliki je broj suđenja za ratne zločine koje treba procesuirati u državama bivše Jugoslavije. U nekima smo, kao što smo danas čuli, napravili veće, a u nekima manje korake. Ali ono što jeste bitno, jeste da se koraci prave. Jako često čujemo u javnosti da je kasno za mnoge stvari. I to je jedna propaganda koja je sad, nažalost, izrazito jaka. Ja bih radije rekla, rano je možda za neke stvari ali ono što je bitno, jeste da smo počeli. Ja se nadam da će ovakvih skupova biti ubuduće sve više, i da ćete se svi rado odazvati nekom novom i budućem sastanku na kome ćemo opet imati priliku da razgovaramo i razmjenimo iskustva. Hvala vam.

FONDZA HUMANITARNOPRAVO